

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Навчально-науковий інститут державного управління
Кафедра державного управління і місцевого самоврядування

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
кваліфікаційної роботи ступеня магістра

Здобувача вищої освіти Михлик Оксани Анатоліївни

академічної групи 281м-23з-3 ІДУ

спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування

за освітньо-професійною програмою Цифрове врядування

на тему: «Інноваційні інструменти участі громадськості в діяльності органів місцевого самоврядування»

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка за шкалою		Підпис
		рейтинговою	інституційною	
кваліфікаційної роботи	Шпекторенко І. В.			
розділів:				

Рецензент				
-----------	--	--	--	--

Нормоконтролер	Кравцов О. В.			
----------------	---------------	--	--	--

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка кваліфікаційної роботи ступеня магістра на тему «Інноваційні інструменти участі громадськості в діяльності органів місцевого самоврядування».

99 стор., 7 табл., 7 рис., 4 додатки, 87 джерел.

ПАРТИСИПАТИВНА ДЕМОКРАТІЯ, ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, ІННОВАЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ, ГРОМАДСЬКІСТЬ, ЦИФРОВА ВЗАЄМОДІЯ, СЛУЖБА У СПРАВАХ ДІТЕЙ, ДЕЛІБЕРАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ, ЕКОСИСТЕМА ЕЛЕКТРОННОЇ ВЗАЄМОДІЇ.

Об'єктом дослідження є процеси участі громадськості в діяльності органів місцевого самоврядування.

Предмет дослідження – інноваційні інструменти участі громадськості в діяльності органів місцевого самоврядування.

Мета роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні поняття участі громадськості в діяльності органів місцевого самоврядування в Україні та розробці практичних рекомендацій щодо інноваційних інструментів її реалізації в діяльності органів місцевого самоврядування.

У першому розділі магістерської роботи висвітлені теоретичні засади сутності, еволюції та форм партисипативної демократії. Другий розділ присвячений дослідженню організаційно-правового забезпечення участі громадськості в діяльності органів місцевого самоврядування. У третьому розділі обґрунтовано пропозиції щодо підвищення ефективності співпраці влади і суспільства шляхом формування стійкої екосистеми цифрової взаємодії.

Сфера практичного застосування результатів дослідження – органи державної влади і місцевого самоврядування, інститути громадянського суспільства, громадські організації та ініціативні групи громадян.

ABSTRACT

Explanatory note of the qualification work for the master's degree on the topic «Innovative tools of public participation in the activities of local self-government bodies»

99 pages, 7 figures, 7 tables, 4 applications, 87 sources.

PARTICIPATORY DEMOCRACY, LOCAL GOVERNMENT BODIES, INNOVATIVE TOOLS, PUBLICITY, DIGITAL INTERACTION, CHILDREN'S SERVICES, DELIBERATIVE POTENTIAL, ELECTRONIC INTERACTION ECOSYSTEM.

The object of the study is the processes of public participation in the activities of local self-government bodies.

The subject of the study is innovative tools of public participation in the activities of local self-government bodies.

The purpose of the work is to theoretically substantiate the concept of public participation in the activities of local government bodies in Ukraine and to develop practical recommendations on innovative tools for its implementation in the activities of local government bodies.

The first section of the master's thesis highlights the theoretical principles of the essence, evolution and forms of participatory democracy. The second section is devoted to the study of the organizational and legal support for public participation in the activities of local government bodies. The third section substantiates proposals for increasing the efficiency of cooperation between government and society by forming a sustainable ecosystem of digital interaction.

The scope of practical application of the research results is government and local government bodies, civil society institutions, public organizations and citizens' initiative groups.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СУТНОСТІ, ЕВОЛЮЦІЇ ТА ФОРМ ПАРТИСИПАТИВНОЇ ДЕМОКРАТІЇ.....	10
1.1. Сутність, поняття та основні моделі демократії участі.....	10
1.2. Форми та інструменти участі громадськості в публічному управлінні.	20
1.3. Цифрова участь як сучасний інструмент розвитку партисипативної демократії.....	26
РОЗДІЛ 2	
ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	32
2.1. Нормативно-правове регулювання залучення громадян до управління на місцевому рівні.....	32
2.2. Реалізація вітчизняних практик демократії участі на місцевому рівні..	42
2.3. Аналіз застосування партисипативної демократії на місцях на прикладі Служби у справах дітей виконавчого комітету Обухівської селищної ради Дніпровського району Дніпропетровської області.....	54
РОЗДІЛ 3	
ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СПІВПРАЦІ ВЛАДИ І СУСПІЛЬСТВА ШЛЯХОМ ФОРМУВАННЯ ЕКОСИСТЕМИ ЦИФРОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ.....	68
3.1. Світовий досвід застосування дорадчого потенціалу цифрової взаємодії влади та суспільства.....	68
3.2. Напрями впровадження новітніх цифрових інструментів демократії участі у процес формування громадянського суспільства в Україні.....	79
3.3. Пропозиції щодо залучення громадськості до здійснення моніторингу діяльності органів місцевого самоврядування.....	84
ВИСНОВКИ.....	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	100
ДОДАТКИ.....	110

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена важливістю активізації громадської участі у місцевому самоврядуванні в Україні в умовах неспровокованого вторгнення Росії, що триває від 24 лютого 2022 року. Повномасштабна війна висвітлила важливість активної ролі громад у вирішенні місцевих проблем та підтримці демократичних процесів, оскільки вітчизняні територіальні громади сьогодні взяли на себе значну частину відповідальності за безпеку населення, гуманітарну допомогу внутрішньо переміщеним особам та відновлення пошкодженої інфраструктури.

Навіть в умовах діючого в нашій країні воєнного стану громадська участь є важливим елементом демократичного управління. В умовах війни, коли традиційні механізми влади зазнають складнощів та навіть можуть бути порушені через форс-мажорні обставини, активна роль громадян стає критично важливою для збереження стабільності та легітимності місцевого самоврядування.

Як демократична та правова держава, що реалізує процеси децентралізації публічної влади, Україна має розгалужений інструментарій забезпечення участі громадян у державному управлінні та місцевому самоврядуванні. Так, законодавство нашої країни закріплює право громадян на участь у місцевому самоврядуванні через різномісні його форми, що дозволяє громадянам безпосередньо впливати на прийняття рішень і контролювати діяльність влади. Сьогодні громади не лише адаптуються до нових викликів, але й активно беруть участь у формуванні політики на місцевому рівні, що підкреслює їхню важливу роль у забезпеченні стійкості та розвитку країни в умовах війни.

Політична участь громадськості у публічному управлінні є основою демократій по всьому світу, але її застосування значно відрізняється в залежності від концепції демократії, що притаманна конкретному суспільству. В цілому у сучасному світі демократичні процеси та інституції тяжіють до

більшої залученості громадян, а внесок громадянського суспільства у публічне управління стає все більш вагомим.

Розвиток участі громадськості в публічному управлінні є процесом, що потребує кількісних та якісних позитивних змін для сталого і спроможного функціонування у довготривалій перспективі в нестабільному зовнішньому середовищі. Існуючі організаційні й економічні виклики та проблеми потребують оптимальних і ефективних інструментів забезпечення громадської участі у прийнятті публічно-управлінських рішень.

Проблемою дослідження є необхідність напрацювання та впровадження додаткових інноваційних інструментів участі громадськості у місцевому самоврядуванні. Це потрібно передусім із точки зору підвищення прозорості і підзвітності самоврядного управління: сучасні інноваційні інструменти участі сприяють відкритості процесів прийняття рішень. Крім того, сучасні цифрові технології дозволяють залучати більше людей до процесу прийняття рішень, роблять участь у самоврядному управлінні більш доступною для всіх членів громади. Всі види партисипації з використанням інноваційних інструментів дозволяють більш точно визначити потреби громади і відповідно до них забезпечити більш раціональне використання ресурсів та прийняття оптимальних управлінських рішень.

Вибір теми дослідження обумовлений насамперед необхідністю дослідження громадської участі – партисипативної демократії – у місцевому самоврядуванні, оскільки інноваційні підходи та інструменти громадської участі дозволяють більш ефективно реагувати на зміни в соціально-економічній ситуації, що особливо важливо в умовах війни. Громадські ініціативи дозволяють швидко адаптуватися до нових реалій і пропонувати рішення актуальних проблем сьогодення.

Актуальність теми роботи посилюється ще й через те, що сьогодні бракує остаточно відпрацьованих наукових досліджень щодо функціонування та розвитку партисипації на місцевому рівні, що впливає на формування і реалізацію місцевої політики управління.

Серед вітчизняних дослідників у галузі науки публічного управління, що досліджували демократію участі на місцевому рівні, слід визначити І. Абрам'юка, К. Іщєйкіна, О. Скрипнюк, В. Толкованова, О. Чернеженко та ін. Особливу увагу вказані науковці приділяли ролі демократії участі в легітимізації управлінських рішень, що приймаються органами публічної влади.

Аналіз основних понять, які характеризують реалізацію партисипативної участі на місцевому рівні через форми та інструменти учасницької демократії, здійснено у статтях Ю. Лукашевського, О. Роговенка, М. Ставнічук, І. Шумляєвої та ін.

Різні підходи до учасницької демократії у вітчизняному науковому просторі відображені у низці публікацій О. Батанова, Я. Беня, І. Коржа, Л. Нікітенко Х. Приходько та інших науковців.

Об'єктом дослідження є процеси участі громадськості в діяльності органів місцевого самоврядування.

Предмет дослідження – інноваційні інструменти участі громадськості в діяльності органів місцевого самоврядування.

Мета роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні поняття участі громадськості в діяльності органів місцевого самоврядування в Україні та розробці практичних рекомендацій щодо інноваційних інструментів її реалізації в діяльності органів місцевого самоврядування.

Мета роботи обумовила такі **завдання** дослідження:

- охарактеризувати сутність, поняття та основні моделі демократії участі;
- розглянути форми та інструменти участі громадськості в публічному управлінні;
- визначити цифрову участь як сучасний етап розвитку партисипативної демократії;
- дослідити нормативно-правове регулювання залучення громадян до управління на місцевому рівні;

- надати оцінку реалізації вітчизняних практик демократії участі на місцевому рівні;
- проаналізувати застосування партисипативної демократії на місцях на прикладі служби у справах дітей виконавчого комітету Обухівської селищної ради Дніпровського району Дніпропетровської області;
- висвітлити світовий досвід застосування дорадчого потенціалу цифрової взаємодії влади та суспільства;
- обґрунтувати напрями впровадження новітніх цифрових інструментів демократії участі у процес формування громадянського суспільства в Україні;
- розробити пропозиції щодо залучення громадськості до здійснення моніторингу діяльності органів місцевого самоврядування.

Для реалізації мети дослідження використано комплекс загальнонаукових та спеціальних **методів**.

У роботі використані такі методи наукового пізнання: системний аналіз – для визначення сутності, понять та основних моделей партисипативної демократії; метод систематизації і класифікації застосований для дослідження форм та інструментів демократії участі; використання методів аналізу та синтезу у поєднанні з історичним методом дало можливість визначення електронної участі як сучасного етапу розвитку партисипативної демократії.

Для аналізу нормативно-правового регулювання залучення громадян до управління на місцевому рівні був застосований нормативно-правовий метод; методи індукції та дедукції використані при дослідженні реалізації практик демократії участі в Україні; порівняльний метод дозволив здійснити аналіз реалізації демократії участі на місцях з використанням світового досвіду.

Метод функціонального аналізу застосований для дослідження ролі і місця цифрового врядування і цифрових технологій в партисипативній демократії та для вивчення можливостей впровадження інноваційних

інструментів залучення громадян до здійснення моніторингу діяльності органів місцевого самоврядування.

Новизна отриманих результатів дослідження полягає в такому:

– *отримали подальший розвиток* питання організаційно-правового забезпечення участі громадськості в діяльності органів місцевого самоврядування;

– *удосконалено комплексний підхід* щодо провадження партисипативних практик у роботу служби у справах дітей;

– *обґрунтовано* пропозиції щодо підвищення ефективності співпраці влади і суспільства шляхом формування екосистеми цифрової взаємодії.

Теоретичне значення роботи зумовлене можливістю використання її основних положень для подальших наукових досліджень стосовно формування демократії участі в Україні, у тому числі науковими, освітніми та дослідницькими закладами.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання результатів дослідження органами державної влади і місцевого самоврядування, політичними партіями, громадськими організаціями та ініціативними групами громадян.

Структура і обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 99 сторінок. Список використаних джерел налічує 87 найменувань. Кваліфікаційна робота магістра містить 7 таблиць, 7 рисунків, 4 додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СУТНОСТІ, ЕВОЛЮЦІЇ ТА ФОРМ ПАРТИСИПАТИВНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

1.1. Сутність, поняття та основні моделі демократії участі

Революція Гідності, що відбулася у 2014 році, а також російсько-українська війна кардинально змінили уявлення про стан громадянського суспільства в Україні та закріпили прагнення громадян активно брати участь у демократичних процесах.

Саме участь громадян в управлінні є найважливішою запорукою існування громадянського суспільства, розбудова якого сьогодні є стратегічною метою, яка стоїть перед Україною. Саме участь, тобто безпосередня залученість індивідів до управлінського процесу, є сутністю партисипативності як категорії публічного управління.

Дослідження проблематики демократії участі в сучасному публічному управлінні потребує, перш ніж перейти до аналізу концепції участі громадськості в публічному управлінні, визначення поняття «партисипативності».

Участь громадян в управлінських процесах є важливим елементом будь-якого демократичного суспільства. Зниження рівня участі громадян часто пов'язане з недостатньою довірою до демократичних інститутів. Довіра громадян є невід'ємною складовою системи публічного управління в демократіях. Саме зменшення довіри до державних інститутів зазвичай використовують популісти для здобуття влади.

Проблема участі громадян в управлінських процесах має історію, що є такою ж тривалою, як власне і поняття демократії. Демократичні принципи управління, що мають коріння у античному періоді і афінській демократії, започаткували сучасні моделі демократії [11].

Важко визначитися, яку саме сучасну модель демократії слід вважати панівною відповідно до вирішення адміністративних, політичних і оборонних завдань, а також забезпечення соціальної функції суспільного добробуту.

Безпосередня демократія (пряма демократія, direct democracy), визначена Бенджаміном Барбером як «процес постійного, безпосереднього створення політичної спільноти, яка здатна перетворювати залежних приватних осіб у вільних громадян та приватні інтереси у суспільні блага» [27], разом із представницькою демократією є безперечно найбільш поширеними формами сучасної демократії. Безпосередня демократія, як і представницька (або, як її також називають, репрезентативна або конкурентна) демократія, – це форми управління, у визначенні яких існують значні розбіжності (наприклад, демократію участі та дорадчу демократію найчастіше відносять до безпосередньої демократії), але дуже часто і безпосередня, і представницька моделі з точки зору різних науковців є поляризованими відносно одна одної.

Однак поділ демократій на дві значні «групи» в тій чи іншій мірі включає всі інші форми демократій. Наприклад, в залежності від наукової школи, деякі автори вважають, що демократія участі може бути або виключно безпосередньою, або також може включати представницькі форми участі, тобто непряму участь громадян (Х. Горні). Різні виміри, що приписуються ідеї демократії участі, можна пояснити тим, що спочатку вона передбачала можливість для громадян брати участь безпосередньо в управлінських процесах в умовах децентралізації. Останнім часом концепція партисипативної демократії була розширена та до неї включені нові форми безпосередньої участі громадян із використанням електронних технологій (тобто електронна демократія) та участь громадян у публічному управлінні, що відбувається у великому масштабі і тому передбачає втручання функціональних представників (наприклад, організацій громадянського суспільства), які виступають посередниками між громадянами та установами публічної влади [46].

Тобто, вже згадане поняття демократії участі потребує визначення міри фактичної участі громадян в публічному управлінні.

В цілому наукові погляди західних науковців виокремлюють наступні сучасні моделі демократії, серед яких (рис. 1.1):

- партисипативна демократія (демократія участі);
- деліберативна демократія (дорадча демократія);
- репрезентативна (конкурентна демократія).

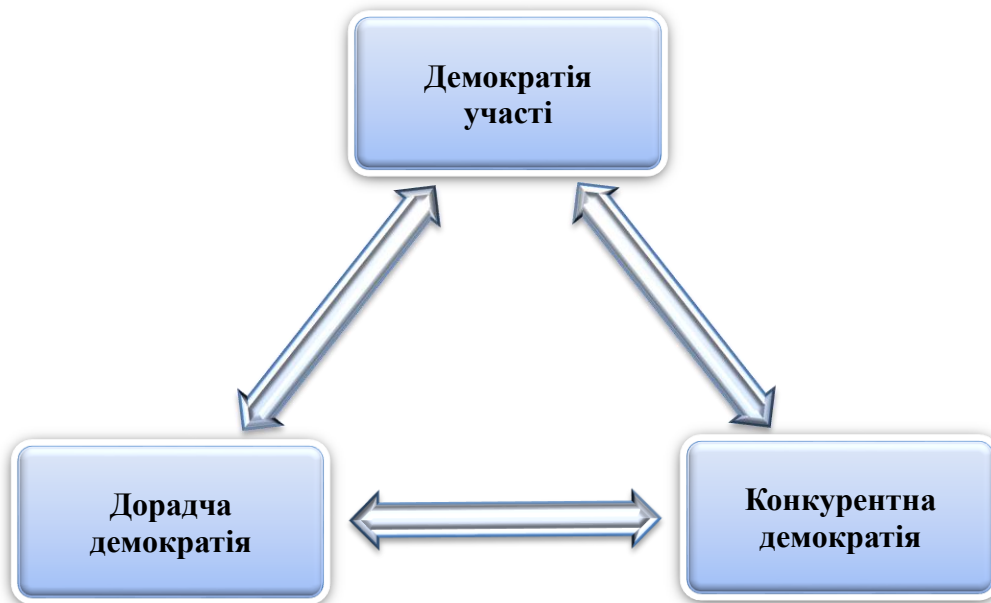

Рис. 1.1. Сучасні моделі демократії

Відповідно постає питання, в якій мірі дозволяють зазначені форми демократії всім або значній частині громадян безпосередньо обмірковувати та брати участь у прийнятті управлінських рішень. На думку К. Є. Іщейкіна, який порівнював наведені моделі між собою відповідно до принципів політичної рівності, участі, залучення більшості, дорадництва, виховання мас та апеляції до позапроцедурних форм – саме форма партисипативної демократії є такою, що відповідає реалізації всіх зазначених принципів [32, с. 85].

Розглядаючи передумови виникнення сучасних концепцій демократії, треба зазначити, що хоча більшість країн світу мають демократичні режими, все частіше мова йде про те, що участь громадян у політичному житті парадоксально зменшується, тобто обмежується в основному показниками явки на виборах. Так, С. Арнольд, М. Франклін та С. Влезієн посилаються на

існування серйозного «дефіциту демократії», це термін, який сьогодні широко використовується для обґрунтування недостатності легітимності влади, істотного розладу між політичними діячами та громадськістю, а отже, зниження рівня участі громадян у публічному управлінні. Саме «дефіцит демократії» зумовлює необхідність нових моделей управління та інноваційних форм участі громадян в демократичних ініціативах.

Ідея участі громадян в публічному управлінні є дійсно привабливою, оскільки вона ідеально відповідає ідеї демократії, й тим самим пропонує більшу легітимність влади та забезпечує прозорість прийнятих рішень. Більше того, на думку багатьох аналітиків, зокрема, С. Толберта, Р. Макніла та Д. Сміта, інституційні процедури, що надають громадянам можливість брати більшу участь у прийнятті рішень уряду, підвищуватимуть ефективність публічного управління. При цьому хоча цінність самої участі вважається беззаперечною, слід ретельно вивчити та проаналізувати конкретні її форми, умови, а також обмеження, пов'язані з цією практикою безпосередньої демократії. Детальніше ці питання будуть розглянуті у наступному підрозділі дослідження, спочатку потрібно проаналізувати її визначення та механізми дії, а потім вже доцільно додати інші аргументи, щоб всебічно розширити дискусію та встановити, чому саме партисипативна демократія, серед інших сучасних форм демократій, отримала стільки уваги у наукових поглядах [83].

Само слово «партисипативна» (партиципаторна) походить від англійського «participate» – «брати участь», тобто дослівно – це демократія, що передбачає безпосередню участь громадян.

Концепція партисипативної демократії активно вивчалася в 1970-1980-х роках, її терміни з'явилися у працях таких відомих політологів, як Керол Пейтман, Крофорд Макферсон, Джозеф Циммерман, Норберто Боббіо та Бенджамін Барбер.

Ш. Ейзенштадт у своїй праці «Парадокс демократичних режимів: крихкості та зміни» визначив партисипативну демократію як механізм, що сприяє залученню не лише еліт, а й усіх громадян до політичного процесу. Він

підкреслив, що така форма демократії має певну недовіру до представницьких органів влади, оскільки вони часто не відображають реальні інтереси населення і служать інтересам впливових груп. Це веде до проблеми «дефіциту демократії», яка є ключовою для розвитку демократії участі. Основними інститутами, що активізують громадянську участь у процесах управління в рамках концепції «демократії участі», є різноманітні громадські об'єднання, асамблеї та наради. Ш. Ейзенштадт вважає, що ці інститути можуть замінити традиційні парламентські структури.

А. Коган описує участь громадян як процес, що надає можливість впливати на суспільні рішення, підкреслюючи важливість активної участі громадян у демократичному процесі. Проте це визначення не повністю охоплює суть партисипативної демократії, оскільки воно недостатньо чітко окреслює її природу та наслідки.

Партисипативна демократія має свої переваги і недоліки. Серед переваг можна виділити підвищення відповідальності влади, ефективніше вирішення проблем громади та залучення ресурсів для покращення управлінських рішень. Однак існують також ризики, такі як ухвалення некомпетентних рішень або загроза тиранії більшості в умовах невеликих спільнот. Отже, можна сказати, що партисипативна демократія сприяє швидкому та ефективному вирішенню місцевих питань і підтримує зв'язок між владою та населенням.

Манфред Дж. Шмідт визначає партисипативну демократію як теорію та практику публічного управління, яка акцентує увагу на участі населення в демократичних процесах прийняття рішень. Він вважає, що демократія участі фокусується не стільки на ефективності управління, скільки на внеску громадян у прийняття управлінських рішень. За його словами, основна відмінність партисипативної демократії полягає в необхідності залучення громадян до якомога більшої кількості аспектів суспільного та політичного життя [70, с. 77].

Таким чином, партисипативна демократія є ідеальною формою сучасної демократії, оскільки вона реалізує демократичні цінності та сприяє підвищенню

якості громадських обговорень, покращенню кваліфікації громадян у прийнятті політичних рішень і наданню їм більшої легітимності.

Сучасні трактування демократії участі здебільшого базуються на визначенні Бернарда Барбера, який зазначає, що «безпосередня демократія вимагає не лише участі, а й громадянської підготовки та чесноти для ефективної участі в обговоренні та прийнятті рішень». Це визначення підкреслює вимоги до демократії участі як моделі партисипативної держави, що характеризується активною політичною участю більшості громадян [83, р. 55].

Важливість підходу Барбера полягає в тому, що його умови є сутністю партисипативної моделі: зниження рівня участі громадян у реальних управлінських процесах може призвести до виникнення нових еліт, які прагнуть зберегти владу у своїх руках. Переваги підходу Барбера також обумовлені тим, що сильні демократії завжди формуються знизу, протистоячи авторитарному тиску зверху [83, р. 104].

Саме таку перемогу демократії було отримано під час української Революції Гідності.

Деякі науковці висловлювали більш радикальні погляди на суть партисипативної демократії. У 1982 році Дж. Нейсбіт опублікував свою роботу «Мегатренди», в якій розглянув основні напрямки політичного та економічного розвитку сучасного суспільства, стверджуючи, що воно перебуває на етапі переходу від індустріального до інформаційного. Серед ключових характеристик інформаційного суспільства він виділив панування партисипативної демократії як наслідок «смерті представницької демократії».

Ще більш рішуче визначення концепції партисипативної демократії надав Ю. Габермас, який розглядав демократію участі як вдосконалену форму демократії, необхідну для ефективного розвитку сучасного суспільства. Він підкреслював важливість розширення взаємодії між державою та громадянським суспільством, яке є простором комунікації між індивідами, об'єднаними в асоціації, громадські організації та незалежні ініціативи.

За словами Габермаса, держава не є лише інструментом реалізації громадських інтересів, а скоріше інституціоналізованим втіленням самого громадянського суспільства. Відповідно, найважливішим завданням сучасного суспільства є «відкриття політичного форуму для широких мас», зосередження уваги на комунікації та радикальне покращення якості політичних процесів, спрямованих на досягнення компромісу між інтересами окремих громадян і соціальних груп та інтересами держави в цілому.

Тобто, Ю. Габермас звертає увагу на важливість для громадянського суспільства наявності розвинених комунікаційних зв'язків між індивідами і групами індивідів. Саме горизонтальні зв'язки, на його думку, перешкоджають побудові вертикальної структури владних еліт, оберігаючи справжню демократію від підпорядкуванню інтересам партій та держави.

Розвиваючи свою теорію, Ю. Габермас наполягає на тому, що представницька демократія, яка існує сьогодні в більшості сучасних держав, так чи інакше схильна до бюрократизму, і поступово власне демократичні процедури, наприклад такі, як процедура виборів до органів законодавчої влади, втрачають сенс, оскільки конкуруючі політичні сили поступово втрачають концептуальні відмінності – як на ідеологічному рівні, так і в області практичної політики [44, с. 41].

Таким чином, за висновком Ю. Габермаса, вибори стають засобом забезпечення легітимності влади, яка насправді функціонує як бюрократичний механізм, спрямований, в першу чергу на реалізацію власних інтересів і інтересів великого капіталу, від якого державна влада залежить фінансово.

С. Чемберс розглядав партисипативну демократію як нормативну теорію, яка пропонує шляхи підвищення демократії та критику інститутів влади, які не відповідають нормативному стандарту. Він стверджує, що партисипативна демократія передусім – це пріоритет спілкування та роз'яснень, що повинні передувати голосуванню. Він висловлює думку, що демократія участі орієнтована на комунікативні процеси, що впливають на суспільні думки, та

стверджує, що демократія участі не є заміником безпосередньої демократії, скоріше, доповнює її [14, с. 33].

Отже, можна зробити висновок, що спільним у визначеннях партисипативної демократії, запропонованих західними дослідниками, є те, що демократія участі насамперед передбачає розширення залучення громадян до управлінських процесів. Це є єдиною протиположністю зростанню впливу політичних еліт та перетворенню демократії на владу еліт.

Важливо також зазначити, що розвиток демократії участі неможливий без регулярної активності громадян у процесах публічного управління, а також без підвищення їхньої політичної грамотності та обізнаності в суспільних процесах. Ці фактори є необхідними для усвідомленого залучення громадян до прийняття управлінських рішень.

У цьому контексті демократія участі розглядається не лише як інструмент управління суспільством, а як мета, досягнення якої необхідне для поступового підвищення рівня свободи громадян, вдосконалення їхніх інтелектуальних і організаційних здібностей, а також розвитку політичної відповідальності.

Проблематика партисипативної демократії як одного з найсучасніших напрямків розвитку демократичного суспільства також привернула увагу вітчизняних дослідників. Наприклад, В. Толкованов у своїй монографії «Посібник з питань партисипативної демократії (демократії участі) на місцевому рівні» визначає партисипативну демократію як процес, в якому громадяни беруть участь у прийнятті управлінських рішень, зокрема на місцевому рівні.

І. Абрам'юк пропонує розглядати партисипативну демократію, або, як він її також називає «демократію співучасті» як «процес залучення широкого кола учасників до формування та функціонування відповідних політичних систем. Тобто це такий вид демократії, який передбачає безпосередню участь членів територіальної громади в управлінні на локальному рівні, тобто у процесах підготовки, ухвалення управлінських рішень та контролю їх реалізації» [3]. Дане визначення є більш досконалим, ніж попереднє, оскільки визначає не

лише зміст партисипації, але й сутність процесу: яким саме чином відбувається участь громадян в управлінні у моделі демократії участі. Крім того, І. Абрам'юк додає до свого визначення момент щодо контролю членів територіальної громади за виконанням рішень, прийнятих за їхньої участі. Це є дуже доцільним уточненням, оскільки навіть розглянуті вище західні дослідники не загострювали на цьому своєї уваги.

Також проблему участі громадян у процесах прийняття рішень на місцевому рівні розглядала у своїй дисертації О. Чернеженко, яка зазначила, що відмінність між безпосередньою та партисипативною моделями демократії є досить умовною та «і пряма демократія, і партисипативна передбачають залучення громадян, які не є виборними особами, до прийняття рішень або їхню участь у процесах прийняття рішень за межами основних виборних органів місцевого самоврядування (наприклад, місцевих рад і міських голів). Відмінності між прямою демократією та партисипативною демократією можна пояснити на прикладі затвердження формальних рішень, а також взяття відповідальності за рішення» [80].

У свою чергу, В. Філіппова формує визначення партисипативної демократії, відокремлюючи її наступні позитивні риси, до яких вона відносить, по-перше, широку політичну участь громадян у публічному управлінні не лише під час виборів, що є особливою рисою саме безпосередньої демократії, але й під час прийняття рішень, які стосуються соціальних, економічних та культурних проблем, які виникають, зокрема, на місцевому рівні [81].

Наступною позитивною рисою партисипації дослідниця вважає раціональність поведінки громадян під час ухвалення управлінських рішень. Вона зазначає, що «кожен громадянин чітко усвідомлює реальні причини, які спонукають його приймати саме таке рішення, а також можливі наслідки, які виникнуть у разі його реалізації, якщо таке рішення буде підтримане більшістю». Цей аспект є важливим для формування підходів до сутності демократії участі, оскільки він передбачає індивідуальну усвідомленість та відповідальність кожного громадянина, залученого до процесу прийняття

управлінських рішень. Варто зазначити, що це також вказує на суттєву відмінність від представницької моделі демократії, де виборець делегує своє право ухвалення рішень іншим особам.

Головним позитивним аспектом реалізації моделі демократії участі є високий рівень легітимності рішень, прийнятих за її умовами.

Отже, визначення моделі демократії участі, на думку вітчизняних науковців, переважно зосереджується на її реалізації на місцевому рівні. Саме на цьому рівні існує потреба ухвалення рішень із урахуванням інтересів конкретних громадян. Громадська участь у процесах прийняття рішень на місцевому рівні дозволяє з одного боку мінімізувати соціальні та політичні ризики для органів публічної влади, а з іншого – визначати, формувати та відстоювати інтереси громадян.

На підставі проведеного дослідження пропонуємо доцільність відокремлення визначення партисипативної демократії з політичної точки зору та точки зору публічного управління.

Так, з політичної точки зору, партисипативна демократія або демократія участі – це форма демократії, яка характеризується безумовною політичною активністю більшості громадян і залученістю їх до політичного життя суспільства. При цьому метою партисипативної демократії є поступове підвищення рівня свободи громадян та вдосконалення їх інтелектуальних та організаційних здібностей, їх політичної відповідальності.

З точки зору публічного управління слід запропонувати наступне узагальнене визначення партисипативної демократії. Партисипативна демократія – суспільні відносини, що виникають в процесі реалізації громадянами права на безпосередню участь в управлінні, зокрема, на місцевому рівні, тобто, у процесах підготовки, ухвалення управлінських рішень та контролю за їх реалізацією, окрім участі у виборах та референдумах.

Таким чином, в широкому сенсі ми розуміємо партисипативну демократію як сукупність інститутів сучасного демократичного суспільства, заснованих на участі та ініціативі громадян, що сформовані на основі

поєднання концептуальних положень теорії учасницької демократії щодо активного залучення громадян до прийняття управлінських рішень.

1.2. Форми та інструменти участі громадськості в публічному управлінні

Звернемося тепер до форм та інструментів реалізації партисипативної демократії. Залучення громадян до публічного управління може мати різні форми в залежності від двох ключових відмінностей. Перша – це розмежування між індивідуальною та колективною участю; тобто, в залежності від того, чи звертаються до окремої особистості та чи потребують від громадянина саме індивідуальної думки або голосу; або звертаються до колективу, до певної групи громадян.

Друга ключова відмінність – це різниця між результатом і процесом. Тобто, у певних випадках форма участі громадянина орієнтована на результат та гарантує, що укладене за його участю рішення буде сприйняте серйозно та призведе до певних результатів. Тоді як у інших випадках участь громадян зосереджена на самому процесі, наприклад, формуванні певної думки, при цьому немає гарантій, що отримані рішення будуть сприйняті серйозно та матимуть певні наслідки [41].

Поєднуючи ці дві відмінності, визначені дослідниками, можна виділити чотири форми демократії участі: референдуми, громадські ініціативи, опитування та громадські слухання (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Форми демократії участі за М. Барнсом та Дж. Смітом

Форма участі	Індивідуальна	Колективна
Результат (прийняття конкретного рішення, що буде спрямовано до кінцевої реалізації)	Референдуми	Громадські ініціативи, інтерактивне управління
Процес (формування певної думки, отримання інформації)	Дорадчі опитування	Громадські слухання (дискусійні форуми)

Слід зазначити, що референдуми дають окремому громадянину, його голосу, можливість прямого впливу на прийняття управлінських рішень. Референдуми можуть бути обов'язковими або необов'язковими (консультативний референдум). Консультаційні референдуми часто прирівнюють до дорадчих опитувань, оскільки і там, і там йдеться про запитування думок учасників щодо певної проблеми. Але, на відміну від референдумів, прямого зв'язку результатів дорадчого опитування із прийняттям рішень немає.

За результатами, що отримані внаслідок консультативного референдуму (дорадчого опитування), можуть бути проведені громадські слухання для обговорення проблемних питань, з метою надати можливості громадян стати більш поінформованими та більше часу приділити проблемному питанню, щоб сформулювати виважену та остаточну думку.

На відміну від референдумів та дорадчих опитувань, формування політики участі у вигляді громадських ініціатив та громадські слухання звертаються в більшій мірі до групи осіб та в меншій – до окремих індивідів.

Для вироблення громадських ініціатив або інтерактивного управління характерним є те, що існує чіткий зв'язок із прийняттям управлінських рішень у тому сенсі, що фактично громадяни та зацікавлені сторони консультують органи влади з певних питань. Основна мета наведених форм – почути суспільні думки або залучити громадян до розробки публічної політики з метою отримати найкраще управлінське рішення. Зазвичай у подібних заходах бере участь велика група людей. На відміну від місцевих ініціатив, громадські слухання мають на меті організацію дискусій, тобто, саме визначення думок та обмін аргументами є важливішими, ніж прийняття конкретного рішення.

Окремо слід визначити особливості такого інструменту, як інтерактивне управління. М. Барнс та Дж. Сміт віднесли його до форми участі, що передбачає можливість отримати конкретне рішення при колективній участі громадян та зацікавлених осіб. Йдеться про зростаючу роль і можливості застосування інформаційних технологій, нових медіа, мобільних пристроїв і

додатків до них в різних сферах життя держави і громадянина (від надання державних послуг в електронній формі до організації політичних протестів за допомогою соціальних мереж). Сучасні інформаційні технології вже сьогодні стають інструментом залучення громадян до публічного управління, роблять їх акторами управлінського процесу, а також є майданчиками, які можуть забезпечити їх всіма необхідними компетенціями та знаннями, яких не вистачає, щоб приймати усвідомлені рішення [9].

Якщо подивитися на думки вітчизняних дослідників щодо форм та інструментів партисипативної демократії, то, зокрема, у вже згадуваному монографічному дослідженні «Посібник з питань партисипативної демократії (демократії участі) на місцевому рівні», визначені наступні форми демократії участі, які можуть бути запроваджені на місцевому рівні:

- місцеві референдуми;
- загальні збори громадян за місцем проживання;
- місцеві ініціативи та громадські слухання;
- органи самоорганізації населення.

Наведені форми мають недолік у тому сенсі, що містять застарілі, мало використовувані форми, як, наприклад, загальні збори громадян за місцем проживання, які сьогодні є нерезультативними та використовуються лише у малих населених пунктах.

На думку К. Є. Іщейкіна, слід виділити наступні форми реалізації демократії участі:

- загальні збори мешканців міста;
- громадські ініціативи;
- відкликання депутатів;
- референдуми та експерименти із спільним урядуванням (так зване co-governance) [35, с. 84].

Також К. Є. Іщейкін погоджується з тим, що загальні збори мешканців міста сьогодні є ефективними лише у малих громадах та комунах, але

наполягає, що для них загальні збори є ефективним інструментом прямої демократії, оскільки дозволяють отримати консенсус у прийнятті рішень за участю всієї громади.

Що стосується громадських ініціатив, які дають громадянам можливість висувати власні пропозиції до нормативно-правових актів, то дослідник вважає їх більш досконалим інструментом, але вказує на складнощі із реалізацією, пов'язані із значними правовими та організаційними обмеженнями, серед яких: вимога збору значної кількості підписів зареєстрованих виборців у чітко визначений період часу і на конкретній території, необхідність подання виключно до певних владних органів тощо. При цьому безсумнівним позитивом громадських ініціатив науковець вважає зростання залучення, участі та інтересу громадян до публічного управління, а також збільшення ефективності роботи органів влади, інтерес та обговорення, більшу легітимність їхніх рішень тощо.

Наступним інструментом є відкликання депутатів, яке дає змогу громадянам відкликати обраних представників із посад, зібравши достатню кількість підписів. Водночас можна зробити висновок, що незважаючи на дієвість зазначеного інструменту, довести його ефективність досить складно, оскільки він передбачає складний та багатоетапний механізм реалізації.

Що стосується референдумів, то існує традиційна критика цього інструмента, яка полягає у зауваженні, що референдуми зазвичай зводять вибір громадян до простого «так / ні», «погоджуюсь / не погоджуюсь» у вирішенні складних питань. Слід додати, що окрім зазначеного, «слабкість» референдумів полягає також у тому, що вони є вразливими перед популістськими ідеями, які просувають недобросовісні політики. Крім того, цілком погоджуємося із думкою дослідника, який вказує, що «референдуми ослаблюють представницьку демократію, нівелюючи представницькі мандати членів парламенту. Це також спосіб уникнення відповідальності за прийняття непопулярного рішення».

Однак, слід оговорити, що погодитися із зазначеним слід у відношенні до загальнонаціонального референдуму, що стосується місцевих референдумів, то все ж таки є всі підстави говорити про їх достатньо високу ефективність. Оскільки отримання згоди громадян стосовно місцевих питань покращує ситуацію із прийняттям управлінських рішень, зміцнює демократичні процеси та легітимізує місцеву владу.

Якщо подивитися документ «Інструменти партисипативної демократії: європейські стандарти та практики» (Висновок спеціального радника уряду України з питань децентралізації), то він пропонує наступний перелік інструментів участі, виходячи з узагальненого досвіду реалізації форм демократії участі у країнах Європи:

- громадські ініціативи;
- партисипативне бюджетування / бюджет участі;
- загальні збори населення / громадські збори;
- електронна участь;
- консультативні механізми, ради спеціальних груп населення [31].

Слід зауважити, що з усіх наведених вище поглядів на існуючі інструменти демократії участі, представлені є найбільш вичерпними та сучасними. Тому зупинимося детальніше на деяких з них.

Електронна участь (не ототожнюється із електронним урядуванням) проявляється у використанні Інтернету громадянами та громадськими групами з метою формування громадської думки і впливу на процес прийняття рішень органами публічної влади, а також отримання від органів влади публічних послуг та інформації в електронній формі, надання зворотного зв'язку тощо. Тобто, на нашу думку, електронна участь передусім спрямована на підвищення ефективності, прозорості публічного управління та залучення громадськості до процесів прийняття рішень, реалізації суспільно значущих проєктів, прийняття нормативно-правових актів та розроблення нових стратегій. Існують навіть

підходи, які відносять електронну участь до окремої форми демократії – електронної демократії, демократії використання цифрових мереж.

Що стосується партисипативного бюджетування (бюджету участі), то це, за своєю суттю, процес участі громадян у прийнятті рішень про розподіл бюджетних коштів. Бюджет участі, на нашу думку, є невід’ємним інструментом демократії участі, він охоплює цілий спектр інституціональних домовленостей, відповідно до яких громадськість пропонує ідеї, обговорює варіанти та приймає конкретні результативні рішення щодо витрачання коштів місцевого або державного бюджету.

Так, слід зауважити, що партисипативне бюджетування відрізняється від інших інструментів партисипативної демократії, оскільки зосереджене виключно навколо бюджету та має на меті прийняття рішень щодо розподілу коштів та реалізації матеріальних проєктів на суспільні кошти. Однак неможливо ігнорувати роль бюджету в соціальних процесах, зокрема, фінансуванні й регулюванні розвитку освіти, охорони здоров’я, духовного й фізичного розвитку, тобто всіх питань, які виключно хвилюють громадськість та є об’єктами її постійного інтересу.

Слід зазначити, що для громадськості обговорення конкретних проєктів, що потребують фінансування, не вимагають широких технічних або фінансових знань про публічні фінанси та, відповідно, партисипаторне бюджетування здатне успішно залучати громадян, навіть не обізнаних у політиці, але таких, що добре усвідомлюють місцеві проблеми.

Як вказано у зазначених Висновках спеціального радника уряду України з питань децентралізації, конкретні параметри процесу бюджету участі, його розміри та обсяги фінансування потенційних проєктів можуть істотно відрізнитися в різних випадках, проте ключові елементи бюджету участі, такі як публічні пропозиції проєктів, обговорення та прийняття рішень щодо фінансування, зберігаються. Тобто, на нашу думку, партисипативний бюджет є справжнім інструментом участі, де громадські переваги безпосередньо визначають вибір витрат в залежності від наявних потреб. При цьому

громадськість повинна мати контроль за вибором проєктів для фінансування та, в ідеалі, можливість прийняти участь у їхній розробці, реалізації та контролю за виконанням.

Крім того, партисипаторне бюджетування повинне передбачати можливість для громадськості обговорювати або колективно розглядати всі можливі варіанти запропонованих проєктів. Нарешті, процес партисипативного бюджетування передбачає повну інклюзивність, запрошуючи до участі всіх громадян, що проживають на певній території, незалежно від їхнього статусу; в деяких випадках приймати участь у партисипативному бюджетуванні можуть навіть особи без громадянства або іноземці [26, с. 84].

На практиці це означає, що бюджет участі включає звичайних громадян, які можуть не мати жодної політичної позиції та, як правило, не мають доступу до місцевої влади, до прийняття результативних рішень, яким чином та куди витратимуться суспільні гроші.

Підсумовуючи вище зазначене, можна говорити про те, що реалізація партисипативної демократії та її інструментів, серед яких визначено збори громадян, референдуми, дорадчі опитування, громадські ініціативи, бюджети участі, електронна участь, інші консультативні механізми, на державному та місцевих рівнях забезпечує активну участь громадян в публічному управлінні, дозволяє якомога ширше реалізувати демократичні принципи відкритості та прозорості бюджету, сприяє більш ефективному публічному управлінню та легітимізації органів влади, позитивно впливає на соціальні та економічні індикатори розвитку держави та її населення.

1.3. Цифрова участь як сучасний інструмент розвитку партисипативної демократії

Сучасним інноваційним інструментом партисипативної демократії слід визнати електронну участь (е-партисипацію).

Електронна участь виникла на ранньому етапі формування електронного урядування. До 2005 року е-партисипація стала широко використовуваним терміном, та по всьому світі було реалізовано безліч ініціатив електронної участі.

В Європі на початку XXI століття електронна участь розглядалася як спосіб відновити довіру до публічних інституцій, підвищити їх легітимність та залучити громадян до управлінських процесів на тлі зростаючої байдужості до формальних політичних процедур.

Таким чином, електронна участь розглядалася як можливість подолати «дефіцит демократії» у Європі. Європейський Союз активно підтримував проекти електронної участі у державах-членах ЄС, а також дослідження самої електронної участі. Внаслідок чого багато інновацій з е-партисипації виникли саме на місцевому рівні.

У США до 2008 року органи публічного управління всіх рівнів активно розвивали електронне урядування. Імпульс з поширення електронної участі різко зріс після Директиви адміністрації президента Барака Обама про відкритий уряді від 2009 року, яка спонукала як федеральні агентства, так і місцеві органи влади вжити швидких заходів щодо впровадження функцій електронної участі (наприклад, електронні консультації, використання соціальних мереж). Це додало до ряду раніше існуючих юридичних вимог для участі громадськості у політичних процесах, нові – такі, як відповідну нормотворчість та їх поступову «диджіталізацію».

У країнах, що розвиваються, електронна участь набула поширення значно пізніше, ніж у розвинених країнах. Це було спричинене відставанням у поширенні Інтернету та електронного урядування. Однак в середньому, затримка у часі була досить невеликою (менше десяти років). Із подальшим розвитком електронного урядування, а разом із ним надання інформації через Інтернет, а потім впровадження соціальних мереж урядами, ініціативи електронної участі також стали звичайним явищем й для країн, що розвиваються [24].

Наприклад, Обстеження електронного урядування, проведене Організацією Об'єднаних Націй, документально підтвердило швидке впровадження електронних консультацій у період з 2012 по 2018 рр., та багато країн тепер володіють певними версіями цього інструменту демократії участі.

В останні роки урядовці та експерти покладають на Інтернет 2.0 великі надії щодо електронної участі. Аргументація, виражена в незліченних наукових статтях та політичних документах, полягала у тому, що інтерактивні функції мережі 2.0 за рахунок різкого зниження вартості участі та розширення можливостей для взаємодії між урядами і їх громадянами майже само собою призведуть до більш широкої участі та більш високого рівня залученості громадян.

Зокрема, інтерактивні функції соціальних мереж здебільшого представляються як спосіб сприяння двосторонньому спілкуванню між урядом та громадянами і підвищення як рівня, так і якості демократії участі. Інноваційні технології дозволять встановити нові відносини між громадянами та їх урядами, тим самим зміцнюючи легітимність урядів та довіру громадян до публічних установ. Вони підтримають перехід від «тонкої демократії» до «глибокої» демократії. Ці очікування підживлюються позитивізмом або «технооптимізмом». Недавні дослідження, у тому числі в країнах, які розвиваються, показали, що кількість ініціатив електронної участі неспинно збільшується протягом останнього десятиліття.

Завершуючи дослідження розвитку демократії участі, на рис. 1.2 покажемо узагальнену періодизацію етапів еволюції партисипативної демократії.

Сучасний етап еволюції партисипативної демократії, починаючи з 2014 р., протікав в умовах збройної агресії Росії, але у 2022 р. ця гібридна агресія перетворилася на повномасштабну неспровоковану агресію РФ.

Слід зазначити, що попри повномасштабну агресію, що триває, повсякденне життя громадян України стає дедалі все більш «цифровим», що передбачає високий рівень очікувань від діяльності органів влади, зокрема

розвитку сучасних електронних форм взаємодії, прозорості та відкритості діяльності, залучення громадян до прийняття управлінських рішень в умовах діджиталізації.

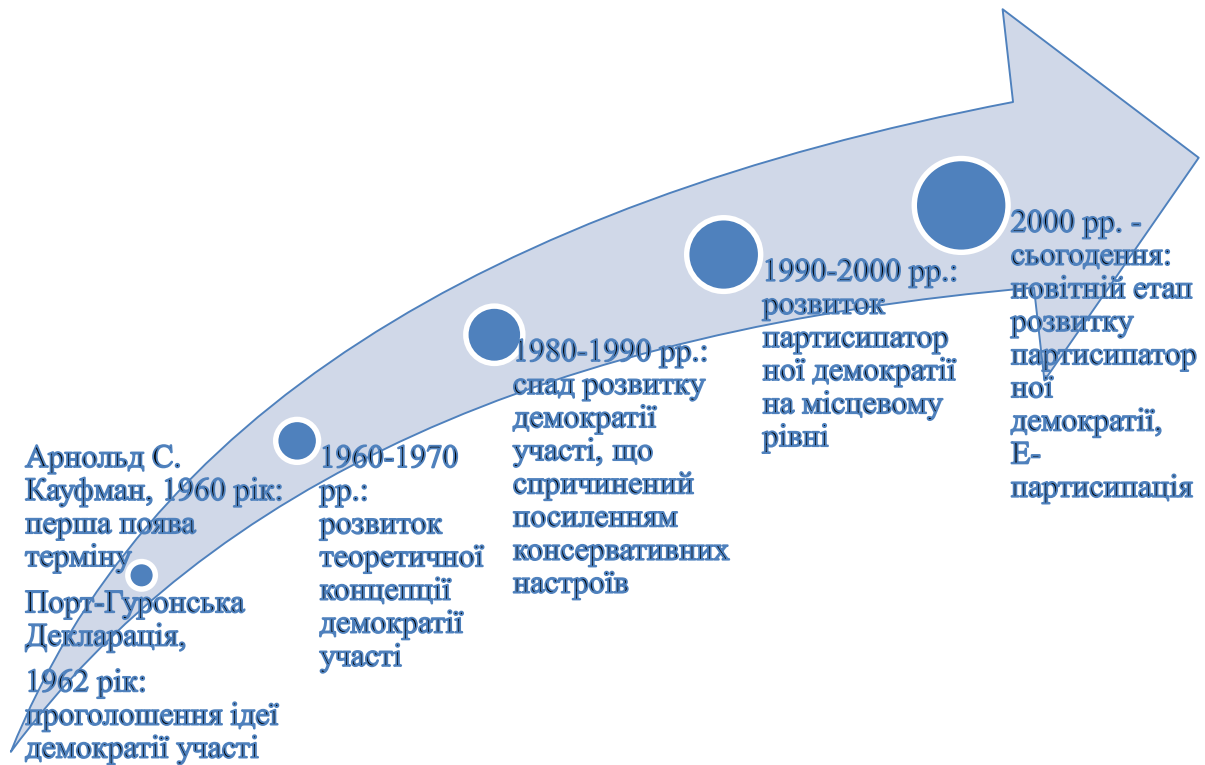

Рис. 1.2. Етапи еволюції партисипативної демократії

Все більше уваги урядом приділяється уваги цифровим комунікаціям, прагнучі поступово стати урядом «віртуального простору» та формуючи власну модель електронного урядування країни.

Діяльність електронного уряду реалізується шляхом створення он-лайн сервісів для фізичних і юридичних осіб на єдиному порталі, впровадження електронного документообігу в структурах виконавчої влади, закритої спеціалізованої інформаційної мережі для забезпечення руху інформаційних потоків всередині державних структур (наприклад, GovNet), розгалуженої інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури, систем криптографії та інших способів захисту інформації, електронного підпису, електронного ключа, смарт-карт, інших засобів санкціонованого доступу до інформації.

Отже, електронний уряд забезпечує не тільки більш зручний доступ громадянам до державної інформації та послуг, можливість участі в демократичних інститутах суспільства, а й підвищення якості цих послуг та ліквідації цифрової нерівності.

Система інформаційного забезпечення органів публічної влади передбачає низку заходів нормативно-правового, технічного-технологічного, програмного, соціально-економічного, політичного характеру, які сприяють об'єднанню можливостей інформаційної, в тому числі електронної взаємодії, органів державної та місцевої влади, включаючи представницькі, виконавчі і судові органи з метою забезпечення прав громадян на отримання інформації, що відповідає сучасним викликам інформаційного суспільства і розкриває широкі горизонти реалізації ідей демократичного суспільства і правової держави [49, с. 241].

Таким чином, представимо узагальнюючі висновки, отримані за наведеними дослідженнями. Демократія участі виникла у 1960-ті роки разом із студентськими рухами, такими, як Студенти за демократичне суспільство (SDS) та Студентський координаційний комітет ненасильницьких дій (SNCC), а також із зростаючою стурбованістю стосовно того, що демократична теорія більше не фокусується на участі звичайної людини в управлінських процесах. Подібне занепокоєння, на думку Дж. Менсбрідж, могло бути причиною вираженого у Порт-Гуронській Декларації прагнення до «демократії індивідуальної участі». Прихильники партисипативної демократії підкреслювали, що лише демократичне, партисипативне суспільство втілює справді демократичну державу [25, с. 38].

Найважливіший етап розвитку демократії участі – складання бюджету на основі участі відбувся у 1980-х роках у відповідь на соціальні рухи в Бразилії, які виникли протягом приблизно двадцяти років військової диктатури. Партиципаторний бюджет вперше було засновано Робочою партією (Partido dos Trabalhadores) у місті Порту-Алегрі, Бразилія, у 1988-1989 роках.

Однак досліджені приклади не тільки демонструють здійсненність демократії участі у XXI столітті. Вони також надають уявлення про те, як слід переосмислити і оновити демократію на основі участі в світлі актуальних політичних та економічних подій. Розвиток партисипативної демократії – від першого її згадування у Порт-Гуронській Декларації й до е-партисипації, – підкреслює важливість демократії участі як інновації в галузі управління, особливо на місцевому рівні.

Демократія участі може також служити потужним доповненням до існуючих представницьких інститутів. З одного боку, це інноваційний демократичний експеримент, спрямований на поширення прямих, потужних механізмів громадської участі та залучення звичайних громадян до процесів прийняття рішень. З іншого боку, демократія участі не потребує повного витіснення представницьких інститутів як на регіональному, так і національному рівнях. У цьому сенсі партисипативна демократія може доповнювати й зміцнювати представницькі інститути.

Інститути партисипативної демократії можуть змінити громадську думку щодо низки питань, зокрема, за рахунок того, що вони викликають у учасників відчуття спільності, ефективності та турботи про загальне благо.

Крім того, партисипативна демократія може мобілізувати та політизувати історично позбавлених прав і можливостей громадян. Після політизації та розширення прав і можливостей ці громадяни можуть більш регулярно та ефективно брати участь у вирішенні ряду питань, що виходять за рамки місцевих муніципальних питань. Демократія участі може, на думку багатьох науковців, ефективно врятувати представницьку демократію від її власних недоліків, включаючи зниження віри у легітимність її ключових інститутів. Тільки зробивши фундаментальні інститути представницької демократії більш активними, демократія участі зможе вдосконалити їх, зробити ефективнішими.

Отже, партисипативна демократія унікально цінна своєю здатністю підтримувати інститути представницької демократії за допомогою особистої участі громадян у прийнятті управлінських рішень.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

2.1. Нормативно-правове регулювання залучення громадян до управління на місцевому рівні

Партисипативна демократія передбачає широкі можливості для участі громадян в управлінській діяльності, а тому система публічного управління може успішно розвиватись, якщо громадяни є політично активними та здатні нести відповідальність за наслідки своїх рішень, а головне постійно включені у діяльність держави та громади.

І хоча поняття партисипативної демократії не визначено в законодавстві України, окремі її складові знайшли відображення у нормативно-правових актах.

Одним із основоположних політичних прав громадян України є право брати участь в управлінні державними справами. Воно закріплено у ст. 38 Конституції України, за якою громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Громадяни також користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування.

Також «усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк» (ст. 40 Конституції України) [37].

До складу конституційного права громадян брати участь в публічному управлінні відносять: право брати участь у референдумах; право обирати і бути

обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування; право рівного доступу до державної служби і служби в органах місцевого самоврядування; право брати участь у здійсненні правосуддя.

Основними критеріями віднесення їх до складу цього узагальненого права є:

1. Визначені законодавством публічні справи: формування шляхом виборів виборних органів; прийняття законів та інших загальнозначущих управлінських рішень на референдумах; формування апарату публічних службовців через реалізацію права доступу до державної служби; здійснення правосуддя.

2. Безпосередня участь громадян у вирішенні цих державних справ, де прояв їх волі є особистим і вирішальним.

Такий підхід повністю відповідає принципу участі народу України у здійсненні народовладдя.

Аналіз конструкції ст. 38 Конституції України дає підстави для висновку, що право громадян брати участь в управлінні державними справами зазначено не як загальне, комплексне право, а як самостійне і рівнозначне іншим зазначеним в ній правам [37].

Виходячи з того, що право громадян брати участь в управлінні державними справами є за своєю структурою складним, є усі підстави для визнання його самостійним конституційно-правовим інститутом в системі політичних прав громадян України як функціонально відокремленої, взаємопов'язаної і взаємообумовленої сукупності правових норм, що регулюють однорідні суспільні відносини у сфері здійснення належної народу влади.

Важливе значення для розкриття поняття досліджуваного права є визначення його суб'єкта. За ст. 38 Конституції України право брати участь в управлінні державними справами мають громадяни, тобто законодавець його суб'єктами називає громадян України, а не окремого громадянина.

Таким чином, суб'єктом права брати участь в управлінні державними справами є громадянин України, який має певні визначені законодавством України можливості і може реалізовувати їх як в індивідуальних, так і колективних формах.

Право брати участь в управлінні державними справами належить не усім громадянам України, а лише тим, які відповідають загальним вимогам як до суб'єкта даного права. Ст. 70 Конституції України встановлює, що право голосу на виборах і референдумах мають громадяни України, які досягли на день їх проведення вісімнадцяти років і дієздатними. Тому суб'єкт права брати участь в управлінні державними справами має відповідати таким ознакам:

- бути громадянином України;
- мати право голосу на виборах і референдумах;
- бути дієздатним;
- мати визначений законом вік і відповідати вимогам, встановленим законодавством для участі у певному виді державної діяльності;
- мати певні правомочності для участі у відповідній сфері управління державними справами [37].

Загальний характер даного права є визначальною ознакою визнання його одним із принципів демократії.

Отже, можна дати наступне визначення досліджуваного права. Право громадян України брати участь в управлінні державними справами – це передбачена Конституцією і законами України можливість кожного громадянина, який досяг вісімнадцяти років і є дієздатним, відповідає вимогам, встановленим законодавством для участі у відповідній сфері політичної діяльності, безпосередньо або через обраних представників брати участь у здійсненні безпосереднього народовладдя, державної влади, місцевого самоврядування шляхом участі у виборах і референдумах, рівного доступу до державної служби і служби в органах місцевого самоврядування, участі у

здійсненні правосуддя з метою сприяння виконанню функцій суспільства і держави.

Але це право не обмежується тільки державними справами, а розуміється значно ширше і пов'язується, передусім, з реалізацією через вибори і референдуми установчої влади народу, із здійсненням місцевого самоврядування. Конституція встановлює, що вибори і референдуми є формами безпосередньої демократії (ст. 69), що народ бере участь у здійсненні правосуддя (ч. 4 ст.124). Тобто у самій Конституції закладено, що громадяни України беруть участь у здійсненні безпосереднього народовладдя, державної влади і місцевого самоврядування, беруть участь у вирішенні питань управління відповідно до функцій органів публічної влади.

Тому можна запропонувати включення до законодавства більш точного терміну «право громадян України брати участь у здійсненні влади», який повніше розкриває сутність участі громадян України в публічному управлінні, ніж «право громадян України брати участь в управлінні державними справами» [37].

Громадяни України на основі реалізації права рівного доступу до державної служби, до служби в органах місцевого самоврядування безпосередньо здійснюють управління публічними справами в межах компетенції відповідного владного органу, тим самим беруть участь у здійсненні певного виду публічної влади.

Опосередковано громадяни України беруть участь в публічному управлінні:

- через обраних ними своїх представників в органи державної влади і органи місцевого самоврядування, яким надають мандат на прийняття відповідних рішень;
- через політичні партії та громадські організації;
- шляхом впливу на прийняття відповідних політичних державних рішень через звернення громадян, збори, місцеві ініціативи, пікети, мітинги, демонстрації тощо;

– шляхом впливу на вироблення державної політики через участь громадян в дорадчих, консультативних органах.

Гарантії реалізації наведених принципів пов'язуються з можливостями системи організації влади, головний зміст якої має бути спрямований на забезпечення реальної, практичної участі все більшої маси народу в управлінні справами держави й суспільства і реалізується через створення певних політико-правових умов для участі громадян у здійсненні влади, застосування різноманітних правових засобів і способів її забезпечення.

Конституційні засади залучення громадян до управління знайшли відображення у профільному законодавстві з публічного адміністрування, зокрема, у Законах України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про державну службу».

Так, ст. 2 Закону України «Про місцеве самоврядування» визначає поняття місцевого самоврядування як гарантованого державою права та реальну здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення [61].

Місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст.

Закон перелічує, крім всезагальних виборів, наступні форми участі громадян в управлінні на місцевому рівні (рис. 2.1):

- місцеві вибори;
- місцевий референдум;
- загальні збори громадян;
- місцеві ініціативи;
- громадські слухання;

– органи самоорганізації населення.

Рис. 2.1. Форми участі громадян в управлінні на місцевому рівні

Так, зокрема, місцевий референдум є формою вирішення територіальною громадою питань місцевого значення шляхом прямого волевиявлення.

Предметом місцевого референдуму може бути будь-яке питання, віднесене Конституцією України та іншими законами до відання місцевого самоврядування. На місцевий референдум не можуть бути винесені питання, віднесені законом до відання органів державної влади. Рішення, прийняті місцевим референдумом, є обов'язковими для виконання на відповідній території.

Порядок призначення та проведення місцевого референдуму, а також перелік питань, що вирішуються виключно референдумом, визначаються законом про референдуми.

Загальні збори громадян за місцем проживання є формою їх безпосередньої участі у вирішенні питань місцевого значення.

Рішення загальних зборів громадян враховуються органами місцевого самоврядування в їх діяльності. Порядок проведення загальних зборів громадян за місцем проживання визначається законом та статутом територіальної громади.

Члени територіальної громади мають також право ініціювати розгляд у місцевій раді (в порядку місцевої ініціативи) будь-якого питання, віднесеного до відання місцевого самоврядування.

Порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд ради визначається представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади з урахуванням вимог Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

Місцева ініціатива, внесена на розгляд ради у встановленому порядку, підлягає обов'язковому розгляду на відкритому засіданні ради за участю членів ініціативної групи з питань місцевої ініціативи. Рішення ради, прийняте з питання, внесеного на її розгляд шляхом місцевої ініціативи, обнародується в порядку, встановленому представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади.

Територіальна громада має право проводити громадські слухання – зустрічатися з депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких члени територіальної громади можуть заслуховувати їх, порушувати питання та вносити пропозиції щодо питань місцевого значення, що належать до відання місцевого самоврядування.

Громадські слухання проводяться не рідше одного разу на рік. 3. Пропозиції, які вносяться за результатами громадських слухань, підлягають обов'язковому розгляду органами місцевого самоврядування. Порядок організації громадських слухань визначається статутом територіальної громади.

Сільські, селищні, міські, районні в місті (у разі їх створення) ради можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні,

квартальні та інші органи самоорганізації населення і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна. Правовий статус, порядок організації та діяльності органів самоорганізації населення за місцем проживання визначаються законом [61].

Закон України «Про державну службу», у свою чергу, визначає принципи, правові та організаційні засади забезпечення публічної, професійної, політично неупередженої, ефективної, орієнтованої на громадян державної служби, яка функціонує в інтересах держави і суспільства, а також порядок реалізації громадянами України права рівного доступу до державної служби, що базується на їхніх особистих якостях та досягненнях.

Під забезпеченням рівного доступу до державної служби мається на увазі заборона всіх форм та проявів дискримінації, відсутність необґрунтованих обмежень або надання необґрунтованих переваг певним категоріям громадян під час вступу на державну службу та її проходження.

Вже понад 27 років в Україні існує така інституціоналізована форма владно-громадської взаємодії, як громадські ради (ГР), що створюються і діють при органах публічної влади.

З інституціональної точки зору, ГР можна розглядати як елементи соціальної інфраструктури українського суспільства, головними завданнями яких є захист та реалізація прав і свобод, виявлення, задоволення та узгодження соціальних потреб та інтересів населення.

ГР виконують такі важливі соціальні функції:

- функцію соціального ініціювання, коли громадськість через ГР може оперативно ініціювати прийняття нового акту чи внесення необхідних змін в уже діючі акти;
- функцію соціального вартування, завдяки чому громадськість більше захищена від того, що орган влади прийме акт, який завдасть шкоди громаді або її певним соціальним групам;
- функцію соціального лобіювання, коли в органі влади більш повно представлені та враховані інтереси різних категорій громадян;

- функцію громадської експертизи, коли громада отримує більш об'єктивну оцінку дій та актів органів влади;
- функцію «медіаційного майданчику», коли за допомогою ГР мають улагоджуватись соціальні конфлікти з майнових, політичних, національних, конфесійних та інших конфліктів.

За даними українських дослідників, практика залучення громадськості до спільної роботи з органами виконавчої влади розпочалася ще у 1993 р.

Обов'язкове створення ГР при органах виконавчої влади було започатковане у 2004 р. На виконання Указу Президента України від 31 липня 2004 р. № 854 «Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» Кабінет Міністрів України прийняв постанову від 15 жовтня 2004 р. № 1378 «Деякі питання щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [25, с. 55].

Цим актом уряд вперше нормативно закріпив якісно нові механізми реалізації конституційного права громадян на участь в управлінні державними справами: проведення органами виконавчої влади консультацій з громадськістю та утворення громадських рад при усіх центральних органах виконавчої влади та місцевих, у тому числі районних державних адміністраціях.

Правда, у цьому документі було визначено досить обмежені повноваження ГР, які зводились лише до координації заходів, пов'язаних із створенням умов для проведення органами виконавчої влади консультацій з громадськістю. До недоліків цього документа слід віднести й те, що в ньому не було визначено конкретного механізму формування ГР.

Новим поштовхом до активізації руху ГР стало внесення значних змін до Типового положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у мм. Києві та Севастополі державній адміністрації в редакції постанови Кабінету

Міністрів України від 24 квітня 2019 р. № 353 . Хоча частина цих змін, на наш погляд, негативно вплинули на розвиток цього демократичного інституту.

Зокрема, цими змінами істотно понижено статус ГР: якщо у попередній редакції Типового положення 2010 р. ГР мала статус «постійно діючого колегіального виборного консультативно-дорадчого органу», то в оновленому варіанті Типового положення ГР стала «тимчасовим консультативно-дорадчим органом».

Громадська рада відповідно до покладених на неї завдань:

- готує та подає органу виконавчої влади пропозиції до орієнтовного плану проведення консультацій з громадськістю;
- готує та подає органу виконавчої влади пропозиції щодо організації консультацій з громадськістю, у тому числі щодо залучення представників заінтересованих сторін;
- готує та подає органу виконавчої влади обов'язкові для розгляду пропозиції, висновки, аналітичні матеріали щодо вирішення питань у відповідній сфері, підготовки проєктів нормативно-правових актів, удосконалення роботи органу;
- проводить громадський моніторинг за врахуванням органом виконавчої влади пропозицій та зауважень громадськості, забезпеченням ним прозорості та відкритості своєї діяльності, а також дотриманням нормативно-правових актів, спрямованих на запобігання та протидію корупції;
- інформує громадськість про свою діяльність, прийняті рішення та стан їх виконання, подає в обов'язковому порядку відповідні відомості органу виконавчої влади для оприлюднення на його офіційному веб-сайті та будь-яким іншим способом;
- збирає, узагальнює та подає органу виконавчої влади пропозиції громадськості щодо вирішення питань, які мають важливе суспільне значення;
- готує та оприлюднює щорічний звіт про свою діяльність [78].

Саме ГР як інструменти демократизації можуть бути найбільш ефективними в умовах сучасної трансформації української суспільно-політичної системи, оскільки, з одного боку, дозволяють впорядкувати взаємозв'язки між владою і громадою, а з іншого – завдяки достатньо високому ступеню свободи – забезпечують можливість постійно вдосконалювати форми і методи владно-громадської співпраці.

Розвиток партисипативної демократії на місцевому рівні багато в чому залежить від взаємодії влади і населення. На даний час більшість розвинених демократичних країн накопичили достатньо відповідного досвіду, який показав, що партисипативне управління в публічній сфері має безліч позитивних ефектів: підвищення якості життя населення, скорочення витрат, пов'язаних з утриманням управлінського апарату, підвищення рівня довіри до влади і т. ін.

На наш погляд, особливо актуальним є партисипативний стиль управління на муніципальному рівні, так як місцеві органи управління є найбільш наближеними до населення, що дозволяє їм вибудовувати більш ефективний діалог з місцевою громадою. Партисипативний стиль управління передбачає використання різних соціальних технологій участі населення в державному і муніципальному управлінні. Активний зворотний зв'язок органів влади з громадянським суспільством через партисипацію (добровільну участь населення в урядових проєктах і заходах місцевого самоврядування) підвищує рівень їх співпраці і ефективність діяльності місцевої влади, покращує якість її рішень. Прозорість дій влади є однією з основних умов взаємної довіри в суспільстві й ефективності публічної політики.

2.2. Реалізація вітчизняних практик демократії участі на місцевому рівні

В Україні під формами залучення громадян до управління місцевими справами розуміють основні, конкретні, здійснювані в межах певних правових,

організаційно-правових та організаційних рамок дії громадян, які реалізують компетенцію членів територіальної громади.

Компетенція членів територіальних громад регламентується Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні». Цим правовим актом передбачені наступні форми участі громадян: місцевий референдум, загальні збори громадян, місцеві ініціативи, громадські слухання, органи самоорганізації населення та староста тощо.

Деякі із зазначених форм використовуються частіше за інші, деякі більш складні у використанні, потребують значних організаційних зусиль і тому застосовуються рідше.

Найбільш затребуваними формами партисипативної демократії в країнах ЄС є референдум, місцева ініціатива та партисипативне бюджетування (ПБ). Саме з дослідження їх розвитку в процесі становлення демократії участі в сучасній Україні ми почнемо наш аналіз [64].

З організаційно-правової точки зору не всі зазначені форми партисипативної демократії є достатньо забезпеченими. Узагальнене нормативно-правове регулювання форм участі громадян в місцевому самоврядуванні представлено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

**Нормативно-правове регулювання форм участі громадян
у місцевому самоврядуванні**

Форми участі громадян в місцевому самоврядуванні	Закони України	Інші нормативно-правові акти
Місцевий референдум	«Про місцеве самоврядування в Україні»	
Органи самоорганізації населення та староста	«Про місцеве самоврядування в Україні» «Про органи самоорганізації населення» «Про добровільне об'єднання територіальних громад»	

Продовж. табл. 2.1

Загальні збори громадян	«Про місцеве самоврядування в Україні» «Про органи самоорганізації населення»	Постанова Верховної Ради «Про затвердження Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні»// Відомості Верховної Ради. — 1994. — № 6. Статут територіальної громади Положення про загальні збори громадян
Місцеві ініціативи	«Про місцеве самоврядування в Україні» «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»	Статут територіальної громади з врахуванням положень Положення про порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд ради
Громадські слухання	«Про місцеве самоврядування в Україні»	Статут територіальної громади

У зв'язку з цим перелік основних форм партисипативної демократії на місцевому рівні має бути встановлений на конституційному рівні. Це створить додаткові конституційні гарантії реалізації конституційного статусу первинного суб'єкту місцевого самоврядування.

Разом з цим такий перелік не повинен бути вичерпним, громади повинні мати можливість впроваджувати й інші, додаткові форми безпосереднього вирішення питань місцевого значення.

Наприклад, досить цікавим уявляється досвід країн Європи щодо застосування інституту «народного вето», суть якого полягає у праві громадян скасовувати шляхом референдуму прийняті представницьким органом місцевого самоврядування нормативно-правові акти чи їх окремі положення.

Забезпечення належного правового регулювання вказаних форм муніципальної демократії має базуватися на раціональному поєднанні законодавчих та локально-правових засад. З метою його забезпечення на конституційному рівні слід закріпити положення про те, що порядок здійснення даних форм має визначатися законами України та муніципально-правовими актами, а також передбачити обов'язковість розробки та прийняття територіальними громадами власних статутів.

Щодо місцевого референдуму в нашій державі склалася унікальна ситуація: взагалі немає закону про місцеві референдуми. Це спричинює значну прогалину в можливості громадян брати участь у здійсненні муніципальної влади, а також позбавляє права громадян вирішувати місцеві проблеми шляхом проведення референдумів. Згідно з законом, місцевий референдум є формою вирішення територіальною громадою питань місцевого значення шляхом прямого волевиявлення. На даний час ця форма участі громадян не може бути реалізована в повсякденному житті. Оскільки пункт 5 статті 7 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачає, що «порядок призначення та проведення місцевого референдуму, а також перелік питань, що вирішуються виключно референдумом, визначаються законом про референдуми». На даний час такого закону не існує.

З організаційно-правової точки зору найбільш затребуваною і розповсюдженою в Україні формою партисипативної демократії сьогодні є партисипативне бюджетування (ПБ). В науковій літературі для визначення цієї форми іноді використовується термін «бюджет участі». Однак партисипативне бюджетування більш повно конкретизує сутність процесу і відповідає темі даного дослідження [54].

ПБ слід визначити як демократичну інновацію, що увібрала у себе норми учасницької та дорадчої демократії та передбачає розширення можливостей громадян у вирішенні фінансових питань на різних рівнях державного управління.

Як правило, в Україні виділяють кілька етапів ПБ, а саме:

- визначення пріоритетів відповідної громади;
- розробка конкретних проектів (з експертною допомогою чи без неї);
- вибір проектів, які будуть фінансуватися (шляхом голосування або в інший спосіб);
- реалізація вибраних проектів [54].

Можна виділити наступні позитивні наслідки впровадження ПБ для демократичних інститутів та державного управління в нашій державі:

- участь може покращити співробітництво між різними сферами та відділами місцевої адміністрації. Громадяни не уявляють організаційної структури бюрократичного апарату, коли формулюють свої потреби. Це часто означає, що проблема не може бути вирішена в рамках одного відділу;
- горизонтальне співробітництво. Громадяни прагнуть вирішити проблему в певний часовий відрізок і тому вимагають від чиновників швидко реагувати на свої звернення;
- прискорення адміністративних процедур. До того ж, у деяких випадках самі громадяни пропонують допомогу в реалізації своїх пропозицій;
- надання послуг громадянами. Очевидно, що ПБ, разом з іншими дорадчими механізмами, може сприяти вирішенню проблем завдяки різноманіттю варіантів, сформульованих у ході обговорень;
- експертиза громадян та асоціацій, сформульовані ними пропозиції можуть допомогти покращити надання послуг.

Законодавчою основою для прийняття місцевими радами положень про ПБ є Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (для Києва ще Закон України «Про столицю України – місто-герой Київ») та Бюджетний кодекс України.

У 2015 році у чотирьох містах України було започатковано практики ПБ, коли мешканцям надається можливість пропонувати та обирати проекти розвитку громади. Піонером став Луцьк, де вже у 2015 р. провели і конкурс, і голосування, і реалізували декілька міських проектів, розроблених містянами, а також Чернігів (положення про бюджет участі було затверджено міськрадою 28 серпня 2015 р.), Черкаси і Полтава. Згодом долучилися Вінниця, Івано-Франківськ, Запоріжжя, Луцьк, Львів, Суми та Чернівці, які виділили в середньому по 5 млн. грн на реалізацію проектів громадськості. У 2017 р.

реалізацію ПБ розпочали 31 місто та дві об'єднані територіальні громади у Дніпропетровській та Миколаївській областях [71].

Для позначення цього механізму залучення мешканців до розподілу бюджетних коштів органи місцевої влади України використовують поняття «партисипаторне бюджетування» (Дніпро), «громадський бюджет» (Черкаси, Чернігів), «бюджет ініціатив» (Чернівці) тощо. У Луцьку спершу навіть використовували термін «місцеві ініціативи». Як правило, під ПБ розуміється процес взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю, спрямований на включення жителів, які постійно проживають у межах міста, до прийняття рішень щодо розподілу частини міського бюджету. Він передбачає подання проєктів, проведення голосування за такі проєкти, контроль за їх реалізацією в межах визначених міською радою параметрів громадського бюджету. Головна сторінка громадського бюджету міста Київ показана на рис. 2.2.

Рис. 2.2. Громадський бюджет міста Київ (головна сторінка)

На жаль, як можна побачити, в умовах воєнного стану формування ПБ для Києва було тимчасово згорнуте.

Також серед завдань згадується залучення громадян до участі у бюджетному процесі та надання вільного доступу до інформації, забезпечення відкритості та прозорості діяльності міськради та її виконавчих органів. Головна сторінка партисипативного бюджетування у місті Дніпро наведена на рис. 2.3.

В цілому ж на сьогодні партисипативний бюджет активно впроваджується в більш ніж 45 містах, 23 з яких – обласні центри [71].

У більшості випадків це положення, які встановлюють процедури бюджету участі. Фінансування для бюджету участі в таких випадках розподіляється щороку з бюджету міста. Але є випадки, хоча й небагато, коли реалізація бюджету участі регулюється цільовою строковою програмою – як у Дніпрі, Харкові, Полтаві та Черкасах. В таких містах існує певний ризик, що строк дії програми після її завершення не буде подовжено і, відповідно, не буде забезпечено подальшу реалізацію бюджету участі.

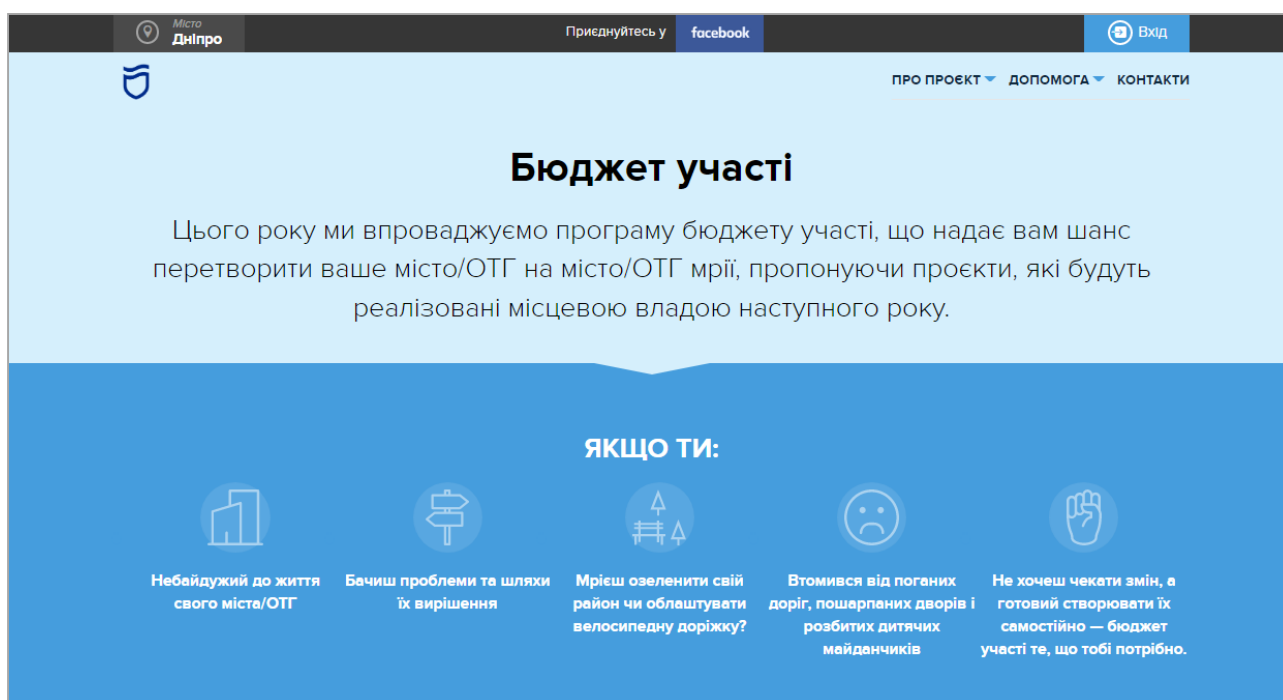

Рис. 2.3. Партисипативне бюджетування у місті Дніпро (головна сторінка)

Мінімальна сума бюджету участі становить не менш як 1 % від доходів бюджету міста в поточному році. В Києві та Дніпрі допускається можливість

співфінансування проєкту, якщо його вартість виходить за граничні межі визначеної положенням про «Бюджет участі». Однак автор має визначити окремо заходи проєкту, які будуть реалізовуватись за рахунок коштів бюджету міста [72].

В більшості міст є поділ проєктів на великі та малі. При цьому на один малий проєкт виділяється в середньому 200-250 тис. грн, а на великі – від 250 тис. грн до 1 млн грн. Співвідношення фінансування проєктів в рамках одного бюджету становить 60 % на малі і 40 % – на великі. Також у містах, де є поділ проєктів на великі та малі, обов'язковим є збір підписів мешканців міста на підтримку проєкту – 25 підписів за малий проєкт і 50 підписів за великий. Зазначимо, що в Одесі та Харкові для того, аби проєкт взяв участь у голосуванні, необхідно зібрати 50 підписів. Доволі показовим в цьому плані є Київ, де для малих проєктів необхідно набрати 50 голосів, а для великих – 200 голосів відповідно.

Більшість міст обрали для авторів проєктів та виборців віковий ценз у 16 років та реєстрацію в місті, де проводиться кампанія. Лише у 8 обласних центрах віковий ценз становить 18 років (Одеса, Дніпро, Житомир, Івано-Франківськ, Луцьк, Хмельницький, Харків та Черкаси). Найменший віковий ценз у Миколаєві, де участь у партисипаторному бюджеті можуть взяти мешканці Миколаєва, які досягли 14 років. Низький віковий ценз допомагає залучити безпосередньо молодь до участі в житті міста.

Доволі цікаву практику впровадили в Одесі та Харкові, де авторами проєктів можуть виступати громадські організації та суб'єкти господарювання. Причому в Харкові для громадських організацій встановили квоту у 40%. В цілому позитивний підхід на практиці призводить до того, що в розподілі бюджету участі беруть участь політичні партії, комунальні підприємства, установи та заклади (останні взагалі напряму фінансуються з місцевого бюджету), що протирічить самому принципу бюджету участі – делегувати громадянам частину влади [76].

Що ж стосується строків голосування, то вони різняться від 10 до 15 днів. Найбільш довгий термін голосування встановили в Харкові – 60 днів. А от встановлення результатів займає від двох до п'яти робочих днів. Крім того, у всіх обласних містах голосування проводиться як в електронному так і в письмовому вигляді.

Окремо можна виділити ряд міст, які мають свої неповторні особливості. Так, наприклад, в Києві для того, аби проєкт було допущено до голосування, необхідно провести публічне обговорення.

В Дніпрі в положенні про «Бюджет участі» чітко визначені сфери, в рамках яких можливо подавати проєкти: безпека та громадський порядок, благоустрій та інфраструктура, енергозбереження, культура та туризм, комунальне господарство, навколишнє середовище, освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, спорт та телекомунікації, зв'язок та інформаційні технології.

В Івано-Франківську на початку календарного року є обов'язковим проведення публічних дискусій про пріоритети розвитку міста та визначення проблем – тематики проєктів. В 19 обласних центрах відповідно до положень міських рад про бюджет участі мешканці міст мають можливість проголосувати як через електронну систему, так і в пунктах голосування заповнивши відповідний бланк.

Але в Одесі, Ужгороді та Луцьку голосування проводиться винятково в електронній формі, що значно обмежує коло потенційних учасників лише до активних користувачів Інтернету. У харків'ян процедура також винятково електронна, але вони мають вибір між голосуванням через електронну систему, або через термінал в ЦНАПі.

Також слід зазначити, що в містах, де є поділ проєктів на великі та малі, мешканці можуть віддати свій голос за один великий та один малий проєкт. Однак кияни мають право проголосувати за 5 проєктів. Такий підхід більш характерний для міст, де немає поділу проєктів на великі та малі, як-то в Одесі, Житомирі, Луцьку та Харкові.

Організаційна структура в основному представлена відповідальним органом місцевої ради. До компетенції цих органів належить розробка процедури проведення ПБ і розробка його нормативної бази, технічне відсіювання і затвердження результатів експертної перевірки проєктів, загальний нагляд за процесом. Найменш демократичною у цьому сенсі є модель бюджету участі, запроваджена у Львові, де усі організаційні органи представлені членами органу місцевого самоврядування без участі громадськості.

Як і у більшості країн світу, значну допомогу у впровадженні бюджету участі в Україні надавали міжнародні організації. Це насамперед фундація українсько-польського партнерства ПАУСІ, яка допомагала Полтаві, Черкасам і Чернігову починаючи з 2015 р.

Агентство США з міжнародного розвитку USAID, що почало фінансувати ініціативи запровадження бюджету участі з 2016 р. За фінансової допомоги USAID було розроблено унікальну електронну систему Громадський проєкт, розробники якої намагалися уніфікувати підходи до бюджету участі та запобігти будь-якому втручанню у процес подачі й відбору пропозицій громадян. Сьогодні ця платформа уможливорює технічну реалізацію бюджету участі для понад 60 міст України та є одночасно сервісом автоматизації процесів бюджету участі. Ним користуються понад 50 міст і майже 2 млн громадян, що віддали за проєкти 1,2 млн голосів [82].

Система передбачає авторитаризацію через BankID, електронні цифрові підписи, ID-картки, картки жителів міст. Вона гарантує прозору та зручну автоматизацію всіх процесів: від подання проєктів до звітів за використанні кошти. Також за сприяння USAID було відібрано 15 міст для застосування нововведення, хоча бажаних було набагато більше.

Загалом міжнародна організація USAID надає підтримку з впровадження бюджету участі у 48 містах, що представляють всі області України, окрім Кіровоградської та Луганської.

Водночас зазначимо: хоча міжнародні організації допомогли адаптувати міжнародний досвід до українських умов та розробили Єдине положення про бюджет участі, кожне з міст-учасників прийняло власні нормативно-правові документи.

Загальні вимоги до проєктів, що подаються у рамках бюджету участі, зводяться до: реалізації в межах одного календарного року і на землях відповідної територіальної громади; бути в компетенції органів місцевого самоврядування; відповідності законодавству України, затвердженій містобудівній документації та поточним міським програмам; не обмежуватися лише виконанням проєктної документації; сфера реалізації повинна бути публічною; кошторис не перевищувати витрати на утримання до вартості реалізації.

Як правило, голосування за проєкти проводиться онлайн на спеціально створеному сайті або на основі розробленої за сприяння USAID платформи «Громадський проєкт», або стаціонарно (Полтава, Тернопіль) [69].

Через повномасштабне вторгнення громади по всій Україні зіштовхнулися з низкою викликів і перешкод для власного розвитку. Для їх вирішення необхідно застосовувати нові партисипативні методи і підходи.

Зокрема, існує проблема користування інструментами демократії участі серед внутрішньо переміщених осіб (ВПО), люди не використовують подібні інструменти найчастіше через те, що не мають досвіду, як це робити.

Під час повномасштабної війни особливої важливості набули інструменти електронної партисипативної демократії. Так, цікавим є кейс з відновлення громадського бюджету, зокрема у Вінниці й трьох громадах на Волині. Такі інструменти також адаптувалися до умов війни, так, громадський бюджет Луцької міської територіальної громади має назву «Бюджет участі 4.5.0» (рис. 2.4).

Незважаючи на певні успіхи в реалізації ПБ в Україні, що найбільш очевидно проявляється у кількісних показниках зростанні кількості проєктів та

осіб, які взяли участь у голосуванні, виявилася низка недоліків вітчизняної моделі:

- використання цього інструмента депутатами з метою самореклами;
- використання адміністративного ресурсу з боку освітніх та культурних закладів;
- повільність реалізації проєктів, автори проєктів мають бути залучені протягом тривалого періоду;

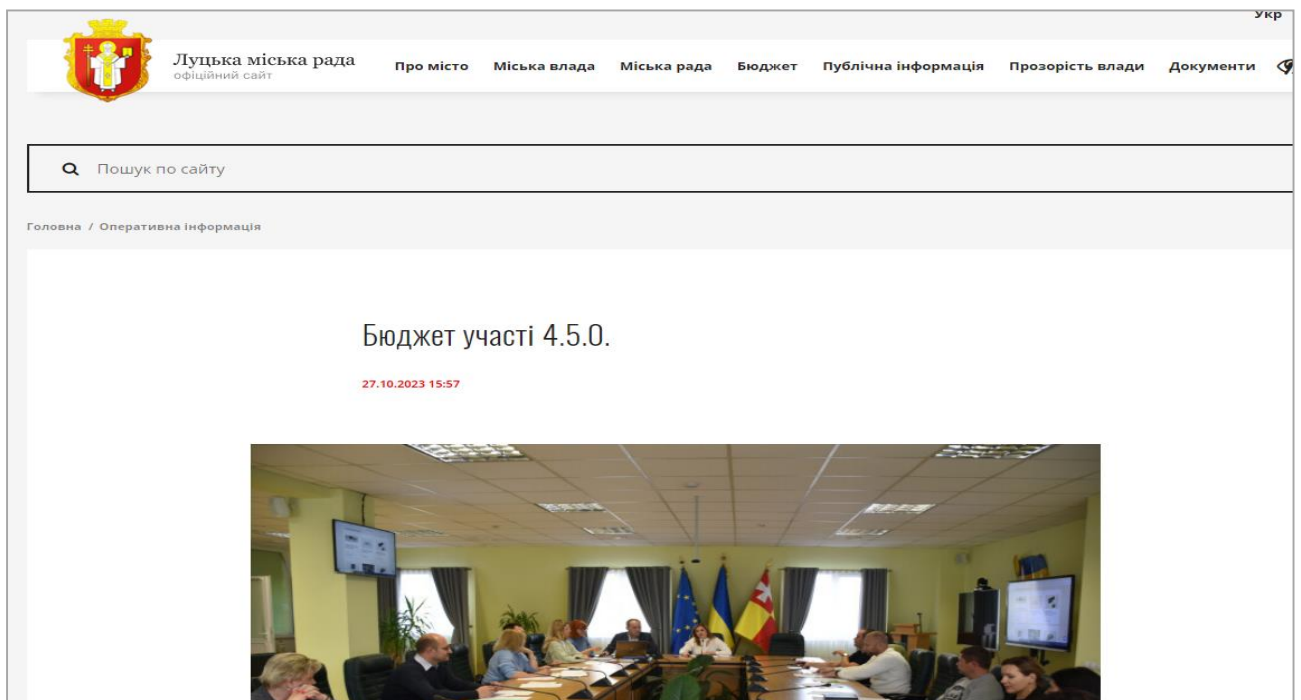

Рис. 2.4. Громадський бюджет Луцької міської територіальної громади

- необхідність проактивної позиції авторів, їх контроль процесу та підтримка особистого контакту з безпосередніми виконавцями впливає на якість реалізації проєктів;
- відсутність необхідних компетенцій та активного залучення з боку безпосередніх виконавців;
- невмотивованість безпосередніх виконавців до співпраці з авторами громадського бюджету;
- необхідність навичок з проєктного менеджменту та складання бюджету;

- недовіра жителів через необхідність поділитися банківськими даними;
- побоювання, що збільшення кількості залучених проєктів може призвести до збільшення кількості невиконаних проєктів [75].

На жаль, повномасштабне вторгнення частково пригальмувало розвиток партисипативної демократії на місцях. В умовах війни люди думають про виживання, особливо це стосується переселенців, які втратили все. Тому потрібно шукати нові форми, змісти та інструменти партисипативної демократії.

Тому для покращення ситуації у регламентах органів місцевого самоврядування необхідно прописати обов'язкову участь громадськості, шляхи та механізми її участі у бюджетному процесі та обов'язкові інструменти контролю. Доцільно запровадити тренінги та навчання громадян перед поданням проєктів, що дасть змогу залучити більшу кількість проєктів через заохочення потенційних авторів до участі, а також уникнути можливих непорозумінь, які можуть стати бар'єрами для участі. Пересічним громадянам часто бракує знань для адекватної оцінки юридичних і технічних аспектів проєкту.

Для збільшення соціальної ролі бюджету участі слід зробити його більш інклюзивним, залучивши якомога більше соціальних груп до обговорення і вирішення спільних проблем через зняття вікових, правових, територіальних бар'єрів.

2.3. Аналіз реалізації партисипативної демократії на місцях на прикладі Служби у справах дітей виконавчого комітету Обухівської селищної ради Дніпровського району Дніпропетровської області

Реалізація партисипативної демократії на місцях знаходить втілення, у першу чергу, в діяльності органів місцевого самоврядування як права територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську

громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України (ст. 140 Конституції України) [37].

Забезпечення і захист однієї з найбільш соціально вразливих категорій населення – дітей, в межах територіальної громади уповноважені здійснювати Служби у справах дітей. Функції Служби у справах дітей визначені чинним законодавством. Так, ст. 12 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» визначає, що безпосереднє ведення справ та координація діяльності стосовно дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, покладаються на служби у справах дітей.

Служба у справах дітей:

- бере участь у здійсненні заходів щодо соціального захисту і захисту прав та інтересів дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і несе відповідальність за їх дотримання, а також координує здійснення таких заходів;
- оформляє документи на усиновлення і застосування інших форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, визначених цим Законом;
- оформляє клопотання щодо переведення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на інші форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- здійснює контроль за умовами влаштування і утримання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- здійснює моніторинг діяльності стосовно дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- здійснює інші заходи стосовно дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи і організації незалежно від форм власності, профспілкові та інші громадські організації можуть надавати шефську допомогу закладам для дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дитячим будинкам сімейного типу у зміцненні матеріальної бази, організації трудового навчання, проведенні масових заходів, організації індивідуальної роботи з вихованцями цих закладів, а також у подальшому навчанні, працевлаштуванні, розвитку спортивних і творчих здібностей, забезпеченні житлом осіб із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [51].

Служба у справах дітей може залучати інші інститути громадянського суспільства, зокрема, молодіжні центри праці, а також молодіжні громадські організації з питань працевлаштування (агентства, біржі, бюро тощо), для сприяння працевлаштуванню випускників закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також інших осіб із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у тому числі учнів, студентів, аспірантів у позанавчальний час, для надання послуг, пов'язаних з профорієнтацією та підготовкою до роботи за новою професією.

Вирішення питань місцевого значення в контексті прав дитини на території Обухівської об'єднаної громади здійснює служба у справах дітей Обухівської селищної ради (додаток А).

Нормативно-правовий статус Служби у справах дітей виконавчого комітету Обухівської селищної ради Дніпровського району Дніпропетровської області затверджений рішенням сесії Обухівської селищної ради № 804-34/VIII від 15 березня 2024 р. [51].

Служба у справах дітей виконавчого комітету Обухівської селищної ради, заснована на комунальній власності Обухівською селищною радою Дніпровського району Дніпропетровської області, є підзвітною та підконтрольною Обухівській селищній раді, підпорядкованою виконавчому

комітету селищної ради, селищному голові, заступнику селищного голови з питань діяльності виконавчих органів ради, відповідно до розподілу обов'язків.

Основними завданнями Служби є:

- забезпечення реалізації державної політики з питань соціального захисту дітей і запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень;
- координація діяльності підприємств, установ, організацій усіх форм власності у вирішенні питань соціального захисту дітей та організації роботи, спрямованої на запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності;
- розроблення і здійснення самостійно або разом з іншими відповідними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями незалежно від форм власності, громадськими організаціями заходів, спрямованих на поліпшення становища і соціального захисту дітей, забезпечення прав, свобод і законних інтересів дітей, запобігання дитячій, бездоглядності та безпритульності, усунення причин, що породжують ці явища, а також здійснення контролю за виконанням цих заходів [51].

Служба, відповідно до покладених на неї завдань, виконує наступні функції:

1. Розробляє проекти нормативно-правових актів, а саме: проекти рішень Обухівської селищної ради, виконавчого комітету, розпоряджень селищного голови.
2. Подає до місцевих, обласних програм, (планів, заходів) пропозиції щодо соціального захисту, забезпечення прав, свобод і законних інтересів дітей.
3. Організовує і здійснює разом з іншими структурними підрозділами Обухівської селищної ради, органами Національної поліції України заходи, спрямовані на поліпшення становища дітей, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень.
4. Надає підприємствам, організаціям, установам незалежно від форм власності, громадським організаціям, громадянам у межах своєї компетенції

практичну, методичну та консультаційну допомогу і координує їх зусилля у вирішенні питань соціального захисту дітей та профілактики правопорушень серед них.

5. Забезпечує, у межах своєї компетенції, контроль за виконанням законодавства щодо соціального захисту дітей, попередження дитячої, бездоглядності та безпритульності, запобігання вчиненню дітьми правопорушень.

6. Розробляє і забезпечує здійснення заходів, спрямованих на поліпшення становища дітей, виявлення та усунення причин і умов, які сприяють вчиненню дітьми правопорушень, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності на території об'єднаної територіальної громади.

7. Аналізує стан справ у сфері соціального захисту дітей, запобігання вчиненню ними правопорушень та подає відповідним органам, підприємствам, установам, організаціям усіх форм власності пропозиції щодо удосконалення роботи з дітьми.

8. Залучає до реалізації програм з питань соціального захисту дітей, протидії дитячій бездоглядності та правопорушенням депутатів Обухівської селищної ради, старост, культурно-освітні, фізкультурно-спортивні товариства, дитячі, молодіжні та інші громадські організації.

9. В установленому законом порядку розглядає питання про доцільність відрахування неповнолітніх студентів з вищих навчальних закладів і надає відповідне погодження чи заперечення.

10. Розглядає звернення власника підприємства, установи або організації, або уповноваженого ним органу та надає письмовий дозвіл або заперечення щодо звільнення працівника молодше 18 років.

11. Виявляє та веде облік:

- дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах;
- дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- дітей, які постраждали від воєнних дій та збройних конфліктів;

– потенційних опікунів, піклувальників.

12. Веде облік дітей у банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних (батьків, батьків-вихователів в Єдиній інформаційно-аналітичній системі «Діти».

13. Вивчає умови проживання потенційного опікуна, піклувальника (за результатами якого складає акт за встановленою формою.

14. Проводить перевірку умов проживання і виховання дітей у сім'ях опікунів, піклувальників. не рідше ніж один раз на рік, крім першої перевірки, яка проводиться через три місяці після встановлення опіки, піклування.

15. Здійснює контроль за умовами утримання, виховання, захистом прав та інтересів дітей в сім'ях опікунів, піклувальників.

16. Готує висновки про стан утримання, навчання та виховання дітей в сім'ях опікунів, піклувальників.

17. Бере участь у процесі вибуття дітей із закладів для дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, у сім'ї опікунів, піклувальників.

18. Реєструє в органах РАЦСу або іншому уповноваженому органі народження підкинутої, знайденої дитини (або покинутої в пологовому будинку, іншому закладі охорони здоров'я.

19. Збирає матеріали та готує проекти рішень виконавчого комітету Обухівської селищної ради та здійснює ведення справ щодо:

– надання та скасування статусу дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування;

– встановлення та припинення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування;

– призначення опікуна, піклувальника над дітьми сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, та звільнення від повноважень опікунів, піклувальників;

- встановлення та припинення опіки над житлом та майном дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування;
- влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування до державних дитячих закладів;
- надання письмової згоди або заперечення на відчуження нерухомого майна (у тому числі житла) та іншого майна, право власності на яке або право користування яким мають діти;
- відібрання дітей у батьків, або осіб, що їх замінюють, якщо їх життю або здоров'ю загрожує небезпека.
- реєстрації в органах РАЦСу або іншому уповноваженому органі народження підкинутої, знайденої дитини або покинутої в пологовому будинку, іншому закладі охорони здоров'я;
- затвердження висновку Служби у справах дітей про підтвердження місця проживання дитини для її тимчасового виїзду за межі України;
- надання та скасування статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів;
- розв'язання спору, що виник між батьками, щодо визначення імені, прізвища, по батькові дитини;
- розв'язання спору, що виник між батьками, щодо визначення місця проживання дитини, участі у вихованні дитини;
- влаштування та вибуття дитини з сім'ї патронатного вихователя.

20. Збирає матеріали щодо позбавлення батьківських прав, відібрання дітей у батьків з дотриманням вимог діючого законодавства України та забезпечує їх подання до суду. Готує висновки про доцільність позбавлення батьків батьківських прав, відібрання дітей, поновлення батьків у батьківських правах, визначення місця проживання дітей участі у вихованні дітей батьків, інших родичів та з інших питань щодо соціального і правового захисту дітей.

21. Забезпечує розгляд в установленому порядку заяв, звернень і скарг громадян.

22. Готує та подає в установленому порядку службі у справах дітей обласної державної адміністрації статистичну звітність, довідкові та аналітичні матеріали.

23. Готує проекти рішень Обухівської селищної ради та її виконавчого комітету, розпоряджень сільського голови з питань, що входять до компетенції служби.

24. Розробляє та здійснює заходи щодо захисту прав законних інтересів дитини, яка постраждала від домашнього насильства, та дитини, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі.

25. Інформує дитину, яка постраждала від домашнього насильства, її батьків, інших законних представників, якщо вони не є кривдниками дитини, а також дитину, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі, її батьків, інших законних представників про права дитини, заходи та послуги, якими вони можуть скористатися.

26. Забезпечує проведення з батьками, іншими законними представниками дитини профілактичної роботи із запобігання домашньому насильству стосовно дітей і за участю дітей, у тому числі із залученням представників уповноважених підрозділів органів Національної поліції України.

27. Порушує перед органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування питання про притягнення до відповідальності згідно із законом посадових осіб у разі невиконання або неналежного виконання ними обов'язків у разі виявлення фактів домашнього насильства, у роботі з дітьми, які постраждали від домашнього насильства, та дітьми, які вчинили домашнє насильство у будь-якій формі.

28. Забезпечує організацію діяльності Комітету з питань захисту прав дитини виконавчого комітету Обухівської селищної ради.

29. Складає протоколи про адміністративне правопорушення та направляє їх для розгляду за належністю, за порушення частини п'ятої і шостої статті 184, статті 188-50 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

30. Забезпечує інформаційно-роз'яснювальну роботу в межах своєї компетенції через засоби масової інформації.

31. Організовує роботу, пов'язану із захистом персональних даних баз служби у справах дітей при їх обробці.

32. Забезпечує своєчасне опрацювання запитів на публічну інформацію та надання відповідей у визначені строки на такі запити [51].

Служба має право:

– отримувати в установленому порядку від сільського голови, структурних підрозділів виконавчого комітету Обухівської селищної ради, старост, депутатів сільської ради, навчальних закладів, підприємств, організацій і установ незалежно від форм власності інформацію, документи та інші матеріали, а від місцевих органів державної статистики – безоплатно статистичні дані, необхідні для виконання покладених на неї завдань;

– звертатися до селищного голови, депутатів Обухівської селищної ради, старост, підприємств, установ, організацій усіх форм власності у разі порушення прав та інтересів дітей, а також з питань працевлаштування, надання їм іншої допомоги;

– перевіряти стан виховної роботи з дітьми у навчальних закладах;

– брати участь у розгляді судами справ щодо дітей і захисту їх прав та інтересів, представляти права дітей у суді;

– порушувати перед відповідними органами питання про притягнення до відповідальності згідно із законом фізичних та юридичних осіб, які допустили порушення прав, свобод і законних інтересів дітей;

– запрошувати на бесіду до служби дітей, які перебувають па обліку, скоїли правопорушення чи потребують соціального або правового захисту, їх батьків (законних представників);

– проводити особистий прийом дітей, а також їх батьків, опікунів чи піклувальників;

– відвідувати за місцем проживання дітей, які опинились у складних життєвих обставинах і перебувають на обліку у службі, дітей, які влаштовані в сім'ї опікунів, піклувальників, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, сім'ї патронатних вихователів, над якими встановлено наставництво, або щодо яких є інформація про порушення їх прав та при підготовці інших питань в межах компетенції служби у справах дітей та органу опіки і піклування щодо дітей;

– за заявою платника аліментів або за власною ініціативою перевіряти цільове витрачання аліментів;

– за рішенням суду відкривати особистий рахунок у відділенні Державного ощадного банку України на дитину, для перерахування аліментів від особи позбавленої батьківських прав у разі відсутності у дитини законного представника;

– складати протоколи про адміністративне правопорушення та направляти їх для розгляду за належністю, за порушення частини п'ятої і шостої статті 184, статті 188-50 Кодексу України про адміністративні правопорушення;

– скликати в установленому порядку наради, семінари з питань, віднесених до її компетенції;

– служба під час виконання покладених на неї завдань взаємодіє з відповідними (структурними підрозділами районної державної адміністрації, обласної державної адміністрації, обласної та районної рад, відділами і секторами виконавчого комітету Обухівської селищної ради, старостами, депутатами Обухівської селищної ради, підприємствами, установами, організаціями усіх форм власності, об'єднаннями громадян [50].

Відповідно до соціальної карти громади щодо захисту прав дітей і соціальних послуг чисельність дитячого населення складає 2560, з них:

– дітей-сиріт – 5;

– дітей, позбавлених батьківського піклування – 34;

- дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах – 23;
- дітей з інвалідністю – 60;
- дітей у багатодітних родинах – 526;
- кількість дітей, які перебувають під опікою/піклуванням – 22;
- діти, із числа внутрішньо переміщених осіб – 630;
- діти, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів – 1.

У відповідності до вимог чинного законодавства службою створена Комісія по захисту прав дітей при Обухівській селищній раді (додаток Б), яка, як консультативно-дорадчий орган, розглядає спірні питання в інтересах дітей громади. Комісія проводить свої засідання щомісяця (друга середа) і робота її оформляється протоколом.

По всіх прийнятих рішеннях службою підготовлено відповідні рішення на засідання виконавчого комітету Обухівської селищної ради. На сайті Обухівської селищної ради служба інформує громадськість про порядок денний роботи [50].

У 2023 р. на Комісії розглядались питання:

- щодо доцільності встановлення, припинення опіки / піклування;
- про стан утримання і виховання дітей, у родинах, які потребують втручання служби;
- визначення порядку участі у вихованні того з батьків хто проживає окремо від дітей та надання суду висновків;
- надання суду висновків щодо позбавлення батьківських прав батьків стосовно своїх дітей та сплати аліментів на їх утримання;
- визначення місця проживання дітей та надання суду висновків;
- взяття на соціальний супровід родин, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Комісією, як правило, розглядається від 5 до 11 питань, які після отриманих результатів опрацьовуються службою.

За звітний період в судах, переважно в Дніпровському районному суді Дніпропетровської області, службою забезпечена участь представника органу опіки та піклування по 48 судових засіданнях.

При цьому службою підготовлено 3 позовні заяви, де орган опіки та піклування Обухівської селищної ради виступив позивачем, у решті – був залучений як третя особа.

Разом з цим, 23 дитини вилучались та після медичного обстеження влаштовувались тимчасово або до КЗ «Центр надання соціальної підтримки дитини та сім'ї» ДОР.

У 2023 р. службою проведено 110 актів обстежень умов проживання дітей.

Поступово налагоджується робота по внесенню інформації до Єдиної інформаційно-аналітичної системи «Діти» (рис. 2.5) [51].

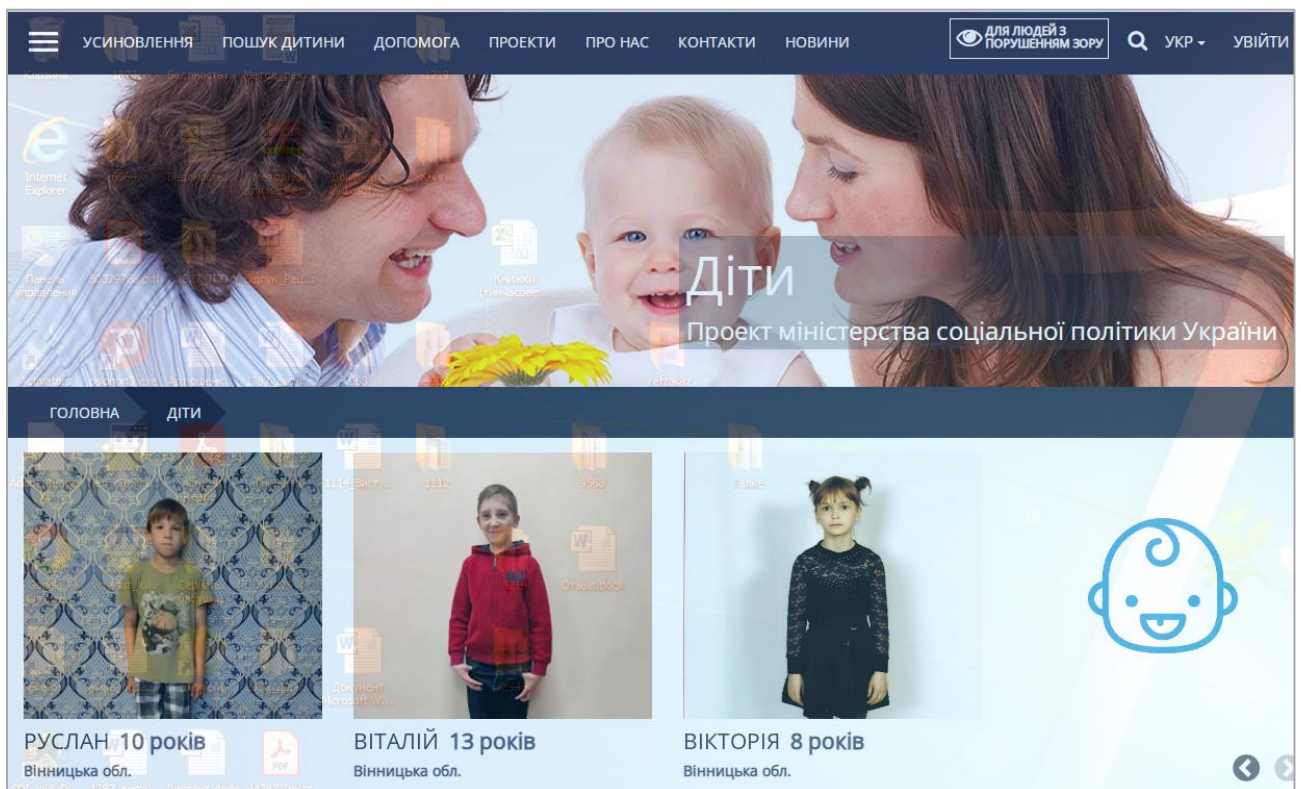

Рис. 2.5. Головна сторінка проекту Єдиної інформаційно-аналітичної системи «Діти»

Єдина інформаційно-аналітична система «Діти» – єдина організаційно-технічна, інформаційно-аналітична система, призначена для накопичення, зберігання, обліку, пошуку та використання даних про дітей, які залишились без батьківського піклування; дітей-сиріт; дітей, позбавлених батьківського піклування; дітей, які можуть бути усиновлені; дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, тимчасово переміщені (евакуйовані) на території України, де не ведуться воєнні (бойові) дії, або за межі України; кандидатів в усиновлювачі, потенційних опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів, патронатних вихователів та Заклади, у Єдиному банку даних.

З метою розширення участі громадськості службою у справах дітей Обухівської селищної ради ведеться спільна робота зі Слобожанською прокуратурою, ВП № 8, філією державної установи «Центр пробації» Дніпровського районного відділу, ліцеєм та гімназіями громади.

З метою покращення якості надання адміністративних послуг, службою був розроблений і прийнятий відповідний «Стандарт надання адміністративної послуги службою у справах дітей Обухівської селищної ради з порушення справи про позбавлення батьківських прав, визнання громадян безвісно відсутніми та недієздатними».

Як бачимо, практичне виконання значної частини зазначених повноважень і реалізація прав служби неможлива без широкого залучення членів громади, інститутів громадянського суспільства, тобто, тих чи інших форм партисипативної демократії. Особливо це стосується надання методичної та консультаційної допомоги підприємствам, організаціям, установам незалежно від форм власності, громадським організаціям, громадянам і координації їх зусиль у вирішенні питань соціального захисту дітей та профілактики правопорушень серед них; залучення до реалізації програм з питань соціального захисту дітей, протидії дитячій бездоглядності та правопорушенням депутатів Обухівської селищної ради, старост, культурно-

освітніх, фізкультурно-спортивних товариств, дитячих, молодіжних та інші громадських організацій; забезпечення інформаційно-роз'яснювальної роботи через засоби масової інформації.

Те саме також відноситься і до прав служби, зокрема, щодо її взаємодії з відповідними підприємствами, установами, організаціями всіх форм власності, об'єднаннями громадян.

Таким чином, визначимо особливості реалізації партисипативної демократії на прикладі служби у справах дітей виконавчого комітету Обухівської селищної ради Дніпровського району Дніпропетровської області:

- залучення громади до прийняття рішень. Служба у справах дітей може використовувати інструменти партисипативної демократії, такі як громадські слухання, консультації та опитування, щоб залучити батьків, дітей та інших членів громади до обговорення важливих питань, пов'язаних із соціальним захистом і благополуччям дітей. Це дозволяє врахувати думки та потреби різних груп населення;
- прозорість і підзвітність. Впровадження партисипативних практик допомагає підвищити прозорість роботи служби у справах дітей. Громадяни отримують можливість контролювати діяльність органів влади, що сприяє підвищенню довіри до місцевої влади;
- співпраця з громадськими організаціями. Служба може співпрацювати з місцевими неурядовими організаціями та активістами для реалізації проєктів, що стосуються захисту прав дітей;
- використання цифрових технологій. Служба використовує онлайн-платформи для комунікації та збору думок і пропозицій від громадян може значно полегшити процес участі. Наприклад, електронні петиції або опитування можуть бути використані для швидкого збору інформації про потреби громади.

РОЗДІЛ 3

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СПІВПРАЦІ ВЛАДИ І СУСПІЛЬСТВА ШЛЯХОМ ФОРМУВАННЯ ЕКОСИСТЕМИ ЦИФРОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ

3.1. Світовий досвід застосування дорадчого потенціалу цифрової взаємодії влади та суспільства

Якщо розглядати інтернет як демократичний публічний майданчик, на якому люди можуть висловлювати свої думки, взаємодіяти один з одним та владою, то великого значення набуває таке поняття, як інтернет-дискурс. Дослідження показують, що людей також цікавить реакція на їхню думку інших громадян, а не лише влади. Дуже часто саме дискусії серед самих громадян дозволяють виявити все різноманіття та глибину колективної думки.

Як правило, більшість існуючих систем такого залучення не передбачають обговорення та діалогу, а засновані майже виключно на принципі рейтингового голосування за вже сформованим владою порядку. Відбувається підміна поняття «думка» поданим голосом без попереднього обговорення питання, хоча відомо, що таке обговорення здатне змінювати результати голосування.

Таким чином, прийняття рішень не враховує інформацію про думки та позиції інших учасників обговорення. Також відсутні зручні та зрозумілі інструменти та загальні правила для спільного створення контенту та дизайну, наприклад, у сфері публічних послуг у рамках механізму прямої співпраці між органами управління та громадянами в контексті парадигми взаємодії, що активно розвивається на Заході, відомої як co-production, co-creation, collective intelligence (наприклад, у сфері обговорення напрямів використання місцевих бюджетів).

За кордоном створено безліч різних додатків та платформ, які сприяють проведенню публічних дискусій в інтернеті з суспільно значущої

проблематики. Це, наприклад, такі платформи та програми, як Opinion Space (додаток В), SAFE, California Report Card (CITRIS Data and Democracy Initiative) (додаток Г), створені в AutoLab Університету Берклі (Berkeley Laboratory for Automation Science and Engineering) на основі Collaborative Assessment and Feedback Engine, México Participa, створена фахівцями технологічного факультету університету Монтеррей та Мексиканського національного виборчого інституту.

Ці платформи націлені на використання технологій для покращення та спрощення процесу залучення громадян з метою висловлення ними своєї думки з питань соціальної політики органів влади на рівні штату, включаючи функції динамічної візуалізації даних. Існує багато різноманітних рішень та інструментів, особливо з акцентом на візуалізацію аргументів на основі лінгвістичних методів обробки (Natural Language Processing).

У Європі існує ще кілька платформ місцевої демократії, які стали популярними завдяки своїм інструментам для залучення громадян до процесів прийняття рішень (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Новітні європейські платформи місцевої демократії

Назва (країна)	Функціональні можливості
Decidim (Іспанія)	Дозволяє громадянам брати участь у демократичних процесах, таких як голосування, обговорення та подача пропозицій. Вона активно використовується в Барселоні та інших містах для залучення мешканців до управління
Your Priorities (Ісландія)	Дозволяє громадянам висловлювати свої думки та пріоритети щодо місцевих питань. Вона була розроблена для полегшення участі громадян у політичних процесах
Open Ministry (Фінляндія)	Надає можливість громадянам подавати законодавчі пропозиції та ініціативи, які можуть бути розглянуті парламентом. Вона сприяє більш активному залученню населення до законодавчого процесу.
Participatory Budgeting (Бразилія, популярна в Європі)	Адапована в багатьох європейських містах. Громадяни можуть голосувати за проекти, які фінансуватимуться з місцевого бюджету, що підвищує їхню участь у фінансовому плануванні.
CitizenLab (Бельгія).	Допомагає місцевим органам влади залучати громадян до обговорення важливих питань через опитування, голосування та форуми. CitizenLab активно використовується в багатьох бельгійських муніципалітетах.

Ці платформи демонструють різноманітність підходів до залучення громадян у процеси місцевого самоврядування в Європі, сприяючи більшій прозорості та відповідальності органів влади перед населенням.

Тому створення реально діючої екосистеми взаємодії влади та суспільства в Україні має супроводжуватися розробкою саме таких прототипів елементів екосистеми (інструментів взаємодії), що реально працюють.

Зараз органи місцевого самоврядування мають багато можливостей для ефективного використання деліберативного потенціалу цифрової взаємодії з громадськістю. Нові канали та інструменти цифрової участі, такі як соціальні мережі, мобільні додатки, цифрові онлайн-платформи, дозволяють збирати інформацію від громадян у великих масштабах, надаючи інформацію для оптимізації публічної політики та процесу прийняття рішень, залучаючи громадян до вирішення питань, що їх хвилюють.

Існує досить багато прикладів того, як органи місцевого самоврядування експериментують з різними моделями взаємодії, щоб виявити проблеми, обговорити та прийняти рішення щодо широкого кола тем. Наприклад, в Австралії, Ірландії та інших країнах використовувалися «дорадчі цивільні журі» для спільного пошуку рішень складних соціальних та економічних проблем. У всьому світі зростає інтерес до ініціатив із спільного бюджетування. Більшість урядів та органів публічної влади по всьому світу запускають ініціативи за відкритими даними та створюють платформи для обміну даними. У низці країн хакатони, організовані владою, виявилися ефективним способом залучення людей до пошуку нових рішень економічних, соціальних та технологічних проблем під час COVID-19 [86].

Все більше публічних службовців, відповідальних за роботу з населенням, переорієнтують своє мислення на «мислення, орієнтоване на громадян». З'являються такі посади як проектувальник взаємодії, стратегічний дизайнер, сервіс-дизайнер або розробник політики. У місті Гейнсвілл (Флорида), наприклад, з'явилися такі посади, як директор з дизайну, орієнтованого на громадян, та фахівець із цивільного досвіду. А Національна

служба охорони здоров'я Великобританії найняла компанію FutureGov, яка консулює у сфері дизайн-сервісу, щоб організувати консультації з громадянами та знайти вирішення проблеми дитячого здоров'я. Причому професіонали компанії є фахівцями із залучення громадян та консультантами з організації дискусійних форумів, а не експертами з охорони здоров'я. Всі ці зусилля є життєво важливими ініціативами, які допомагають урядам тісніше взаємодіяти з населенням.

Тим не менш, у багатьох країнах досі відсутні надійні інструменти для використання деліберативного потенціалу цифрової взаємодії з громадськістю, які дозволяють залучати громадян до прийняття рішень. На жаль, у більшості країн зусилля з активного залучення громадськості до електронних консультацій та інших форм цифрової участі залишаються дещо обмеженими. Лише 48 % країн оголошують про заходи щодо цифрової участі, і лише 52 % інтегрують механізми для проведення електронних консультацій.

Якщо говорити конкретно про Україну, то, незважаючи на те, що 86 % громадян мають досвід цифрової взаємодії з органами публічної влади та оцінюють ефекти цифровізації позитивно, готові до цифрової взаємодії з будь-яких питань лише 26,4 % громадян, що цілком відповідає світовим трендам [55, с. 70].

Відповідно прийняття рішень часто не ґрунтується на достатній поінформованості про думки та позиції інших учасників обговорення, що, безумовно, знижує легітимність таких рішень. Також відсутні зручні та прийнятні людьми інструменти та загальні правила для спільного створення контенту та дизайну, наприклад, у сфері публічних послуг у рамках механізму прямої співпраці між органами управління та громадянами у контексті парадигми взаємодії, відомої як *co-production*, *co-creation*, *collective intelligence*.

У цьому контексті видається вкрай важливим конструювати подібні системи цифрової взаємодії, ґрунтуючись на дослідженнях соціально-дискусивних моделей поведінки учасників онлайн-дискусій та розуміння їх

цілей, адже розгортання онлайн-деліберативної, безсумнівно, сприятиме підвищенню ступеня суспільної довіри до органів місцевого самоврядування.

Рівень розвитку сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що стрімко підвищується, дозволив перейти від побудови та обґрунтування теоретичних моделей та інструментів деліберативної демократії до їх втілення в практичну площину. Сучасна концепція деліберативної демократії повинна включати такі основні форми залучення населення:

- громадські консультації;
- громадські (публічні) дискусії.

Так, громадські консультації можуть проводитися без організації публічних дискусій, наприклад, через електронну пошту, коли громадяни надсилають свої пропозиції безпосередньо без їхнього публічного обговорення з іншими громадянами. Але й у цьому випадку відповідний підрозділ органу влади має проаналізувати отримані коментарі, узагальнити їх та опублікувати результати публічно. В ідеальному варіанті будь-який документ бажано подати саме для публічного обговорення, оскільки громадяни завжди зацікавлені у знанні інших точок зору – або з метою переконатися у правильності своєї позиції в ході обговорення (і переконати інших), або змінити свою думку під впливом аргументів інших учасників. Тоді легітимність консультацій у разі зростає.

Водночас, слід залишити можливість подати свою думку без обговорення, тому що не всі зацікавлені з різних причин у громадській дискусії. Насамперед, це стосується професійних спільнот та експертних груп (які мають свої інтереси як лобісти певних позицій). У цьому контексті термін «суспільні он-лайн консультації» передбачає консультації з усіма громадянами, які передбачають як використання інструментів для взаємодії безпосередньо, так і за допомогою інтерактивного публічного обговорення між громадянами.

На наш погляд, створення діючої екосистеми взаємодії влади та суспільства має супроводжуватися розробкою реально працюючих прототипів

елементів екосистеми (інструментів взаємодії). До таких інструментів належать:

1. Інформування про можливості участі. Містить інформацію, що постійно актуалізується, для громадян про те, як готуються і приймаються рішення і на якому рівні. Мета – показати процес прийняття рішень зрозумілим для мешканця та запропонувати основні точки та моменти можливої участі. Важливо автоматизувати подання такої інформації, як окремий сервіс, що масштабується і є адаптивним, включаючи створення максимально наочних демонстрацій, наприклад, у вигляді динамічної анімації.

2. Висунення та обговорення ініціатив. Надає можливість публікації та обговорення ініціатив жителями у вільній формі, включаючи подання скарг та заяв у вільній формі – краудсорсинговий інструмент. Це дасть змогу мешканцям виступити із заявами, пропозиціями, ідеями, які в обов'язковому порядку мають стосуватися проблем регіону, громади та відповідати встановленим критеріям. Важливо, щоб такий інструмент був пов'язаний з іншими, наприклад, з інструментом інформування та прийняття рішень, з існуючими (або новими) інструментами обговорення та голосування «за» або «проти». Потрібно створити репозитарій усіх висловлених пропозицій, ініціатив, ідей та можливість їх пошуку за ключовими словами. Інструмент включає також груповий чат з певної теми, який можуть відкривати як контактні особи в організаціях, так і модератори.

3. Консультації із громадянами. Всі плановані рішення мають проходити процедуру громадських консультацій онлайн. Важливо вирішити: які саме документи та в якому форматі будуть пропонуватись як предмет консультації, що значною мірою визначить вибір технічних засобів залучення. Передбачається, що значну частку таких документів складуть нормативні документи – стандарти, концепції, закони, накази, звіти, ухвали, укази, регламенти тощо. Можливі й інші типи документів, відкритих для публічних консультацій та які відбивають специфіку управління підвідомчою територією. На екрані поточних консультацій мають бути представлені відповідальні

органи, дати обговорення, способи відповіді (участь у спільній дискусії та надсилання електронною поштою або іншими каналами), цілі консультації. На екрані завершених консультацій має бути подана наступна інформація [54].

Короткий опис результатів обговорення:

- вказати: (а) кількість отриманих відповідей електронною поштою (вказати від кого), та (б) кількість надісланих коментарів, включаючи перелік піднятих громадянами тем (питань / проблем) у ході дискусії та кількість узагальнених думок, висловлених з кожної теми / проблеми;
- сформульоване ставлення до пропозицій, надісланих електронною поштою, та до думок громадян, виражених у колективно агрегованій формі, їх узагальнення та оцінка можливої реалізованості;
- подання нового документа, переглянутого за підсумками консультації.

Важливо передбачити розробку мобільних додатків, чат-ботів на базі штучного інтелекту та ін., націлених на сприяння консультаціям. Також необхідно прописати етику взаємодії та правила як для органів влади, так і для громадян.

Запропонований підхід до реалізації громадських консультацій та дискусій дозволить подолати ймовірну відсутність інтересу до участі в них на умовах влади за рахунок реалізації можливостей формування повістки дискусії самими учасниками.

Якщо учасники обговорення в Інтернеті знатимуть, яким чином розміщені ними коментарі пов'язані з тією чи іншою (раціональною та морально-світоглядною) позицією, то вони зможуть вести більш усвідомлену та структуровану дискусію; позиції, «передбачені» залежно від змісту розміщених коментарів, інформуватимуть учасників дискусії про вплив змісту їхніх постів, тобто, автори таких постів бачитимуть у режимі реального часу належність їх позицій з питань, що обговорюються, навіть якщо такі позиції були невиразно сформульовані лінгвістично, але їхній зміст (семантика) зрозумілий – наприклад, згоду чи незгоду з чимось.

Важливо підкреслити, що онлайн-дискусії матимуть громадську вагу та становитимуть цінність для їх учасників цінність лише тоді, коли органи влади обов'язково враховуватимуть переваги таких обговорень, вкладатимуть фінансові та технологічні ресурси, спрямовані на підвищення якості дискусій та взаємодії між громадянами, забезпечуватимуть умови для реалізації таких дискусій, у тому числі можливості відкрито розмірковувати на гострі проблеми, пропонувати шляхи їх вирішення, підтримувати чи спростовувати. Адже навіть якщо дискусія в сучасному мережевому просторі не орієнтована на консенсус, як зазначається в концепції кумулятивної деліберації, вона в будь-якому випадку впливає, інколи вирішально, на інституціоналізований публічний діалог.

Але щоб повністю реалізувати деліберативний потенціал цифрової взаємодії влади та суспільства, необхідно працювати над розвитком процедур організації вільних зборів громадян, удосконалювати механізми дискурсу, без яких неможливий демократичний процес.

Важливою умовою деліберативної політики є зміцнення довіри між владою та суспільством, без якого неможлива відкрита дискусія. Дослідження показують, що громадяни, як правило, активніші в цифровій участі, коли вони більше довіряють владі, тому органи влади повинні приділяти більше уваги функції суспільної довіри до них та забезпечувати якісний зворотний зв'язок у відповідь на думки громадян.

Необхідно навчитися і ефективно протистояти різним цифровим загрозам демократії, починаючи від дезінформації та розпалювання ненависті і закінчуючи втручанням держави в онлайн-свободи, не допускати стратегічного втручання прихованих акторів в автентичну мережеву розмову і припиняти практику стратегічного спотворення думок і неоголошене системне державне втручання, «обчислювальну» пропаганду, дії проти неповнолітніх, втручання у процес вибору рішення тощо.

Також слід зазначити, що на даний час багато консалтингових та ІТ компаній пропонують свої послуги та рекомендації для владного сектора, що

дозволяють значно підвищити деліберативний потенціал цифрової взаємодії влади та суспільства, особливо в контексті датифікації публічного управління [23].

Перш за все, органам влади, щоб покращити взаємодію з громадянами, пропонується звертати увагу на досвід з покращення обслуговування клієнтів, накопичений у комерційному секторі. Наприклад, такі компанії, як Apple та Amazon, розробили веб-ресурси для взаємодії зі своїми клієнтами та полегшення їх транзакцій, вони активно використовують споживчий маркетинг для збільшення охоплення, розгорнули автоматизацію всіх процесів та покращили свою доступність для кращого обслуговування клієнтів, підвищення залученості співробітників та ефективності роботи.

Владним структурам слід об'єднувати вже наявну внутрішню інформацію про громадян з перевіреними даними з надійних зовнішніх джерел. Цілісне уявлення про громадян дає можливість більш ефективно спілкуватися з ними та підвищувати їх залучення до обговорення важливих справ. Коли орган влади має уявлення про громадян, засноване на даних, можна звертатися з повідомленнями, що мають до них особисте значення.

Наприклад, інформація про дитячі садки буде найбільш актуальною для сімей з маленькими дітьми, а новини про ліки будуть актуальними для літнього населення. Щоб створити повне уявлення про громадянина та організувати послуги з урахуванням його потреб та життєвих подій, необхідні інтегровані цифрові платформи, які дозволяють обмінюватись даними між різними державними системами. А для громадян така інтеграція даних із різних джерел надасть багатоканальні можливості для отримання доступу до послуг на різних платформах із використанням різних пристроїв.

Наприклад, громадянин, який не може знайти те, що йому потрібно на сайті, може перейти на чат-бот або спілкування по телефону. Цілком можливо покращити взаємодію влади та громадян, постійно включаючи до неї нові цифрові канали, не відмовляючись від старих.

Єдиний доступ до багатьох соціальних послуг, а також своєчасне надсилання текстових повідомлень, персоналізованих відео, електронної пошти забезпечують різноманітні інтелектуальні портали та мобільні програми. Швидке вирішення запитів при взаємодії із громадянами забезпечують діалогові платформи, такі як чат-боти з урахуванням штучного інтелекту. Всі ці послуги покращують взаємодію між учасниками, пропонуючи громадянам більше можливостей, а також економлять гроші та оптимізують послуги, що пропонуються державою або місцевим самоврядуванням. Кожна онлайн-взаємодія робить користувача більш задоволеним та лояльним, але також знижує операційні витрати та прискорює надання публічних послуг.

Займатися незмінним поліпшенням цифрової взаємодії, збільшувати інвестиції в технології необхідно постійно. Маючи належне уявлення про дані громадян та правильні інструменти, аналітики, владні організації можуть виявляти закономірності, візуалізувати інформацію в режимі реального часу та приймати обґрунтовані рішення. Публічним установам, які не встигають за змінним цифровим ландшафтом, буде важко досягти стратегічних цілей та задовольнити мінливі потреби суспільства в цілому.

Одночасно потрібні інвестиції у високошвидкісну цифрову інфраструктуру, включаючи широкосмугові мережі та мережі 5G, які мають забезпечувати зв'язок у всіх частинах країни. Органи влади також можуть допомогти надати пристрої (ноутбуки та планшети), щоб люди могли виходити в інтернет, і запускати програми для підвищення цифрової грамотності людей, щоб вони мали навички та впевненість для взаємодії в цифровому середовищі.

І хоча переваги все більше віддаються цифровій взаємодії, телефонні дзвінки, пошта та особисте спілкування також залишаться серед важливих каналів комунікації, тому влада, як і раніше, повинна надавати послуги, необхідні громадянам, пропонуючи для цього як цифрові, так і фізичні можливості, щоб забезпечити рівний доступ до послуг для всіх та виключити ризики дискримінації тих громадян, які не мають можливостей або недостатньо навичок для цифрової взаємодії з владними органами та установами. Не можна

забувати і про побоювання, що викликає широке використання даних, тому необхідні нові нормативно-правові та управлінські рамки, які дозволять державам отримати вигоду з нових можливостей і водночас керувати потенційними ризиками для громадян [24].

Наприклад, директивним органам необхідно уважно вивчити такі питання, як конфіденційність даних, технологія спостереження, алгоритмічне управління та цілісність інформаційної екосистеми. Потрібно приділяти увагу як забезпеченню широкого доступу до цих громадян, так і підвищенню прозорості та підзвітності влади. Загалом дослідження показують, що багато громадян готові до більшої кількості цифрових публічних послуг та до більш активної участі у їх розробці та наданні. Це створює можливість зміцнити відносини між владою та суспільством та зміцнити рівень довіри, важливий для ефективного управління.

Велике значення для цього, безперечно, має дорадчий (деліберативний) потенціал цифрової взаємодії, який надається передусім сучасними соціальними мережами.

Технології соціальних мереж використовуються більше для емоційних реакцій на контент, що розміщується, ніж для обдуманих або раціоналізованих дискусій і взаємодій, але, проте, користувачі позитивно реагують на випадки, коли влада використовує соціальні мережі для комунікації з населенням.

Це може бути пов'язано з афективним характером поведінки в соціальних мережах, що має на увазі не критичний та аргументований діалог, а докогнітивну та емоційну поведінку – а емоції, безумовно, є частиною людської взаємодії. Тому органам влади варто слідувати цим тенденціям і надалі продовжувати розміщувати контент, який залучатиме лайки, репости та коментарі для створення та просування.

Таким чином, деліберативна демократія як форма правління спирається на колективну волю та судження вільних та рівноправних громадян. Вона пропонує реалізувати колективну ефективність шляхом залучення громадян до суспільного дискурсу для схвалення або відхилення публічної політики (а не

просто шляхом голосування). Центральним елементом деліберативної демократії є готовність учасників дискусії прийняти думку інших, не обов'язково погоджуючись з нею, і, таким чином, зменшити кількість дискусійних розбіжностей.

Завдяки інтернету відбувається адаптація принципів деліберативної демократії в онлайн-просторі. Але проблема інституціоналізації дискурсів полягає в тому, що бюрократична система виявляється нездатною скористатися всіма можливостями онлайн-простору. По-перше, оскільки громадяни самі часто уникають використання офіційних владних платформ для публічних дискусій. По-друге, сама влада обмежують свої можливості у зв'язку зі скептицизмом по відношенню до деяких соціальних мереж. Органи влади вимушено відмовляються від використання певних сервісів та платформ, що робить саму екосистему менш диверсифікованою, розриваються канали взаємодії з частиною громадян.

Деліберативний потенціал цифрової взаємодії влади та суспільства, що включає такі демократичні цінності, як прозорість, публічне обговорення та раціональна взаємодія, не буде так легко реалізований на сучасному етапі розвитку інтернету та соціуму, як це малося на увазі класиками деліберативних досліджень. І в даний час практично не існує прикладів побудови технологічно та соціально зрілих інфраструктур, які можна було б розглядати як цілісні екосистеми цифрової участі, які розширюють права та можливості громадян в управлінні публічними справами [4, с. 32].

3.2. Напрями впровадження новітніх цифрових інструментів демократії участі у процес формування громадянського суспільства в Україні

Кожна громада має свою специфіку, але й також їх об'єднує низка схожих проблем і тенденцій. Багато громад стикнулися, особливо на початку повномасштабного вторгнення, з потужними хакерськими та DDoS-атаками на

офіційні сайти, більшість із них вдалося відбити. Також доводиться бути обережнішими у висвітленні інформації: частину чутливої інформації, зокрема про об'єкти критичної інфраструктури, про масові заходи, тимчасово вилучають із публічного доступу.

Спільною для багатьох громад тенденцією є перетікання уваги споживачів інформації, яку публікують органи місцевого самоврядування, з офіційних сайтів громад на сторінки в соціальних мережах. Саме в соціальних мережах мешканці почуваються більш розкутими, відкритими до дискусії, охоче залишають коментарі, відгуки, проходять онлайн-опитування.

На сторінці громади в соціальних мережах мешканці почуваються не настільки офіційно, більш невимушено і для них комфортніше отримувати інформацію та, що дуже важливо, ділитися нею з органами місцевого самоврядування саме на сторінках в соціальних мережах. Тим паче, що частину жителів насторожує (це підтверджують працівники органів місцевого самоврядування під час онлайн-зустрічей) необхідність ідентифікації, зокрема через банківські ID-системи ідентифікації або через електронний цифровий підпис. Наприклад, це потрібно робити, щоб подати петицію або проголосувати за неї, подати електронне звернення тощо [11].

Тому для налагодження ефективного діалогу та партнерства з мешканцями потрібно надалі розвивати присутність органів місцевого самоврядування в соціальних мережах, створювати комфортні умови для збору зворотної інформації, відгуків, побажань від мешканців для покращення задоволення їхніх потреб спільними зусиллями влади і жителів територіальної громади.

Одним із таких перспективних інститутів ефективного діалогу та партнерства з громадою для органів місцевого самоврядування сьогодні стає електронна демократія. Електронна демократія (е-демократія) є важливим аспектом сучасного суспільного життя, що базується на використанні цифрових технологій для підвищення участі громадян у політичних процесах (табл. 3.2).

Основною метою е-демократії є забезпечення прозорості, відкритості та активної участі громадян у прийнятті рішень.

Таблиця 3.2

Характеристика основних інструментів е-демократії

Інструмент	Характеристика
Е-голосування	Цей інструмент дозволяє громадянам голосувати онлайн на виборах або в рамках громадських ініціатив. Це спрощує процес голосування і робить його більш доступним для широких верств населення.
Е-петиції	Громадяни можуть створювати петиції через спеціалізовані платформи, що дозволяє їм висловлювати свої вимоги та пропозиції до органів влади. Якщо петиція набирає достатню кількість підписів, вона може бути розглянута офіційними структурами
Е-звернення	Цей інструмент дозволяє громадянам подавати звернення до органів влади через електронні канали, що спрощує комунікацію між громадянами і державою
Е-консультації	Громадяни можуть брати участь у консультаціях з державними органами щодо важливих питань, що стосуються їхнього життя. Це може включати опитування, форуми та дискусії в онлайн-форматі
Громадський бюджет	Цей інструмент дозволяє громадянам пропонувати проекти для фінансування з місцевого бюджету, а також голосувати за найкращі з них. Це сприяє залученню громади до ухвалення рішень щодо використання бюджетних коштів
Е-спільноти	Платформи для створення онлайн-спільнот на основі спільних інтересів або проблем, що дозволяє об'єднувати зусилля громадян для вирішення соціальних питань
Е-референдуми	Це форма прямої демократії, де громадяни можуть голосувати з важливих питань через електронні платформи

Важливим технологічним інструментом демократії участі є:

- соціальні мережі. Вони стали важливим інструментом для формування громадянського суспільства і сприяють швидкій комунікації між владою та населенням. Чинovníки використовують соціальні мережі для обговорення актуальних питань і збору думок громадян;

- платформи для обговорень. Використання онлайн-платформ для проведення обговорень та збору відгуків щодо проектів законодавства або політики є ще одним важливим аспектом е-демократії.

В Україні вже реалізовано кілька успішних кейсів впровадження інструментів е-демократії:

– «відкрите місто». Платформа, що забезпечує прозорість у діяльності місцевих органів влади та дозволяє громадянам брати участь у процесах ухвалення рішень;

– чат-боти та мобільні додатки. Використовуються для спрощення комунікації між громадянами та органами влади, надаючи швидкий доступ до інформації та можливостей подачі звернень [13].

Таким чином, новітні цифрові інструменти демократії участі значно розширюють можливості для активної участі громадян у суспільних процесах. Вони сприяють підвищенню прозорості, відкритості і відповідальності органів влади перед суспільством, а також зміцнюють зв'язок між державою і громадянами. З розвитком технологій роль е-демократії буде лише зростати, відкриваючи нові можливості для взаємодії в суспільстві.

Соціальні мережі відіграють важливу роль у розвитку громадянського суспільства в Україні, забезпечуючи нові можливості для комунікації, обміну інформацією та організації громадських ініціатив. Їхній вплив можна розглядати через кілька ключових аспектів (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Вплив соціальних мереж на розвиток громадянського суспільства в Україні

Функції соціальних мереж	Переваги застосування
Платформа для висловлення думок	Соціальні мережі, такі як Facebook, Instagram та Twitter, стали основними платформами для обговорення актуальних питань. Вони надають можливість кожному громадянину висловити свою думку, що сприяє формуванню плюралізму думок і активізації громадянської свідомості. Люди можуть обговорювати тут важливі питання, організовувати акції протесту або підтримувати соціальні ініціативи.
Мобілізація та організація	Соціальні мережі активно використовуються для мобілізації громадян навколо важливих подій і проблем. Наприклад, під час Революції Гідності в Україні соціальні медіа стали потужним інструментом для організації протестів і збору людей. Вони дозволяють швидко поширювати інформацію про акції, координувати дії учасників і залучати нових активістів.

Продовж. табл. 3.3

Інформаційна прозорість	Соціальні медіа слугують альтернативним джерелом інформації, що дозволяє громадянам отримувати різноманітні погляди на події та формувати власні переконання. Це особливо важливо в умовах, коли традиційні медіа можуть бути під впливом політичних або економічних груп. Соціальні мережі сприяють дотриманню прозорості в діяльності державних органів та бізнесу.
Участь молоді	Молодь є активними користувачами соціальних мереж, що робить їх важливими учасниками громадських дебатів і рухів. Соціальні медіа надають молодим людям можливість висловлювати свої проблеми і отримувати підтримку від спільноти. Це сприяє формуванню активної громадянської позиції молодого покоління.

Соціальні мережі стали важливим інструментом для органів місцевого самоврядування в Україні, що дозволяє ефективно залучати громадськість до участі в управлінні. Використання таких платформ, як Facebook, Instagram та Twitter, сприяє покращенню комунікації між владою та населенням. Ось кілька основних аспектів їх застосування (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Форми застосування соціальних мереж

Форма	Переваги застосування
Інформування населення	Органи місцевого самоврядування використовують соціальні мережі для поширення інформації про свою діяльність, новини громади, а також для анонсування важливих подій і заходів. Це дозволяє жителям бути в курсі актуальних питань та змін у місцевій політиці. Наприклад, публікація звітів про виконання бюджету або інформації про реалізацію соціальних програм.
Залучення до обговорень	Соціальні мережі створюють простір для відкритих обговорень між громадянами і представниками влади. Мешканці можуть залишати коментарі, ставити запитання і висловлювати свої думки щодо різних ініціатив. Це допомагає формувати зворотний зв'язок і враховувати думки громади при ухваленні рішень.
Проведення онлайн-опитувань і голосувань	ОМС можуть використовувати соціальні мережі для проведення онлайн-опитувань та голосувань, що дозволяє швидко зібрати думки мешканців щодо важливих питань. Це може включати теми, як-от розподіл бюджетних коштів або пріоритети розвитку громади.
Організація заходів	Соціальні мережі слугують платформою для анонсування та організації громадських заходів, таких як збори, слухання або волонтерські акції. Це дозволяє залучати більше людей до участі в житті громади та сприяє активному діалогу між громадянами і владою.

Створення віртуальних спільнот	Використання соціальних мереж сприяє формуванню віртуальних спільнот, де мешканці можуть об'єднуватися навколо спільних інтересів або проблем. Це може включати групи підтримки різних ініціатив або волонтерських проєктів, що допомагає зміцнювати соціальні зв'язки та активізувати громадянську позицію.
Підвищення прозорості	Соціальні мережі сприяють підвищенню прозорості діяльності органів влади. Завдяки регулярному оновленню інформації про виконання рішень, використання бюджетних коштів та інші аспекти управління, громадяни отримують можливість контролювати дії своїх представників.

Попри позитивний вплив соціальних мереж на формування громадянського суспільства, існують також ризики, пов'язані з поширенням дезінформації та маніпуляцій. Фейкові новини можуть спотворювати реальність і впливати на суспільну думку. Тому важливо розвивати критичне мислення серед користувачів і навчати їх розпізнавати недостовірну інформацію.

Отже, соціальні мережі стали невід'ємною частиною сучасного громадянського суспільства в Україні. Вони забезпечують платформи для висловлення думок, мобілізації громадян та підвищення прозорості в управлінні. Проте, разом із цими можливостями виникають виклики, які потребують уважного ставлення до інформаційної безпеки та відповідальності користувачів. Ризики, пов'язані з дезінформацією та необхідністю забезпечення якісного зворотного зв'язку від громади стають нагальною потребою гігієни інформаційного суспільства.

3.3. Пропозиції щодо залучення громадськості до здійснення моніторингу діяльності органів місцевого самоврядування

Моніторинг ефективності роботи органів місцевого самоврядування є необхідним елементом організації управління в системі місцевого самоврядування. На сьогодні є зрозумілим той факт, що без активної участі громадян реформування системи надання адміністративних послуг неможливе.

Перед органами місцевого самоврядування стоїть проблема кардинальної зміни чинних практик надання адміністративних послуг, що стосуються не просто якості послуг, зручності умов, прозорості й доступності, а й нового стилю відносин між громадянином і органом самоврядування, у якому домінують сучасні технології комунікації і у центрі комунікацій – інтереси населення.

Оскільки результати здійснення моніторингу з питань надання адміністративних послуг – як систематично повторюваного спостереження за якістю, комфортом і доступністю послуг, ефективністю їх надання на основі єдиної системи показників – дають можливість змінювати управління процесом надання послуг у контексті покращення їх якості, прозорості та доступності для громадян України, то впровадження ефективної системи моніторингу в діяльність органу місцевого самоврядування набуває загальнодержавної ваги [1].

Побудова якісної системи моніторингу діяльності органу місцевого самоврядування своєю чергою потребує урізноманітнення методів на всіх етапах здійснення моніторингу, вдосконалення заходів щодо підвищення компетентності, мотивації та відданості своїй професії посадових осіб органів місцевого самоврядування, які надають послуги населенню, а також активного залучення до моніторингу діяльності громадських організацій і небайдужих громадян задля посилення громадського контролю, налагодження ефективного зворотного зв'язку між владою та членами територіальної громади, підвищення довіри до органів місцевого самоврядування з боку громадян.

За успішного впровадження органом місцевого самоврядування система моніторингу може стати інституційним джерелом постійного вдосконалення надання адміністративних послуг, а також підвищення їх якості та доступності населенню. Результати моніторингу зможуть сприяти тому, що адміністративні послуги стануть більш прозорими, ефективними та доступними для кожного громадянина України. Результати моніторингу сприятимуть більш ефективному ухваленню рішення в системі планування, задаючи водночас вектор визначеності, чіткості та структурованості.

Завданням громадського моніторингу є підвищення підзвітності, прозорості діяльності органів місцевого самоврядування та просування реформ в інтересах суспільства. Саме моніторинг слугує налагодженню взаєморозуміння між органами місцевого самоврядування та громадськістю в процесах надання послуг населенню.

У цьому контексті органам місцевого самоврядування слід акцентувати більше уваги та використовувати в діяльності різні форми: звітування обраних осіб перед виборцями, загальні збори громадян за місцем проживання, звернення громадян до органів місцевого самоврядування, обговорення питань місцевого значення і проєктів рішень органів місцевого самоврядування, зокрема й у сфері підвищення якості надання послуг населенню.

Основною метою будь-якого громадського моніторингу є поліпшення рівня життя в громаді. Громадський моніторинг потрібен, щоб:

- не було зловживань;
- провести аналіз громадської думки щодо стану, основних проблем і перспектив розвитку сфери надання адміністративних послуг органами місцевого самоврядування;
- надати об'єктивного погляду на діяльність органів місцевого самоврядування та уникнути однобокого суб'єктивного підходу;
- наблизити владу до розуміння потреб громади;
- проаналізувати експертні оцінки щодо стану, проблем і перспектив діяльності органів місцевого самоврядування в контексті надання адміністративних послуг;
- відслідковувати роботу органів місцевого самоврядування за цілями та критеріями, цікавими громадськості [15, с. 22].

Результати громадського моніторингу є основою для внесення змін у поточну роботу органів місцевого самоврядування, під час стратегічного планування та визначення пріоритетних напрямів функціонування та

діяльності. Тому результати громадського моніторингу завжди доносяться до громадськості загалом і тих груп, які можуть вплинути на вирішення проблеми.

Найбільш поширеним методологічним підходом, який використовується під час громадського моніторингу, є перевірка відповідності фактичної діяльності органів місцевого самоврядування вимогам законодавства.

Предметом громадського моніторингу процесів надання адміністративних послуг є вивчення діяльності органу місцевого самоврядування в контексті надання вищевказаних послуг відповідно до чинного законодавства та забезпечення надання якісних адміністративних послуг, що відповідають встановленим стандартам та очікуванням громадян і суб'єктів господарювання.

Проведення громадського моніторингу потребує виконання низки заходів для досягнення цілі. Етапи здійснення моніторингу можна звести до:

- визначення необхідності проведення моніторингу;
- визначення його цілей та завдань;
- визначення об'єктів моніторингу;
- розроблення стратегії проведення моніторингу;
- збору та аналізу інформації;
- використання (оприлюднення) результатів.

Найважливішим етапом моніторингу є збір інформації. Від того, наскільки повною, достовірною, неупередженою буде зібрана інформація, залежить якість моніторингу загалом.

Дані моніторингу можуть мати кількісні та якісні характеристики. Для обчислення кількісних характеристик місцеві громади можуть самоорганізовуватися на основі волонтерської діяльності, однак якісні характеристики потребують певної кваліфікаційної підготовки.

Упровадження результатів моніторингу в діяльність органу місцевого самоврядування потребує налагодженого механізму зворотного зв'язку. Слід зазначити, що процес надання адміністративних послуг органами місцевого

самоврядування передбачає здійснення зворотного зв'язку із замовником, однак не акцентується увага на залученні громадських організацій, активних громадян до участі в моніторингову діяльність із питань надання адміністративних послуг.

Залучення населення необхідно здійснювати різними шляхами, а саме: стимулюванням місцевих громадських ініціатив, розвитком системи громадського моніторингу, налагодженням партнерських відносин між органами місцевого самоврядування та територіальною громадою.

У зв'язку з цим, у цьому аспекті роботи органів місцевого самоврядування необхідно урізноманітнювати форми й методи здійснення зворотного зв'язку з громадськістю та забезпечувати їх ширше втілення. Зокрема, на рівні інформування здійснювати співпрацю через веб-сайти, засоби масової інформації, відкриті заходи, громадські слухання, оголошення та банери, максимально використовуючи потенціал соціальних мереж.

Водночас доступ до розміщених в інтернеті відомостей має бути безкоштовним, а інформація – повною, вичерпною і постійно оновлюваною. Щоб звернути увагу громади на необхідність вирішення спільними зусиллями наявних проблем щодо надання адміністративних послуг, будь-які інформаційні матеріали щодо діяльності у сфері надання адміністративних послуг повинні обов'язково розповсюджуватися.

З метою удосконалення практики залучення громадськості до проведення консультацій їх слід проводити в зручний для громадян час у різному форматі, а саме: у вигляді громадських слухань, круглих столів, онлайн-обговорень.

Органи місцевого самоврядування обов'язково повинні враховувати результати консультацій із громадськістю при прийнятті остаточних рішень. До здійснення громадського моніторингу потрібно залучати не лише громадські організації, але й засоби масової інформації, активних членів громади, науковців, експертів, підприємців.

Слід зазначити, що в Україні практика громадського моніторингу надання адміністративних послуг розвивається поступово. При цьому основними

методами, які використовували громадські організації при проведенні моніторингу, були опитування думки споживачів і представників суб'єктів надання послуг (зокрема, інтернет-опитування), а також використання методу «Таємний клієнт» [3].

«Таємний клієнт» – один із найбільш ефективних різновидів досліджень якості публічних послуг, що спрямований на виявлення недоліків процесу обслуговування клієнта. Таємні клієнти оцінюють виконання стандартів якості обслуговування, компетентності персоналу, візуального оформлення і чистоти об'єкту оцінювання, розміщення інформаційних матеріалів та ін. Однак цей метод має і певні ризики. Так, наприклад, є ризик викривлення зібраних даних, що потребує формування системи контролювання роботи таємних клієнтів.

Метод «Таємний клієнт» також використовується щодо надсилання запитів про конкретні адміністративні послуги на електронну пошту або отримання консультації телефоном.

Залучення громадськості до здійснення контролю за наданням адміністративних послуг має низку позитивних результатів, серед яких:

- підвищення захищеності населення;
- поліпшення якості надання адміністративних послуг обслуговування суб'єктів звернення;
- підвищення ефективності діяльності контролюваного суб'єкта;
- зниження рівня корупції;
- підвищення рівня довіри громадян до влади;
- якісне поліпшення стосунків органів влади й населення;
- позитивне сприйняття громадськістю та сприяння в реалізації ініціатив та реформ, що проводяться в державі.

Незважаючи на наявність різноманітних форм участі в здійсненні громадського моніторингу діяльності органів місцевого самоврядування в контексті надання адміністративних послуг, частина населення продовжує зберігати певну відстороненість. Значною мірою таке становище ускладняється

і тим, що самі органи влади недостатньо використовують наявний потенціал для залучення населення до місцевого самоврядування.

Корисність залучення громадян до прийняття рішень, що входять до повноважень місцевого самоврядування, полягає в тому, що таке залучення:

- гарантує, що законодавчі вимоги щодо залучення громадян будуть виконані;
- підтримує та легітимізує напрями розміщення коштів місцевого бюджету;
- забезпечує нові підходи та рішення в складних питаннях, встановлює пріоритети політики органів місцевого самоврядування;
- забезпечує відповідність рішень, ухвалених органами місцевого самоврядування, потребам мешканців міста;
- пропонує депутатам місцевих рад найприйнятніші способи забезпечити публічність процесу ухвалення рішень;
- створює підґрунтя для залучення громадян до ухвалення найважливіших рішень як норми діяльності, а не винятку;
- забезпечує керованість та узгодженість дій усіх підрозділів органів місцевого самоврядування щодо методів, які можна використовувати для забезпечення потреб громадян в інформації;
- підвищує ефективність обміну інформацією між громадянами, бізнесом, громадськими організаціями і владою;
- стимулює залучення волонтерів для підтримки діяльності органів місцевого самоврядування [20].

Розглядаючи готовність місцевої влади співпрацювати з мешканцями міста, необхідно враховувати, що рішення про залучення громадян до стратегічного планування розвитку міста зумовлює потребу в залученні громадян і до всіх подальших процесів прийняття рішень міською владою та контролю за їх виконанням. Тому варто усвідомлювати всі плюси й мінуси цього процесу (табл. 3.5).

**Стимули та перешкоди залучення громадян до участі
в місцевому самоврядуванні**

Стимули для залучення	Перешкоди для залучення
<ol style="list-style-type: none"> 1. Власна держава. Законодавство стимулює залучення громадян. 2. Залучення надає рішенню колегіальності, що накладається на ментальність населення. 3. Іноземна підтримка залучення. 4. Навчальні заклади, що готують фахівців. 5. Незадоволеність сьогодняшнім станом сприяє залученню громадян. 6. Немає упередженості проти залучення через відсутність довший час досвіду. 7. Позитивні приклади залучення громадян. Розвинутий «третій сектор». 8. Хартія про місцеве самоврядування, ратифікована Верховною Радою України, підтримує залучення. 9. Спирається на давні, хоча і призабуті традиції. 10. Спирається на природне бажання допомогти собі самому. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Велика кількість стереотипів мислення і поведінки. 2. Відсутність коштів у органах місцевого самоврядування та громадян. 3. Відсутність навичок в органів місцевого самоврядування. 4. Відсутність почуття належності до громади в мешканців. 5. Не доведення використовуваних методів залучення громадян до логічного кінця. 6. Недовіра до влади й одне до одного. 7. Недосконалість законодавства про залучення громадян. 8. Недостатня освіта, культура та етика депутатського корпусу. 9. Незнання посадовими особами психології мас. 10. Неповага до громадської думки. 11. Низька правова, соціальна, комунікаційна освіченість громадян. 12. Побоювання роботи з великою кількістю людей у посадових осіб. 13. Політична апатія громадян. 14. Штучна перерваність традицій.
Можливості, які відкриває залучення	Загрози, які створює залучення
<ol style="list-style-type: none"> 1. Дає можливість апробації управлінських рішень та їх корекції. 2. Є першокласним інформаційним джерелом для засобів масової інформації. 3. Збільшує кредит довіри до влади. 4. Звужує поле для корупції та зловживань владою. 5. Зменшує соціальну напругу. 6. Зміцнює авторитет влади. 7. Значно поживляє громадське життя. 8. Один із найефективніших способів імплементації непопулярних рішень. 9. Підвищує соціальну активність. 10. Посилюється аргументація та мотивація виконання рішення. 11. Рішення стають обґрунтованими, їх легко захищати. 12. Руїнує застарілі стереотипи управлінської діяльності і є кроком до європейського розуміння. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Важко передбачити дії наявних груп впливу. 2. Вимагає мобілізації ресурсів, яких може не бути під рукою. 3. Затягнення процесу прийняття рішень. 4. Може загнати проблему в «глухий кут» нескінченних дискусій. 5. Може розколоти громаду на протилежні табори і викликати протистояння. 6. Опір та саботаж із боку груп впливу та частини посадовців. 7. Результатом може бути помилкова інтерпретація думки частини населення як думки всієї громади. 8. Рішення, яке отримане в процесі залучення громадян, може виходити за межі компетенції органів місцевої влади або за межі правового поля. 9. Розмиття відповідальності посадовців.

Підсилення спроможності громадських організацій до здійснення моніторингу надання адміністративних послуг може стати одним із чинників підвищення довіри до них із боку громадян.

Залучення членів територіальної громади до участі в здійсненні моніторингової діяльності у своїй основі потребує не ситуативної, безсистемної та нерідко формальної взаємодії окремих представників територіальної громади з органами влади (тактичний підхід), а впровадження стратегічного підходу, послідовного використання різноманітних форм співпраці між суб'єктами самоврядування, перманентного стимулювання активності та ініціативності членів спільноти, забезпечення якнайповнішої реалізації їх самоврядного потенціалу.

Саме такий підхід дозволяє створити передумови для налагодження тривалих партнерських відносин між членами територіальної громади та органами місцевого самоврядування, сприяє формуванню довіри населення до органів влади, їх прозорості та відкритості.

З метою залучення громадськості до здійснення результативного моніторингу діяльності органів місцевого самоврядування пропонуємо організувати роботу із врахуванням наступних чинників:

- зацікавленості та активної підтримки реалізації проєктів громадського моніторингу з боку органів місцевого самоврядування;
- високого рівня комунікації між представниками місцевої влади та громадськими організаціями в процесі проведення моніторингу;
- залучення безпосередніх споживачів адміністративних послуг до реалізації проєктів в якості волонтерів;
- залучення фінансової та технічної допомоги міжнародних донорських організацій для реалізації громадських моніторингових проєктів;
- створення центру недержавного моніторингу надання адміністративних послуг органами місцевого самоврядування;

- забезпечення цього центру необхідними ресурсами, а також залучення до його діяльності волонтерів – зацікавлених громадських об'єднань та активних представників громади;
- проведення навчальних тренінгів для представників громадських організацій із метою вивчення кращих практик надання адміністративних послуг на місцевому рівні та ефективних методик громадського моніторингу діяльності муніципальних органів у контексті надання адміністративних;
- проведення конкурсів проєктів громадського моніторингу надання адміністративних послуг органами місцевого самоврядування [31].

Важливим складником успішної реалізації проєктів громадського моніторингу якості надання адміністративних послуг на місцевому рівні також є оперативне реагування органів місцевого самоврядування на результати моніторингу, врахування їх та пропозицій громадських організацій при ухваленні рішень, спрямованих на покращення якості надання адміністративних послуг із їх подальшим опублікуванням та оприлюдненням у засобах масової інформації.

Отже, практика громадських моніторингів якості надання адміністративних послуг на місцевому рівні здатна довести свою ефективність, створюючи режим контролю обслуговуючого персоналу, а також стимулювання кваліфікаційного росту персоналу. Можливим стає фокусування навчання персоналу на виявлених недоліках.

Таким чином, залучення громадськості до здійснення моніторингової діяльності в питаннях надання адміністративних послуг та тісна співпраця органів місцевого самоврядування з громадським сектором позитивно впливатиме на ефективність функціонування системи надання адміністративних послуг. Усі ці заходи, за умови їх раціонального впровадження, а також при використанні різноманітного закордонного досвіду, дозволять удосконалити здійснення громадського моніторингу діяльності органів місцевого самоврядування в питаннях надання адміністративних послуг.

ВИСНОВКИ

Наведемо узагальнюючі висновки за результатами дослідження щодо інноваційних інструментів участі громадськості в діяльності органів місцевого самоврядування:

1. З точки зору публічного управління визначено таке узагальнене поняття демократії участі: демократія участі, або партисипативна демократія – це суспільні відносини, що виникають в процесі реалізації громадянами права на безпосередню участь в управлінні, зокрема, на місцевому рівні, тобто у процесах підготовки, ухвалення управлінських рішень та контролю за їх реалізацією.

У широкому сенсі під демократією участі розуміють сукупність інститутів сучасного демократичного суспільства, заснованих на участі та ініціативі громадян, що сформовані на основі поєднання концептуальних положень теорії учасницької демократії щодо активного залучення громадян до прийняття управлінських рішень.

2. За проведеним аналізом форм та інструментів участі громадськості в публічному управлінні визначено, що демократія участі реалізується через збори громадян, референдуми, дорадчі опитування, громадські ініціативи, бюджети участі, електронну участь, інші консультативні механізми тощо.

Зазначені механізми демократії участі як на державному, так і на місцевому рівнях забезпечують активну участь громадян в публічному управлінні, дозволяють якомога ширше реалізувати демократичні принципи відкритості та прозорості бюджету, сприяють більш ефективному публічному управлінню та легітимізації органів влади, позитивно впливають на соціальні та економічні індикатори розвитку суспільства.

3. Найбільш сучасною формою демократії участі є так звана е-демократія, яка використовує широкий спектр цифрових технологій для підтримки демократичного спілкування і включає всі рівні та способи залучення громадськості.

Демократія участі унікально цінна своєю здатністю підтримувати інститути представницької демократії за допомогою особистої участі громадян у прийнятті управлінських рішень.

4. Особливо актуальним партисипативний стиль управління стає на муніципальному рівні, оскільки місцеві органи управління є найбільш наближеними до населення, що дозволяє їм вибудовувати більш ефективний діалог з місцевою громадою.

Активна взаємодія органів влади з громадянським суспільством через добровільну участь населення в урядових проєктах і заходах місцевого самоврядування сприяє підвищенню рівня співпраці та ефективності роботи місцевої влади, покращує якість її рішень. Прозорість дій влади є ключовою умовою для встановлення взаємної довіри в суспільстві та забезпечення ефективності публічної політики.

5. В дослідженні виявлено, що реалізація практик партисипативної демократії на місцевому рівні в Україні відбувається через різноманітні інструменти, які сприяють залученню громадян до процесу управління:

- громадські слухання. Цей інструмент дозволяє мешканцям брати участь в обговоренні важливих питань, які стосуються їхньої громади. Громадські слухання забезпечують платформу для висловлення думок і пропозицій, що допомагає враховувати інтереси населення при прийнятті управлінських рішень;

- електронні петиції. Згідно із законодавством України громадяни можуть ініціювати електронні петиції, які при набірній достатньої кількості підписів зобов'язують органи самоврядної влади розглянути їх. Це сприяє активізації участі населення у місцевому управлінні;

- місцеві ініціативи. Громадяни мають можливість вносити пропозиції щодо покращення життя в своїй громаді, у тому числі проєкти з розвитку інфраструктури, соціальних послуг або екологічних ініціатив;

- бюджет участі. Ця практика дозволяє мешканцям безпосередньо впливати на розподіл частини місцевого бюджету. Громадяни можуть

пропонувати і голосувати за проекти, які вони вважають найважливішими для своєї громади;

- загальні збори населення. Цей інструмент передбачає проведення зборів мешканців для обговорення актуальних питань та прийняття рішень на місцевому рівні;

- органи самоорганізації населення, що створюються мешканцями для вирішення локальних проблем та управління певними аспектами життя громади.

6. Встановлено, що практичне виконання повноважень служби у справах дітей виконавчого комітету Обухівської селищної ради Дніпровського району Дніпропетровської області неможливе без широкого залучення членів громади, інститутів громадянського суспільства, тобто тих чи інших форм партисипативної демократії. Зокрема, важливими аспектами роботи є:

- надання методичної та консультаційної допомоги підприємствам, установам, громадським організаціям, громадянам і координації їх зусиль у вирішенні питань соціального захисту дітей та профілактики правопорушень серед них;

- залучення депутатів Обухівської селищної ради, старост, культурно-освітніх, фізкультурно-спортивних товариств, дитячих, молодіжних та інших громадських організацій до реалізації програм з питань соціального захисту дітей, протидії дитячій бездоглядності та правопорушенням;

- забезпечення інформаційно-роз'яснювальної роботи через засоби масової інформації.

Визначено особливості реалізації партисипативної демократії служби у справах дітей:

- залучення громади до прийняття рішень. Служба може використовувати такі інструменти партисипативної демократії, як громадські слухання, консультації та опитування, щоб залучити батьків, дітей та інших членів громади до обговорення важливих питань щодо соціального захисту і

благополуччя дітей. Це дає можливість врахувати думки та потреби різних груп населення;

- прозорість і підзвітність. Впровадження партисипативних практик допомагає підвищити прозорість роботи служби у справах дітей. Громадяни отримують можливість контролювати діяльність органів влади, що сприяє підвищенню довіри до місцевої влади;

- співпраця з громадськими організаціями. Служба може співпрацювати з місцевими неурядовими організаціями та активістами для реалізації проєктів, що стосуються захисту прав дітей;

- використання цифрових технологій. Застосування онлайн-платформи для комунікації та збору пропозицій від громадян значно вдосконалив процес участі. Так, електронні петиції або опитування можуть бути використані для швидкого збору інформації про потреби громади.

7. Розглянуто сутність екосистеми цифрової взаємодії як комплексної системи, що включає в себе різноманітні інструменти та платформи, що забезпечують активну участь громадян у процесах прийняття рішень та управлінні публічними справами.

На підставі вивчення світового досвіду можна констатувати, що дорадчий (деліберативний) потенціал цифрової взаємодії влади та суспільства, що включає такі демократичні цінності, як прозорість, публічне обговорення та раціональна взаємодія, є складним завданням для України на сучасному етапі розвитку інтернету та соціуму.

Проте сприяння створенню подібної екосистеми цифрової участі в Україні зараджуватиме розширенню прав та можливостей громадян в управлінні публічними справами. Використання цифрових платформ і механізмів участі дозволить досягти підвищення прозорості, підзвітності та ефективності місцевого самоврядування, що в свою чергу зміцнить демократичні процеси в країні.

8. Соціальні мережі стали невід'ємною частиною сучасного громадянського суспільства в Україні: вони забезпечують платформи для

висловлення думок громадянами та сприяють підвищенню прозорості в управлінні.

Для налагодження ефективного діалогу та партнерства з мешканцями потрібно надалі розвивати присутність органів місцевого самоврядування в соціальних мережах (Facebook, Instagram, Twitter), створювати комфортні умови для збору зворотної інформації, відгуків, побажань від мешканців для задоволення їхніх потреб спільними зусиллями влади і жителів територіальної громади.

Але попри позитивний вплив соціальних мереж на формування громадянського суспільства, існують також ризики, пов'язані з поширенням дезінформації та маніпуляцій. Фейкові новини можуть спотворювати реальність і впливати на суспільну думку. Тому важливо розвивати критичне мислення серед користувачів і навчати їх розпізнавати недостовірну інформацію.

9. Доцільно запровадити практику громадського моніторингу діяльності органів місцевого самоврядування і, зокрема, якості надання адміністративних послуг на місцевому рівні.

Завданням громадського моніторингу є підвищення прозорості діяльності органів місцевого самоврядування та просування реформ в інтересах суспільства.

Проведення громадського моніторингу потребує виконання низки заходів; його основні етапи можна представити таким чином:

- визначення необхідності проведення моніторингу;
- визначення його цілей та завдань;
- визначення об'єктів моніторингу;
- розроблення стратегії проведення моніторингу;
- збір та аналіз інформації;
- оприлюднення результатів.

Залучення громадськості до моніторингу діяльності органів місцевого самоврядування надасть низку позитивних результатів:

- підвищення ефективності діяльності контрольованого суб'єкта;
- зниження рівня корупції;
- підвищення захищеності населення та рівня довіри громадян до влади;
- покращення якості надання адміністративних послуг;
- якісне вдосконалення комунікацій органів влади і населення;
- сприяння в реалізації ініціатив та реформ, що проводяться в державі.

Таким чином, залучення громадськості до здійснення моніторингової діяльності та тісна співпраця органів місцевого самоврядування з громадським сектором створить передумови для налагодження тривалих партнерських відносин між членами територіальної громади та органами місцевого самоврядування, сприятиме формуванню довіри населення до органів влади, ефективності та прозорості функціонування владних інститутів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 10 інструментів локальної демократії в інфографіках. URL: <https://www.hubs.org.ua/news/10-instrumentiv-lokalnoi-demokratii-v-infohrafikakh/> (дата звернення: 18.11.2024).
2. 2.4 План дій Ради Європи для України «Стійкість, відновлення та реконструкція» на 2023-2026 роки. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680a96440 (дата звернення: 10.11.2024).
3. Абрам'юк І. Демократія участі: механізми громадської участі на місцевому, регіональному та національному рівнях. URL: http://regionet.org.ua/files/07_PartDemocrasyAbramyuk_Materials_v.122.07.14.pdf (дата звернення: 07.11.2024).
4. Андрійчук Т. С. Деліберативна демократія: сучасні нормативні підходи та особливості практичного втілення. *Політикус*. 2020. Вип. 2. С. 31–35.
5. Андрійчук Т. С. Партисипаторна та деліберативна демократія в сучасному політичному дискурсі. *Політичне життя*. 2019. № 1. С. 45–51.
6. Баймуратов М. О. Європейська хартія локальної демократії від «А» до «Я» : (наук.-практ. комент. Європ. хартії місц. самоврядування). Київ : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2017. 273 с.
7. Баймуратов М. О. Дефіцит демократії в Європейському Союзі: до поняття та розуміння феноменології. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Право»*. 2022. № 1 (4). С. 6–22.
8. Белл Д. Китайська модель. Політична меритократія та межі демократії : пер. з англ. Київ : Наш формат, 2017. 309 с.
9. Бень Я. В. Методологія наукових досліджень механізмів демократії участі в сфері державного управління в Україні: поняття, зміст, сутнісні ознаки. URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/expert/article/view/1876/2291> (дата звернення: 10.11.2024).

10. Берданова О. В., Вакуленко В. М., Гринчук Н. М. Управління розвитком об'єднаних територіальних громад на засадах громадської участі : навч. посіб. Київ, 2017. 129 с.

11. Богів Я. Безпосередня демократія як форма реалізації народного суверенітету. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/a8be39ac-3cc0-4cf8-a503-276eb47828fc/content> (дата звернення: 07.11.2024).

12. Бойко Н. Дигіталізація відносин «держава – громадянин» у реаліях сучасного українського суспільства: складності та досягнення. *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін*. 2020. Вип. 7 (21). С. 138–145. URL: <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/mon2020.pdf> (дата звернення: 10.11.2024).

13. Вальковський Б. Як соціальні мережі впливають на суспільство та бізнес. URL: <https://inproject.org/vplyv-soczialnuh-merezh-na-suspilstvo-i-biznes/> (дата звернення: 16.11.2024).

14. Винникова Н. До питання «дефіциту демократії» в Європі: практики громадянської партисипації і політичної репрезентації в ЄС. *Сучасне суспільство*. 2016. Вип. 2 (12). С. 32–44.

15. Войнова Е. О. Електронна демократія: трансформація осмислення. *Політичне життя*. 2020. № 4. С. 21–29.

16. Войнова Е. О. Концепція мережевого суспільства як структурно-функціоналістська основа теорії електронної демократії. *Politicus*. 2021. № 1. С. 12–19.

17. Войнова Е. О. Упровадження електронного голосування: позитивні та негативні риси електронних виборів. *Politicus*. 2020. № 5. С. 44–49.

18. Войнова Е. Подальший розвиток Е-демократії в Україні в контексті консолідації українського суспільства як політичної нації. *European political and Law Discourse (Czech Republic)*. 2022. Vol. 9. Is. 5. P. 75–80.

19. Громадська участь у місцевій політиці: проблеми нормативно-правового забезпечення. URL: <https://www.prostir.ua/?news=hromadska-uchast-u->

mistsevij-politytsi-problemy-normatyvno-pravovoho-zabezpechennya (дата звернення: 15.11.2024).

20. Громадянське суспільство і влада. Урядовий інформаційно-комунікаційний ресурс. URL: <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/gromadyanske-suspilstvo-i-vlada> (дата звернення: 19.11.2024).

21. Громадянське суспільство України: сучасні практики та виклики розвитку : аналітична доповідь / за заг. ред. О. А. Корнієвського, Ю. А. Тищенко, В. М. Яблонського. Київ : НІСД, 2018. 128 с.

22. Единбурзький погляд на історію демократії від давніх часів до майбутніх можливостей : пер. з англ. / за ред. Б. Айзехен, С. Стоквелл. Харків : Фоліо, 2017. 639 с.

23. Електронна демократія в Україні: інструменти та методи. URL: <https://gurt.org.ua/articles/44096/> (дата звернення: 14.11.2024).

24. Електронна демократія в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. URL: <https://uplan.org.ua/elektronna-demokratia-v-ukraini-cuchasnyi-stand-ta-perspektyvu-rozvytku/> (дата звернення: 15.11.2024).

25. Електронне урядування та електронна демократія : навч. посіб. : у 15 ч. / за заг. ред. А. І. Семенченка, В. М. Дрешпака. Ч. 3: Електронна демократія: основи та стратегії реалізації. Київ : ФОП Москаленко О. М., 2017. 84 с.

26. Електронне урядування: конституційно-правове дослідження : монографія / О. З. Романчук та ін. Ужгород : РІК-У, 2021. 196 с.

27. Європейська конвенція про участь іноземних громадян у суспільному житті на місцевому рівні. URL: <http://www.coe.int/fr/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168007bd26> (дата звернення: 07.11.2024).

28. Європейська стратегія щодо інновацій та доброго врядування на місцевому рівні від 26 берез. 2008 р. URL: http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2015/05/Strategy_for_Innovation.pdf (дата звернення: 06.11.2024).

29. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовт. 1985 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення: 08.11.2024).

30. Ємельянова А., Лобойко С., Іванченко К. Галузевий бриф «Електронна демократія та урядування». Ukraine Reform Conference. Vilnius, 2020. URL: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/E-demo.pdf> (дата звернення: 11.11.2024).

31. Інструменти е-демократії: що це і як скористатись. URL: <https://www.prostir.ua/?library=odeska-oblasna-orhanizatsiya-komitetu-vybortsiv-ukrajiny-pidhotuvala-broshuru-instrumenty-e-demokratiji-scho-tse-i-yak-skorystatsys> (дата звернення: 12.11.2024).

32. Іщейкін К. Є. Легітимація публічних рішень у бюджеті участі. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2017. Т. 4. № 5. С. 84–88.

33. Іщейкін К. Є. Політико-правові засади бюджету участі в системі демократичних практик: світовий досвід і Україна : монографія. Київ : Юридична думка, 2018. 404 с.

34. Карий О. І., Панас Я. В. Місцеві ініціативи та залучення громадськості до здійснення місцевого самоврядування : навч. посіб. для посадових осіб місцевого самоврядування. Асоціація міст України – Київ : ТОВ «Підприємство «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 176 с.

35. Козюбра М. Взаємозв'язки між народовладдям, парламентаризмом та верховенством права: європейські стандарти і сучасні українські реалії. *Право України*. 2019. № 11. С. 83–97.

36. Кондратинський О. С. Міжнародні підходи оцінювання залученості представників територіальної громади до управління місцевим розвитком. *Держава та регіони. Серія «Державне управління»*. 2017. № 4 (60). С. 209–214.

37. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.11.2024).

38. Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01 квіт. 2014 р. № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> (дата звернення: 11.11.2024).

39. Концепція розвитку електронної демократії в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 листоп. 2017 р. № 797-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 07.11.2024).

40. Корж І. Ф. Європейські принципи партисипативної демократії та їх впровадження в Україні. *Інформація і право*. 2022. № 1 (40). С. 35–45.

41. Кравченко Т. А. Інноваційні інструменти реалізації громадянами права на участь у місцевому самоврядуванні в Україні. URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2015-02\(14\)/22.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2015-02(14)/22.pdf) (дата звернення: 08.11.2024).

42. Краснопольська Т. М., Милосердна І. М. Цифрові технології в механізмі взаємодії громадянського суспільства та держави. *Актуальні проблеми політики*. 2021. Вип. 67. С. 68–74.

43. Левченко О. В. Моніторинг та оцінювання реалізації партисипативних бюджетів в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 12. С. 131–136.

44. Малиновський В. Я., Грицяк Н. В., Семенченко А. І. Концептуальні засади електронного урядування та електронної демократії. Електронне урядування та електронна демократія : навч. посіб. : у 15 ч. Київ, 2017. 70 с.

45. Маліновська О. Я., Кривюк Д. П. Механізм залучення громадськості до здійснення моніторингу діяльності органів місцевого самоврядування. *Збалансоване природокористування*. 2023. № 4. С. 66–72.

46. Махначова Н. М. Е-демократія як інструмент розвитку громадянського суспільства та ефективного партнерства в публічній сфері. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/25.pdf (дата звернення: 09.11.2024).

47. Медуна Б. Л. Партисипаторна демократія як чинник забезпечення публічності конституційного процесу. *Ефективність державного управління*. 2021. Вип. 3/4 (68/69). Ч. 1. С. 57–64.

48. Мінцифри: Україна піднялася на 29 позицій у рейтингу індексу електронної участі ООН. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mincifri-ukrayina-pidnyalasya-na-29-pozicij-u-rejtingu-indeksu-elektronnoyi-uchasti-oon> (дата звернення: 12.11.2024).

49. Народовладдя в Україні: глобалізаційні виклики : монографія / Р. О. Стефанчук та ін. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 764 с.

50. Офіційний сайт Обухівської селищної територіальної громади. URL: <https://obukhivska.otg.dp.gov.ua/> (дата звернення: 01.11.2024).

51. Офіційний сайт служби у справах дітей виконавчого комітету Обухівської селищної ради. URL: <https://obukhivska.otg.dp.gov.ua/sluzhba-u-spravah-ditej> (дата звернення: 01.11.2024).

52. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язані із захистом прав дитини : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 верес. 2008 р. № 866. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.11.2024).

53. Платформа громадянського суспільства. Україна-ЄС. URL: <https://eu-ua-csr.org.ua> (дата звернення: 14.11.2024).

54. Платформа громадянського суспільства. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu/dvostoronni-organi-asociaciyi-ukrayina-yes/platforma-gromadyanskogo-suspilstva> (дата звернення: 18.11.2024).

55. Пода Т. А. Вплив інформаційно-комунікаційних технологій на розвиток демократії. *Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія*. 2019. № 2 (30). С. 68–73.

56. Попова І. М. Організаційно-правові механізми забезпечення партисипативної демократії (демократії участі) у системі місцевого самоврядування. *Теорія та практика державного управління і місцевого*

самоврядування. 2016. № 1. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/2016_1/20.pdf (дата звернення: 07.11.2024).

57. Про ведення банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів : Наказ Міністерства соціальної політики України від 28 груд. 2015 р. № 1256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0380-16#Text> (дата звернення: 17.11.2024).

58. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 5 лют. 2015 р. № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (дата звернення: 08.11.2024).

59. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13 січ. 2015 р. № 2342-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text> (дата звернення: 18.11.2024).

60. Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Указ Президента України від 31 лип. 2004 р. № 854. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/854/2004#Text> (дата звернення: 07.11.2024).

61. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 27 трав. 1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 06.11.2024).

62. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки : Указ Президента України від 07 верес. 2021 р. № 487/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>. (дата звернення: 11.11.2024).

63. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 верес. 2017 р. № 649-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 07.11.2024).

64. Проект «Партисипативна демократія та обґрунтовані рішення на місцевому рівні в Україні»: підсумки та результати. *Вісник Асоціації міст України*. 2018. № 153. URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/library/153nor_small1.pdf (дата звернення: 09.11.2024).

65. Проект електронної демократії. Government Online International Network. URL: <http://www.governments-online.org/projects/e-democracy> (дата звернення: 12.11.2024).

66. Рада Європи «Децентралізація і реформа публічної адміністрації в Україні». URL: <http://www.slg-coe.org.ua/goal-and-objectives/> (дата звернення: 06.11.2024).

67. Рекомендація СМ/Rec (2001) 19 Комітету Міністрів Ради Європи країнам-учасницям щодо участі громадян у місцевому громадському житті. URL: <https://cutt.ly/rzjmHbu> (дата звернення: 05.11.2024).

68. Рекомендація СМ/Rec (2009) 2 Комітету Міністрів Ради Європи країнам-учасницям щодо оцінювання, аудиту та моніторингу участі та політик щодо участі на місцевому та регіональному рівнях. URL: <https://cutt.ly/czjQsem>. (дата звернення: 07.11.2024).

69. Роль соціальних медіа у формуванні громадської думки в Україні. URL: <https://pub-ntwrk.org/rol-sotsialnih-media-u-formuvanni-gromadskoyi-dumki-v-ukrayini/> (дата звернення: 10.11.2024).

70. Семенченко А., Янсонс Я. Концептуальні засади розвитку електронної демократії. *Аспекти публічного управління*. 2020. Т. 8. № 1. С. 76–85.

71. Сервіс «Відкрите місто». URL: <https://opencity.e-dem.ua/> (дата звернення: 09.11.2023).

72. Сервіс «Громадський бюджет». URL: <https://budget.e-dem.ua/landing> (дата звернення: 10.11.2023).

73. Сервіс «Електронні консультації з громадськістю». URL: <https://consult.e-dem.ua/> (дата звернення: 10.11.2023).

74. Сервіс «Місцеві петиції». URL: <https://petition.e-dem.ua/>(дата звернення: 11.11.2023).

75. Соціальні мережі як ефективний засіб громадської самоорганізації в сучасній Україні. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2018-05/Rudenko-52ea7.pdf> (дата звернення: 18.11.2024).

76. Соціальні мережі як інструмент залучення мешканців до участі у справах громади. URL: <https://dialog.lviv.ua/sotsialni-merezhi-yak-instrument-zaluchennya-meshkantsiv-do-uchasti-u-spravah-gromadi/> (дата звернення: 18.11.2024).

77. Стефанчук Р. О., Федоренко В. Л. Всеукраїнський референдум у системі референдної демократії : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 162 с.

78. Типове положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві та Севастополі державній адміністрації : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 квіт. 2019 р. № 353. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/353-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 08.11.2024).

79. Типовий статут територіальної громади. URL: https://auc.org.ua/sites/default/files/library/modul_1.pdf (дата звернення: 05.11.2024).

80. Українська національна платформа Форуму громадянського суспільства Східного партнерства. URL: <http://eap-csf.org.ua/en/holovna-english/> (дата звернення: 12.11.2024).

81. Філіппова В. Д. Інноваційні форми «демократії участі» громадян у публічному управлінні. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2017. № 1. URL: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:1R7lqV49KroJ:el-zbirn-du.at.ua/2017_1/22.pdf&hl=uk&gl=ua (дата звернення: 08.11.2024).

82. Щербаков М. Електронна демократія в Україні: інструменти та методи. URL: <https://gurt.org.ua/articles/44096> (дата звернення: 05.11.2024).

83. Barber B. *If Mayors Ruled the World: Dysfunctional Nations, Rising Cities*. Yale University Press, 2014. 454 с.

84. E-democracy. Andrew Chadwick. *Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/e-democracy> (дата звернення: 10.11.2024).

85. Regulation (EU) No 211/2011 of the European Parliament and of the Council of 16 February 2011 on the citizens' initiative. URL: https://europa.eu/citizens-initiative/how-it-works_en (дата звернення: 09.11.2024).

86. Siemieńska R. Two Decades of Participatory Democracy in Poland. *Modernizing Democracy*. 2014. P. 145–155.

87. The Council of Europe: guardian of Human Rights, Democracy and the Rule of Law for 700 million citizens. Portal. URL: https://www.coe.int/t/dgap/democracy/Activities/Key-Texts/Recommendations/00Rec_2004_15e-gov_en.asp (дата звернення: 11.11.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А**Положення про службу у справах дітей виконавчого комітету****Обухівської селищної ради Дніпровського району****Дніпропетровської області****(нова редакція) код 44021721**

ЗАТВЕРДЖЕНО

рішенням сесії Обухівської
селищної ради № 804-34/VIII
від 15 березня 2024 року

ПОЛОЖЕННЯ
СЛУЖБА У СПРАВАХ ДІТЕЙ ВИКОНАВЧОГО КОМІТЕТУ
ОБУХІВСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ ДНІПРОВСЬКОГО РАЙОНУ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
(нова редакція) код 44021721

селище Обухівка
2024 рік

1. Загальні положення

1. СЛУЖБА У СПРАВАХ ДІТЕЙ ВИКОНАВЧОГО КОМІТЕТУ ОБУХІВСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ ДНІПРОВСЬКОГО РАЙОНУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ (далі - Служба) заснована на комунальній власності Обухівською селищною радою Дніпровського району Дніпропетровської області, є підзвітною та підконтрольною Обухівській селищній раді Дніпровського району Дніпропетровської області, підпорядкованою виконавчому комітету селищної ради, селищному голові, заступнику селищного голови з питань діяльності виконавчих органів ради, відповідно до розподілу обов'язків.

1.2. Юридична адреса: 52030, Україна, Дніпропетровська область, Дніпровський район, смт Обухівка, вул. Центральна, 35.

1.3. Повна назва: СЛУЖБА У СПРАВАХ ДІТЕЙ ВИКОНАВЧОГО КОМІТЕТУ ОБУХІВСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ ДНІПРОВСЬКОГО РАЙОНУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ, скорочена назва –СЛУЖБА У СПРАВАХ ДІТЕЙ.

Засновником Служби є Обухівська селищна рада Дніпровського району Дніпропетровської області (ідентифікаційний код - 04338339; місце знаходження: 52030 Україна, Дніпропетровська область, Дніпровський район, селище міського типу Обухівка, вулиця Центральна, 35).

1.4. Служба у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, іншими нормативно-правовими актами, цим положенням.

1.5. Положення Служби, структура та гранична чисельність Служби затверджується селищною радою.

1.6. Служба є неприбутковою організацією, має самостійний баланс, відкриті рахунки в органах та банківських установах, печатку, бланки та штампи із своїм найменуванням.

1.7. Головним розпорядником коштів Служби є Обухівська селищна рада Дніпровського району Дніпропетровської області. Кошторис, штатний розпис Служби затверджує селищний голова, як головний розпорядник коштів.

1.8. Служба утворюється, реорганізується та ліквідується в порядку, передбаченому законодавством, за рішенням Обухівської селищної ради Дніпровського району Дніпропетровської області (далі - засновник) з урахуванням потреб територіальної громади.

2. Завдання та функції Служби

2.1. Основними завданнями Служби є:

2.1.1. Забезпечення реалізації державної політики з питань соціального захисту дітей і запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень.

2.1.2. Координація діяльності підприємств, установ, організацій усіх форм власності у вирішенні питань соціального захисту дітей та організації роботи, спрямованої на запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності.

2.1.3. Розроблення і здійснення самостійно або разом з іншими відповідними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями незалежно від форм власності, громадськими організаціями заходів, спрямованих на поліпшення становища і соціального захисту дітей, забезпечення прав, свобод і законних інтересів дітей, запобігання дитячій бездоглядності та

безпритульності, усунення причин, що породжують ці явища, а також здійснення контролю за виконанням цих заходів.

2.2. Служба відповідно до покладених на неї завдань виконує наступні функції:

2.2.1. В межах повноважень, з питань віднесених до компетенції Служби розробляє проекти нормативно-правових актів, а саме: проекти рішень Обухівської селищної ради, виконавчого комітету, розпоряджень селищного голови.

2.2.2. Подає до місцевих, обласних програм, планів, заходів пропозиції щодо соціального захисту, забезпечення прав, свобод і законних інтересів дітей.

2.2.3. Організовує і здійснює разом з іншими структурними підрозділами Обухівської селищної ради, органами Національної поліції України заходи, спрямовані на поліпшення становища дітей, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень.

2.2.4. Надає підприємствам, організаціям, установам незалежно від форм власності, громадським організаціям, громадянам у межах своєї компетенції практичну, методичну та консультаційну допомогу і координує їх зусилля у вирішенні питань соціального захисту дітей та профілактики правопорушень серед них.

2.2.5. Забезпечує у межах своєї компетенції контроль за виконанням законодавства щодо соціального захисту дітей, попередження дитячої бездоглядності та безпритульності, запобігання вчиненню дітьми правопорушень.

2.2.6. Розробляє і забезпечує здійснення заходів, спрямованих на поліпшення становища дітей, виявлення та усунення причин і умов, які сприяють вчиненню дітьми правопорушень, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності на території об'єднаної територіальної громади.

2.2.7. Аналізує стан справ у сфері соціального захисту дітей, запобігання вчиненню ними правопорушень та подає відповідним органам, підприємствам, установам, організаціям усіх форм власності пропозиції щодо удосконалення роботи з дітьми.

2.2.8. Залучає до реалізації програм з питань соціального захисту дітей, протидії дитячій бездоглядності та правопорушенням депутатів Обухівської селищної ради, старост, культурно-освітні, фізкультурно-спортивні товариства, дитячі, молодіжні та інші громадські організації.

2.2.9. В установленому законом порядку розглядає питання про доцільність відрахування неповнолітніх студентів з вищих навчальних закладів і надає відповідне погодження чи заперечення.

2.2.10. Розглядає звернення власника підприємства, установи або організації, або уповноваженого ним органу та надає письмовий дозвіл або заперечення щодо звільнення працівника молодше 18 років.

2.2.11. Виявляє та веде облік:

- дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах;
- дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

- дітей, які постраждали від воєнних дій та збройних конфліктів;
- потенційних опікунів, піклувальників.

2.2.12. Відповідно до повноважень веде облік дітей у банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів в Єдиній інформаційно-аналітичній системі „Діти”.

Зберігає особові справи під облікових категорій.

2.2.13. Вивчає умови проживання потенційного опікуна, піклувальника, за результатами якого складає акт за встановленою формою.

2.2.14. Проводить перевірку умов проживання і виховання дітей у сім'ях опікунів, піклувальників не рідше ніж один раз на рік, крім першої перевірки, яка проводиться через три місяці після встановлення опіки, піклування.

2.2.15. Здійснює контроль за умовами утримання, виховання, захистом прав та інтересів дітей в сім'ях опікунів, піклувальників.

2.2.16. Готує висновки про стан утримання, навчання та виховання дітей в сім'ях опікунів, піклувальників.

2.2.17. Бере участь у процесі вибуття дітей із закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у сім'ї опікунів, піклувальників.

2.2.18. Реєструє в органах РАЦСу або іншому уповноваженому органі народження підкинутої, знайденої дитини або покинутої в пологовому будинку, іншому закладі охорони здоров'я.

2.2.19. Збирає матеріали та готує проєкти рішень виконавчого комітету Обухівської селищної ради та здійснює ведення справ щодо:

- надання та скасування статусу дитини – сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування;
- встановлення та припинення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування;
- призначення опікуна, піклувальника над дітьми сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, та звільнення від повноважень опікунів, піклувальників;
- встановлення та припинення опіки над житлом та майном дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування.
- влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування до державних дитячих закладів;
- надання письмової згоди або заперечення на відчуження нерухомого майна (у тому числі житла) та іншого майна, право власності на яке або право користування яким мають діти;
- відібрання дітей у батьків, або осіб, що їх замінюють, якщо їх життя або здоров'ю загрожує небезпека.

- реєстрації в органах РАЦСу або іншому уповноваженому органі народження підкинутої, знайденої дитини або покинутої в пологовому будинку, іншому закладі охорони здоров'я;
- затвердження висновку Служби у справах дітей про підтвердження місця проживання дитини для її тимчасового виїзду за межі України;
- надання та скасування статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів;
- розв'язання спору, що виник між батьками, щодо визначення імені, прізвища, по батькові дитини;
- розв'язання спору, що виник між батьками, щодо визначення місця проживання дитини, участі у вихованні дитини;
- влаштування та вибуття дитини з сім'ї патронатного вихователя.

2.2.20. Збирає матеріали щодо позбавлення батьківських прав, відібрання дітей у батьків з дотриманням вимог діючого законодавства України та забезпечує їх подання до суду.

Готує висновки про доцільність позбавлення батьків батьківських прав, відібрання дітей, поновлення батьків у батьківських правах, визначення місця проживання дітей участі у вихованні дітей батьків, інших родичів та з інших питань щодо соціального і правового захисту дітей.

2.2.21. Забезпечує розгляд в установленому порядку заяв, звернень і скарг громадян.

2.2.22. Готує та подає в установленому порядку службі у справах дітей обласної державної адміністрації статистичну звітність, довідкові та аналітичні матеріали.

2.2.23. Готує проекти рішень Обухівської селищної ради та її виконавчого комітету, розпоряджень сільського голови з питань, що входять до компетенції Служби.

2.2.24. Розробляє та здійснює заходи щодо захисту прав і законних інтересів дитини, яка постраждала від домашнього насильства, та дитини, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі.

2.2.25. Інформує дитину, яка постраждала від домашнього насильства, її батьків, інших законних представників, якщо вони не є кривдниками дитини, а також дитину, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі, її батьків, інших законних представників про права дитини, заходи та послуги, якими вони можуть скористатися.

2.2.26. Забезпечує проведення з батьками, іншими законними представниками дитини профілактичної роботи із запобігання домашньому насильству стосовно дітей і за участю дітей, у тому числі із залученням представників уповноважених підрозділів органів Національної поліції України.

2.2.27. Порушує перед органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування питання про притягнення до відповідальності згідно із законом посадових осіб у разі невиконання або неналежного виконання ними обов'язків у разі виявлення фактів домашнього насильства, у роботі з дітьми, які постраждали від домашнього насильства, та дітьми, які вчинили домашнє насильство у будь-якій формі.

2.2.28. Забезпечує організацію діяльності Комісії з питань захисту прав дитини виконавчого комітету Обухівської селищної ради .

2.2.29. Складає протоколи про адміністративне правопорушення та направляє їх для розгляду за належністю, за порушення частини п'ятої і шостої статті 184, статті 188-50 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

2.2.30. Забезпечує інформаційно – роз'яснювальну роботу в межах своєї компетенції через засоби масової інформації.

2.2.31. Організовує роботу, пов'язану із захистом персональних даних баз Служби у справах дітей при їх обробці відповідно до Закону України „Про захист персональних даних”.

2.2.32. Здійснює інші функції, які випливають з покладених на неї завдань, відповідно до законодавства.

2.2.33. Забезпечує в межах своєї компетенції своєчасне опрацювання запитів на публічну інформацію та надання відповідей у визначені строки на такі запити в порядку, визначеному Законом України „Про доступ до публічної інформації”.

3. Права Служби

Служба має право:

3.1. Отримувати в установленому порядку від сільського голови, структурних підрозділів виконавчого комітету Обухівської селищної ради, старост, депутатів сільської ради, навчальних закладів, підприємств, організацій і установ незалежно від форм власності інформацію, документи та інші матеріали з питань, що належать до її компетенції, а від місцевих органів державної статистики – безоплатно статистичні дані, необхідні для виконання покладених на неї завдань.

3.2. Звертатися до селищного голови, депутатів Обухівської селищної ради, старост, підприємств, установ, організацій усіх форм власності у разі порушення прав та інтересів дітей, а також з питань працевлаштування, надання їм іншої допомоги.

3.3. Перевіряти стан виховної роботи з дітьми у навчальних закладах.

3.4. Брати участь у розгляді судами справ щодо дітей і захисту їх прав та інтересів, представляти права дітей у суді.

3.5. Порушувати перед відповідними органами питання про притягнення до відповідальності згідно із законом фізичних та юридичних осіб, які допустили порушення прав, свобод і законних інтересів дітей.

3.6. Запрошувати на бесіду до Служби дітей, які перебувають на обліку, скоїли правопорушення чи потребують соціального або правового захисту, їх батьків (законних представників).

3.7. Проводити особистий прийом дітей, а також їх батьків, опікунів чи піклувальників.

3.8. Відвідувати за місцем проживання дітей, які опинились у складних життєвих обставинах і перебувають на обліку у службі, дітей, які влаштовані в сім'ї опікунів,

підкувальників, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, сім'ї патронатних вихователів, над якими встановлено наставництво, або щодо яких є інформація про порушення їх прав та при підготовці інших питань в межах компетенції Служби у справах дітей та органу опіки і піклування щодо дітей.

3.9. За заявою платника аліментів або за власною ініціативою перевіряти цільове витрачання аліментів.

3.10. За рішенням суду відкривати особистий рахунок у відділенні Державного ощадного банку України на дитину, для перерахування аліментів від особи позбавленої батьківських прав у разі відсутності у дитини законного представника.

3.11. Складати протоколи про адміністративне правопорушення та направляти їх для розгляду за належністю, за порушення частини п'ятої і шостої статті 184, статті 188-50 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

3.12. Скликати в установленому порядку наради, семінари з питань, віднесених до її компетенції.

3.13. Служба під час виконання покладених на неї завдань взаємодіє з відповідними структурними підрозділами районної державної адміністрації, обласної державної адміністрації, обласної та районної рад, відділами і секторами виконавчого комітету Обухівської селищної ради, старостами, депутатами Обухівської селищної ради, підприємствами, установами, організаціями усіх форм власності, об'єднаннями громадян.

4. Структура і організація роботи Служби

4.1. Статус Служби визначається рішенням сесії Обухівської селищної ради.

Положення про службу затверджується Обухівської селищної радою.

Структура Служби, чисельність її працівників, затверджуються розпорядженням Обухівського селищного голови.

4.2. Служба утримується за рахунок місцевого бюджету, має свій кошторис, затверджений селищним головою.

4.3. Діяльність Служби у справах дітей здійснюється на основі щомісячних та щоквартальних планів роботи, затверджених селищним головою.

4.4. Службу очолює начальник, який відповідно до вимог статей 5, 10 Закону України „Про службу в органах місцевого самоврядування” та частини 3 статті 54 Закону України „Про місцеве самоврядування в Україні” призначається на посаду розпорядженням селищного голови на конкурсній основі чи за іншою процедурою, передбаченою законодавством України.

4.5. На посаду начальника Служби призначається особа, яка має повну вищу педагогічну або юридичну освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем магістра, спеціаліста.

Стаж роботи за фахом на службі в органах місцевого самоврядування та державній службі на керівних посадах не менше 3 років або при необхідності (виходячи із

виконання виконавчим органом основних завдань та функцій) стаж роботи за фахом на керівних посадах в інших сферах управління не менше 4 років.

4.6. Начальник Служби здійснює добір кадрів, призначає на посаду і звільняє з посади у порядку, передбаченому законодавством про державну службу, державних службовців служби, присвоює їм ранги державних службовців, вирішує питання про їх заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності. Кваліфікаційні вимоги до посадових осіб Служби визначаються їх посадовими інструкціями.

4.7. Начальник Служби та інші посадові особи Служби звільняються згідно загальних підстав, передбачених Кодексом законів про працю України. Служба в органах місцевого самоврядування припиняється також на підставі і в порядку, визначеному Законом України „Про місцеве самоврядування в Україні”, статтею 20 Закону України „Про службу в органах місцевого самоврядування”.

4.8. Начальник Служби:

4.8.1. Здійснює керівництво діяльністю Служби, несе персональну відповідальність за виконання покладених на її завдань.

4.8.2. Планує роботу Служби і забезпечує виконання перспективних і поточних планів роботи.

4.8.3. Визначає завдання і розподіляє обов'язки між працівниками Служби. Аналізує результати роботи. Вживає заходи щодо підвищення ефективності діяльності Служби, забезпечує підвищення ділової кваліфікації працівників Служби. Контролює стан трудової та виконавчої дисципліни в службі.

4.8.4. Видас у межах своєї компетенції накази, організовує і контролює їх виконання.

4.8.5. Розпоряджається коштами у межах затвердженого кошторису на утримання Служби

5. Відповідальність.

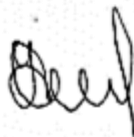
5.1. Всю повноту відповідальності за належне виконання покладених цим Положенням на службу завдань і функцій несе начальник Служби.

5.2. Відповідальність працівників Служби встановлюється посадовими інструкціями.

5.3. Відповідальність працівників Служби настає у разі невиконання або неналежного виконання обов'язків, закріплених за ними посадовими інструкціями.

5.4. Притягнення до відповідальності здійснюється в порядку, встановленому чинним законодавством України.

В.о. селищного голови

Світлана ДЬОМІНА

Прохито, пронумеровано
та скріплено печаткою
8/616111) аркушів.
Секретар селищної ради
Світлана ДЬОМІНА

Додаток Б
Положення
про комісію з питань захисту прав дитини
при виконавчому комітеті Обухівської селищної ради

УКРАЇНА

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

ОБУХІВСЬКА СЕЛИЩНА РАДА
ДНІПРОВСЬКОГО РАЙОНУ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ

РІШЕННЯ

17 лютого 2021р.

смт. Обухівка

№ 31

Про затвердження Положення та складу
комісії з питань захисту прав дитини

Відповідно до Конституції України, ст. 5 Закону України "Про охорону дитинства", Постанови Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 року №866 "Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини", на виконання пункту 2 Постанови Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 року №800 "Деякі питання соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю", керуючись пп. 4 п.б. ст. 34 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні", з метою захисту інтересів дітей в межах вимог чинного законодавства України, виконавчий комітет Обухівської селищної ради

ВИРІШИВ:

1. Затвердити Положення про комісію з питань захисту прав дитини при виконавчому комітеті Обухівської селищної ради (додається).
2. Затвердити склад комісії з питань захисту прав дитини при виконавчому комітеті Обухівської селищної ради (додається).
3. Контроль за виконанням даного рішення покласти на заступника селищного голови - Савоша Б.В.

Селищний голова
ЗАТВЕРДЖЕНО:
рішення виконкому
Обухівської селищної ради
17 лютого 2021 № 31

В.Г. Гезь

Положення
про комісію з питань захисту прав дитини
при виконавчому комітеті Обухівської селищної ради

1. Комісія з питань захисту прав дитини (надалі - Комісія) є органом, що утворюється селищним головою.
2. Комісія у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, а також указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції і законів України, актами Кабінету Міністрів України та цим Положенням.
3. Основним завданням комісії є сприяння забезпеченню реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, сімейне виховання та всебічний розвиток.
4. Комісія відповідно до покладених на неї завдань:
 - 1) затверджує персональний склад між дисциплінарної команди із числа працівників органів державної влади та органів місцевого самоврядування, зокрема: службі у справах дітей, структурних підрозділів виконавчих органів селищної ради з питань освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, уповноважених підрозділів органів Національної поліції (органів ювенальної превенції), закладів освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення (надалі - уповноважені суб'єкти);
 - 2) розглядає питання щодо:
 - подання службою у справах дітей заяви та документів для реєстрації народження дитини, батьки якої невідомі;
 - доцільності надання дозволу органом опіки та піклування бабі, діду, іншим родичам дитини забрати її з пологового будинку або іншого закладу охорони здоров'я, якщо цього не зробили батьки дитини;
 - доцільності підготовки та подання до суду позову чи висновку органу опіки та піклування про позбавлення, поновлення батьківських прав, відібрання дитини у батьків без позбавлення батьківських прав;
 - вирішення спорів між батьками щодо визначення або зміни прізвища та імені дитини;
 - вирішення спорів між батьками щодо визначення місця проживання дитини;
 - вирішення спорів щодо участі одного з батьків у вихованні дитини та визначення способів такої участі;
 - підтвердження місця проживання дитини для її тимчасового виїзду за межі України;
 - доцільності побачення з дитиною матері, батька, які позбавлені батьківських прав;
 - визначення форми влаштування дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування;
 - доцільності встановлення, припинення опіки, піклування;
 - стану утримання і виховання дітей у сім'ях опікунів, піклувальників, прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу та виконання покладених на них обов'язків;

- стану збереження майна, право власності на яке або право користування яким мають діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування;
- розгляду звернень дітей щодо неналежного виконання батьками, опікунами, піклувальниками обов'язків з виховання або щодо зловживання ними своїми правами;
- доцільності продовження строку перебування дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, у закладі охорони здоров'я, освіти, іншому закладі або установі, в яких проживають діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування;
- надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів;
- забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, сімейне виховання та всебічний розвиток;

3) розглядає підготовлені суб'єктами соціальної роботи із сім'ями, дітьми та молоддю матеріали про стан сім'ї, яка перебуває у складних життєвих обставинах, у тому числі сім'ї, в якій існує ризик відібрання дитини чи дитину вже відібрано у батьків без позбавлення їх батьківських прав, сім'ї, дитина з якої влаштовується до закладу інституційного догляду та виховання дітей на цілодобове перебування за заявою батьків і за результатами розгляду цих матеріалів подає уповноваженим суб'єктам рекомендації щодо:

- взяття під соціальний супровід сімей, в яких порушуються права дитини (завершення або продовження у разі потреби строку соціального супроводу);
- направлення (в разі потреби) батьків, які неналежно виконують батьківські обов'язки, для проходження індивідуальних корекційних програм до уповноважених суб'єктів, які відповідно до компетенції розробляють і виконують такі програми;

4) розглядає питання щодо обґрунтованості обставин, за яких відсутні можливості для здобуття дитиною повної загальної середньої освіти за місцем проживання (перебування), та приймає рішення про доцільність влаштування дитини до загальноосвітньої школи-інтернату I - III ступеня за заявою батьків із визначенням строку її перебування в школі-інтернаті.

Під час ухвалення рішення про доцільність влаштування дитини до загальноосвітньої школи-інтернату I - III ступеня враховується думка дитини у разі, коли вона досягла такого віку та рівня розвитку, що може її висловити.

5. Комісія має право:

- одержувати в установленому законодавством порядку необхідну для її діяльності інформацію від органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій;
- подавати пропозиції щодо вжиття заходів до посадових осіб у разі недотримання ними вимог законодавства про захист прав дітей, у тому числі: дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування;
- утворювати робочі групи, залучати до їх роботи уповноважених суб'єктів, громадські об'єднання (за згодою) для підготовки пропозицій з питань, які розглядає Комісія;
- залучати до розв'язання актуальних проблем дітей благодійні організації, громадські об'єднання, суб'єктів підприємницької діяльності (за згодою).

6. Комісію очолює голова виконавчого комітету Обухівської селищної ради. Голова Комісії має заступника.

Організація діяльності Комісії забезпечується службою у справах дітей. Заступник селищного голови виконує повноваження заступника голови Комісії.

7. Засідання Комісії веде голова Комісії, а в разі його відсутності - його заступник. У разі відсутності голови Комісії та його заступника засідання Комісії не проводиться.
8. До складу Комісії на громадських засадах входять керівники структурних підрозділів виконавчого комітету Обухівської селищної ради з питань освіти, соціального захисту населення, служби у справах дітей, центру надання соціальних послуг, заступники керівників органів Національної поліції (органів ювенальної превенції), охорони здоров'я, соціального захисту населення.
9. Основною організаційною формою діяльності Комісії є засідання, які проводяться в разі потреби, але не рідше ніж один раз на місяць.
Засідання Комісії є правоможним, якщо на ньому присутні не менше як дві третини загальної кількості її членів.
У разі неможливості бути присутнім на засіданні члена Комісії, який є начальником структурного підрозділу, установи, організації, замість нього може бути присутня та брати участь в обговоренні і голосуванні особа, що його заміщує.
До участі в засіданнях комісії обов'язково запрошуються повнолітні особи, стосовно яких приймається рішення або складається висновок органу опіки та піклування. Ці особи повинні бути належним чином повідомлені про час та місце проведення засідання.
У разі неявки таких осіб на засідання та неповідомлення про поважні причини відсутності рішення або висновок можуть бути прийняті без їх участі на наступному засіданні Комісії, про час та місце проведення якого такі особи повинні бути попереджені письмово.
На засідання можуть запрошуватися представники підприємств, установ, організацій, а також громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах, що беруть безпосередню участь у розв'язанні проблем конкретної дитини, з правом дорадчого голосу; дитина, якщо вона досягла такого віку та рівня розвитку, що може висловити свою думку.
10. Комісія відповідно до компетенції приймає рішення, організовує їх виконання, подає рекомендації органу опіки та піклування для прийняття відповідного рішення або підготовки висновку для подання його до суду.
11. Рішення або рекомендації Комісії приймаються шляхом відкритого голосування простою більшістю голосів членів Комісії, присутніх на засіданні. У разі рівного розподілу голосів вирішальним є голос голови Комісії.
12. Окрема думка члена комісії, який голосував проти прийняття рішення або рекомендацій, викладається у письмовій формі та додається до нього (них).
13. Голова, його заступник і члени Комісії беруть участь у її роботі на громадських засадах.

Додаток В

**Простір думок: соціальні медіа для колективного відкриття
(Opinion Space: Social Media for Collective Discovery),
що використовуються Державним департаментом США**

Додаток Г

Пілотний проект «California Report Card», США, призначений для посилення залучення громадськості до вирішення політичних питань

